

Rein Posthuma (1916) begon in 1942 als arts-assistent in Warmenhuizen. In het verzet had hij een belangrijke rol; niet alleen hulp aan onderduikers, gewapend verzet, maar ook hulp aan neergeschoten Engelse en Amerikaanse piloten. Hiervoor werd hij na de oorlog geëerd door middel van twee oorkondes; een van de Engelse regering en een van de Amerikaanse regering, ondertekend door president Eisenhower.

Na de bevrijding was de oorlog voor Rein Posthuma nog niet voorbij. Als marinier in de functie van Officier van Gezondheid kwam hij voor een periode van vijf maanden terecht in Nederlands-Indië. Indringend vertelt hij over de gewapende strijd van de Mariniersbrigade tegen de Indonesische Nationalisten en de misdaden die in zijn ogen werden begaan tegen de bevolking op Java. Voor Rein Posthuma waren deze gebeurtenissen onaanvaardbaar. Hij ging weer in verzet en werd op eigen verzoek in de zomer van 1946 teruggeplaatst naar Nederland. Na nog een paar functies bij de Marine begon hij in datzelfde jaar als huisarts in Barsingerhorn.

Rein Posthuma een 'Arts in verzet'. Een uniek boek met een eerlijk en openhartig verhaal, waarbij zijn humanistische levensvisie in tijden van oorlog en vrede een leidraad vormt.

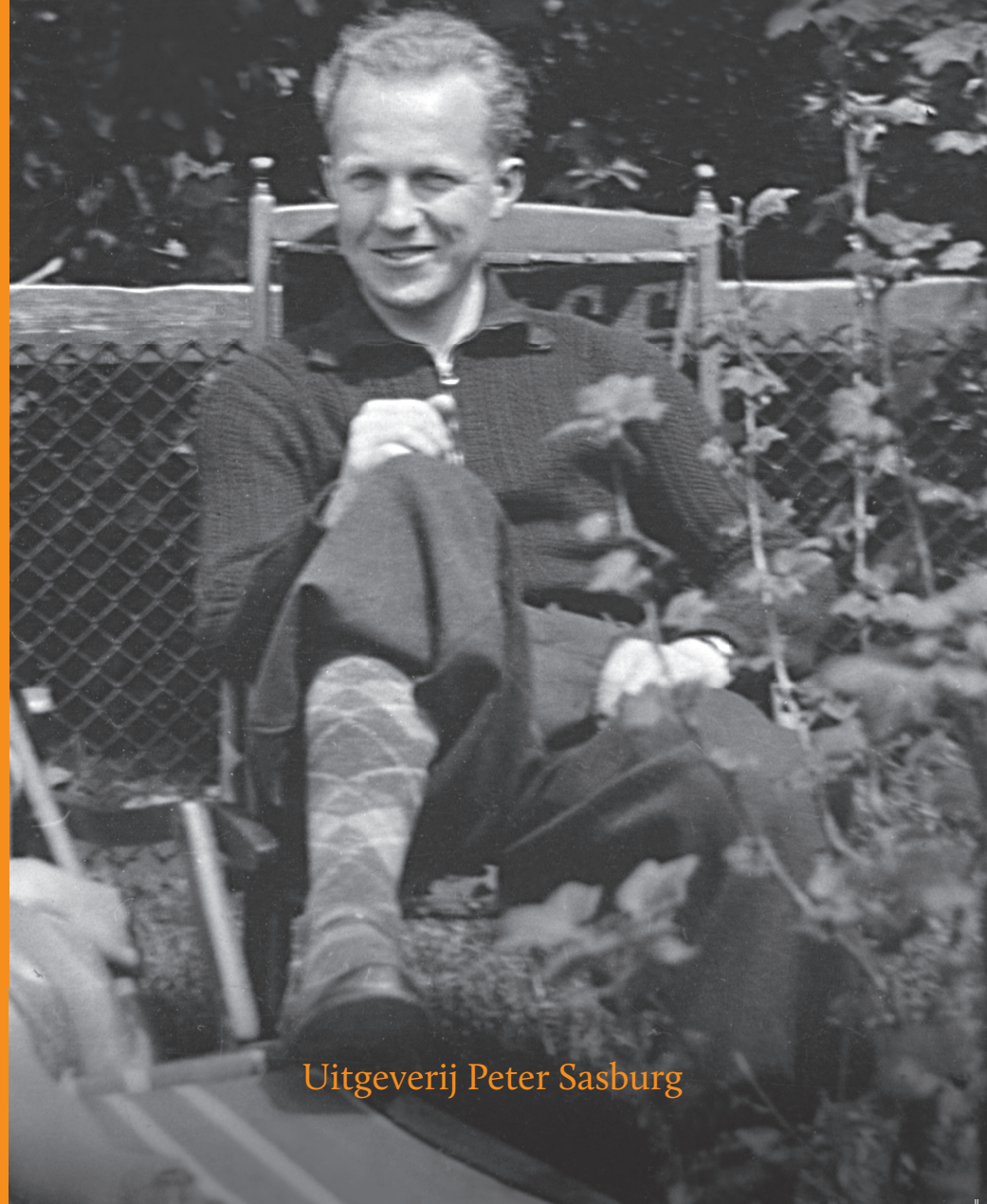
Uitgeverij Peter Sasburg

REIN POSTHUMA

Arts in verzet

Uitgeverij Peter Sasburg

REIN POSTHUMA Arts in verzet

Uitgeverij Peter Sasburg

REIN POSTHUMA

Arts in verzet

Dit boek draag ik op aan mijn vier kinderen en in het bijzonder aan mijn zoon Eelco (overleden in 2009), die het initiatief heeft genomen om deze boekuitgave mogelijk te maken.

Colofon

Het boek Rein Posthuma, Arts in verzet, is een exclusieve uitgave van Uitgeverij Peter Sasburg uit Midwoud.

© Copyrights, december 2010

Ontwikkeling en productie	Uitgeverij Peter Sasburg Pieter Wariuslaan 92 1679 XM, Midwoud ph.sasburg@quicknet.nl
Auteur	Rein Posthuma, Schagen
Eindredactie	Lidy Deutekom, Benningbroek
Vormgeving	Jochem Spruijt Sprint Print, Zwaag
Druk en afwerking	Drukkerij Bariet, Ruinen

Niets in deze uitgave mag worden vermenigvuldigd, opgeslagen in een geautomatiseerd bestand of openbaar worden gemaakt in enige vorm of op enige wijze, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Uitgeverij Peter Sasburg. Uitgeverij Peter Sasburg heeft er naar gestreefd de auteursrechten van de foto's volgens wettelijke bepalingen te regelen. Degenen die menen nog zekere rechten te kunnen doen gelden, worden verzocht zich tot de uitgever te wenden.

Inhoudsopgave

Inleiding		5
Hoofdstuk 1	Mijn jeugdjaren	7
Hoofdstuk 2	De oorlogsjaren	17
Hoofdstuk 3	De illegaliteit	53
Hoofdstuk 4	Bevrijding en opnieuw in dienst	75
Hoofdstuk 5	Via Schotland naar Amerika	83
Hoofdstuk 6	Op weg naar Nederlands-Indië	97
Hoofdstuk 7	De ontgoocheling	105
Hoofdstuk 8	Terug naar Holland	123
Hoofdstuk 9	Een eigen huisartsenpraktijk	129
Hoofdstuk 10	De naweeën van de oorlog	133

Detailfoto: KP/LO Warmenhuizen-Harenkarspel, tweede van rechts Rein Posthuma.
(foto: particuliere collectie)

Inleiding

Dit boek gaat over verzet, waarbij ik graag opmerk dat het zich niet beperkt tot mijn ervaringen in de jaren 1940-1945 en mijn verblijf in Nederlands-Indië tot juli 1946.

Verzet als levenshouding is voor mij meer van toepassing, al klinkt dat misschien geforceerd. Het is mij duidelijk geworden dat de vrede die in 1945 kwam, niet zonder meer een blijvende vrede bleek te zijn.

Van belang is de levenshouding waarin mijn verzet zijn oorsprong vindt. Van huis uit had ik een humanistische levensvisie meegekregen, waarbij het onder meer gaat om vrijheid, gelijkwaardigheid en eerbiediging van de mensenrechten. Door de onderdrukking van de Duitsers werden deze waarden geschonden. Dat kon en wilde ik niet accepteren, daarom ben ik in verzet gegaan. Eerst nog ongeorganiseerd op individuele basis en soms in kleine groepjes. Vanaf 1943 in georganiseerd verband, in een plaatselijke afdeling van de Landelijke Organisatie voor hulp aan onderduikers en in een Knokploeg vanuit het West-Friese dorp Warmenhuizen.

Aan verschillende vormen van verzet heb ik doelbewust deelgenomen, met alle risico's van dien, waaronder onderduikhulp en gewapend verzet. Onder moeilijke en verwarrende omstandigheden in de oorlog had ik het besef mensen te willen helpen die werden onderdrukt.

Na de bevrijding meldde ik mij als marinier bij de Koninklijke Marine. Ik wilde als arts graag de bevolking helpen in Nederlands-Indië, dat in 1942 was veroverd door Japan.

Na de capitulatie van Japan werd in 1945 de Republiek Indonesië uitgeroepen. De Nederlandse regering wilde herstel en handhaving van het koloniale gezag.

In maart 1946 kwam ik als Officier van Gezondheid met een Mariniersbrigade in Soerabaja aan. De gewapende strijd tegen de Indonesische Nationalisten en in mijn ogen de misdaden begaan tegen de bevolking op Java waren voor mij onaanvaardbaar.

Weer ging ik in verzet en op mijn nadrukkelijk verzoek werd ik na vijf maanden teruggeplaatst naar Nederland. Tot augustus 1948 heb ik nog verschillende functies bij de marine gehad. Daarna werd ik huisarts in Barsingerhorn. Later nog bedrijfsarts bij de PTT en bedrijfsarts op de Rijkswerf in Den Helder. Na de oorlog ben ik eigenlijk ook 'in verzet' gebleven. Ik had nu eenmaal een sterk rechtvaardigheidsgevoel.

Het door mij geschreven boek Rein Posthuma, Arts in verzet is niet gebaseerd op een pessimistische levensvisie. Pessimisme zou kunnen leiden tot een houding van gelatenheid of moedeloos accepteren van de werkelijkheid.

Misschien ben ik, op grond van mijn ervaringen in het verzet en hetgeen ik in Nederlands-Indië heb meegeemaakt, minder optimistisch gestemd. Toch heb ik de toekomst altijd met een zeker optimisme tegemoet getreden.

Nederland is dit jaar 65 jaar bevrijd. Een vrijheid die we met z'n allen moeten koesteren. Een vrijheid die we maken met elkaar. Iedere dag opnieuw!

Rein Posthuma
Schagen, april 2010

Mijn jeugd jaren

In 1916 ben ik geboren in Alkmaar en op het platteland van West-Friesland groeide ik op in een dorp. Mijn ouders, beiden Friezen, waren vóór de oorlog naar het westen getrokken, omdat de toekomstmogelijkheden daar veel beter waren dan in Friesland zelf.

Dat de wereld niet is wat hij heet te zijn en vol zit met veelal onaangename verrassingen, werd mij als kind al duidelijk toen wij verhuisden naar Warmenhuizen. Dat zal in 1919 geweest zijn.

Het eerste wat ik deed, toen wij uit de paard-en-wagen stapten, was voelen aan de muur. Ik was hoogst verwonderd toen ik merkte dat het huis helemaal niet warm was. Bij een andere gelegenheid, ik zal toen zo'n vier of vijf jaar zijn geweest, kwam plotseling de vraag op wat mijn hoepelstok zou doen, als ik hem tijdens een cirkelbeweging zou loslaten.

Dat was niet zo moeilijk na te gaan. Midden op de straat, voor de bakkerij van onze buurman, draaide ik zo snel mogelijk rond met de hoepelstok in de uitgestrekte hand. Als de stok niet om mij heen zou blijven cirkelen, wat zou hij dan wel doen?

Op topsnelheid ronddraaiend, liet ik plots de stok los. Die viel niet onmiddellijk omlaag, dat zag ik nog wel, maar op hetzelfde moment hoorde ik een luid gekraak. Ik was net zo perplex als kolenboer Jaap Delver, die op de fiets passeerde en die ik helemaal niet opgemerkt had.

Zijn snelheid was ineens tot nul gereduceerd doordat het stokje op de vork naar de achteras was terecht gekomen en dwars door de spaken stekend, klem was komen te zitten. Ik was sprakeloos en nauwelijks in staat Delver uit te leggen dat hij het niet beoogde slachtoffer was geworden van een experiment. De kolenboer zette laconiek zijn fiets met het geblokkeerde achterwiel voor de deur van onze woning en vervolgde lopende zijn weg. Mijn moeder luisterde aandachtig naar mijn uitleg. Het experiment werd volkomen serieus genomen en ze betaalde zonder morren de reparatie.

Tweeverdienersgezin

Mijn moeder was onderwijzeres aan de openbare lagere school en dat was een gelukkige omstandigheid, want na de beurskrach van 1929 ontstond een wereldwijde economische crisis, die ook voor Nederland diep ingrijpende gevolgen had. Het gehele economische leven zakte in elkaar en onder andere in de land- en tuinbouw (mijn vader had een tuindersbedrijf) was geen cent te verdienen. De beste boeren en tuinders hebben jarenlang - ondanks hard werken - alleen maar verliezen geleden.

Voor een tweeverdienersgezin als het onze waren de gevolgen minder desastreus, maar dergelijke gezinnen waren toen uitermate zeldzaam. Het merendeel van de bevolking kwam daardoor in een steeds toenemende armoede te verkeren. Mijn moeder wist de eindjes aan elkaar te knopen (vader overleed al in 1932). Ze stuurde mijn zus Corrie en mij naar een middelbare school in Alkmaar. Ik bleek geschikt voor een universitaire opleiding. Het lukte om in 1934 een rijksstudiebeurs te krijgen. Aanvankelijk wilde ik met alle geweld naar zee. De folder van de zeevaartschool was al in huis, maar door de

economische malaise lagen er toen ongeveer vijftig schepen opgelegd in de Amsterdamse haven. Het gehele oostelijke bekken was ermee gevuld. Veel toekomst leek er in de zeevaart niet te zitten en daarom gaf ik de voorkeur aan een studie in de medicijnen. Het vak interesseerde mij, maar ook de kans om naar het buitenland te gaan bleef aldus bestaan. Als scheepsarts bijvoorbeeld.

Sociaal milieu

Ik ben opgegroeid in een pacifistisch-socialistisch milieu. Mijn vader was anarchist en zijn bijbel was het boek van Domela Nieuwenhuis: *Van christen tot anarchist*. Moeder was te verstandig om het anarchisme serieus te nemen. De leer is idealistisch, maar houdt geen rekening met de werkelijkheid: de mens zoals hij is en de wereld zoals die is. Mijn moeder was in haar jonge jaren een vurig socialiste; ze was actief in de drankbestrijding en - met als achtergrond de Eerste Wereldoorlog en de toenemende oorlogsdreiging in de jaren dertig - pacifiste.

Ze nam mij in mijn HBS-periode steeds mee naar bijeenkomsten waar oud-kapitein van de artillerie, W.L. van Warmelo, sprak. Die gaf de periodiek *Vrede* uit, met als slagzin op de titelpagina: 'Onkunde is de bron van alle leed en strijd'.

Het socialisme dat mijn ouders voor ogen stond, betekende allereerst verheffing van de arbeider. Niet alleen verbetering van de materiële omstandigheden, maar ook van het zedelijk peil. Cafés en drank waren taboe, omdat het gevaar van alcoholmisbruik heel scherp werd onderkend door mijn ouders. Zij hadden de eeuwwisseling meegemaakt, die gold als de zwartste periode in de Nederlandse geschiedenis wat dat aangaat.

Een fanatica was mijn moeder beslist niet. Ze kon hartelijk lachend vertellen dat, als het erg warm was in de zomer, een glas bier haar toch ook wel smaakte. En hoewel ze een uitgesproken antimilitaristische instelling had, was ze gecharmeerd van uniformen.

Antimilitaristisch

In bovengeschetst milieu stond de militaire dienst niet in hoog aanzien. Ik heb dan ook gedacht aan dienstweigeren. Het was in de tijd van de ‘gebroken geweeptes’ die als insigne werden gedragen. Maar de praktijk van de nazi-ideologie na de machtsovername in 1933 in Duitsland en ook de knokploegen van de WA (de Weerafdeling van de NSB) in ons land, hebben daar verandering in gebracht. Ik begreep snel dat hiertegen met weerloosheid niets te bereiken viel, ondanks het voorbeeld van Gandhi. Het probleem was niet de keuze tussen goed en kwaad. Het ging erom te kiezen tussen twee soorten kwaad. Ik wist dat ik niet passief zou kunnen blijven. Als kind had ik mij vaak op mijn kop laten zitten: ik was te goedig. Mijn tante lachte dan en noemde mij Joris Goedbloed. Na de lagere school werd dat anders. Langzamerhand werd het mij duidelijk dat de autoriteit van mijn ouders eindigde bij de poort van het erf en dat het gezag van de hoofdonderwijzer niet verder strekte dan de speelplaats van de school. Daarbuiten zou ik er zelf iets aan moeten doen. Dat besef maakte mij woedend en sindsdien ben ik op een venijnige manier gaan terugvechten. Joris Goedbloed had zijn kinderjaren achter zich gelaten en de treiteraars van voorheen lieten mij daarna met rust.

Toenemende oorlogsdreiging

De ware aard van de nazi-ideologie en de toenemende oorlogsdreiging werden in ons gezin niet miskend.

De feiten waren er dan ook naar, zoals de Jodenvervolgingen aansluitend aan de machtsovername in Duitsland in 1933, de komst van vluchtelingen naar het bekende Joodse Werkdorp in de Wieringermeer, de brallende redevoeringen van Hitler, gevolgd door hysterisch geschreeuw van zijn volgelingen: *Führer befehl und wir folgen*; de nadruk die steeds gelegd werd op *gesundes Volksempfinden*. Hetgeen niet anders inhield dan een beroep doen op primitieve en meestal kwalijke instincten.

In de 'Kristallnacht' (van 9 op 10 november 1938) verwoestten de nazi's joodse synagogen, winkels, bedrijven en scholen. Er waren boekverbrandingen en opgepakte Joden werden bijeengebracht in concentratie- en vernietigingskampen.

Als ik aan die jaren terugdenk is het voor mij onbegrijpelijk dat er mensen zijn geweest, die tot 1940 blind zijn gebleven voor het primitieve en verraderlijke karakter van de nazi-ideologie. In die zin was ik beter voorbereid dan andere studenten, die opvielen door een onduidelijke houding ten opzichte van het nationaal socialisme.

Beursstudent

In 1934 begon ik met mijn studie geneeskunde. Gedurende het eerste jaar kon ik nog heen en weer reizen tussen Warmenhuizen en Amsterdam, maar daarna moest ik wel een kamer betrekken. Als beursstudent werd je begeleid door een soort mentor. Dat was in die tijd professor Burger. Een aardige man, maar hij liep nogal warm voor de aansluiting van Vlaanderen bij Nederland. Hij viel ons in elk geval niet lastig met zijn politieke visie.

Over de faciliteiten die een beursstudent ten deel vielen, moet men zich geen overdreven voorstelling maken. Gedurende de eerste drie jaren ontving ik als renteloos voorschot per jaar achthonderd gulden. Daar ging driehonderd gulden af voor collegegeld en zestig voor examens. Na drie jaar werd het renteloos voorschot tot driehonderd gulden per jaar teruggebracht, zijnde het collegegeld. Na het doctoraal examen (na vijf jaar) stopte de beurs.

Het was eigenlijk armoe troef, maar in feite heb ik mij nooit arm gevoeld. Ik was jong, deed veel aan sport en zwierf vrijwel elk weekend in de duinen met mijn vriendin. Een riant studentenleven was er niet bij. Ik behoorde tot de groep van de zogenaamde nihilisten; was dus geen lid van een studentenvereniging en kon mij geen uitgaansleven permitteren. Sporadisch ging ik naar bioscoop, muziekyceum, schouwburg of museum, maar kreeg dan al schuldgevoelens. Ik voelde mij absoluut niet arm; ik voelde mij bevoorrecht.

Tuberculose

Een goed inzicht in de ernst en de gevolgen van de langdurige armoede kreeg ik in 1939, toen ik een doctoraalscriptie moest schrijven over melkverbruik, voedingstoestand en het mogelijke verband met tuberculose in Warmenhuizen. Er was reeds in 1936 en '37 een voedingsonderzoek geweest namens het Staatstoezicht op de Volksgezondheid. Dat onderzoek werd gehouden door middel van huishoudboekjes. Voor zover mij bekend zijn deze gegevens nooit gepubliceerd. Ik heb ze voor mijn scriptie mogen gebruiken.

De resultaten van dit gecombineerde onderzoek waren onthutsend: in achttien van de honderd geënquêteerde gezinnen kwam tuberculose voor. Per gezin

vaak meer dan één patiënt. De kleine landbouwers en de werklozen hadden het, gemeten naar de huidige omstandigheden, slecht tot zeer slecht. De bedrijven waren zwaar belast: de kool (het streekproduct) bracht bijna niets op. In gezinnen met zuigelingen en zieken was een tekort aan goede voedingsmiddelen. Vruchtensap en fruit kregen de zuigelingen en jonge kinderen bijna niet. Vlees was een ongekende luxe. Veel kinderen hadden maar een stel ondergoed. Dit werd dan op zaterdagavond vlug gewassen en gedroogd. De kleine landbouwers beschikten over nog minder kleding dan de werklozen. Grote groepen onder de dorpsbevolking leefden dus op de rand van ondervoeding en hadden onvoldoende kleding en geen geld.

De gezondheidstoestand in het algemeen, maar zeker in ons dorp, was zodanig slecht, dat de tuberculose vrij spel had. Men kon met recht van een volksziekte spreken en vele sterfgevallen, ook van jonge mensen, waren te betreuren. Ook andere infectieziekten als difterie, dysenterie, kinderverlamming en roodvonk, kwamen regelmatig voor. En door de gebrekkige hygiëne zag ik veel huidinfecties, schurft, hoofd- en klierluis. De mensen ondergingen hun lot met gelatenheid, met een zeker fatalisme.

Geheugen

Ik passeerde vlot de examens, waarbij ik wel vond dat wij een enorme hoeveelheid feiten moesten kennen. Het kwam dus vooral op het geheugen aan. Om die reden heb ik het nooit aangedurfd om voor de vakanties examens te doen. Als ik zakte zou ik opnieuw zestig gulden examengeld moeten betalen. Zoals ik al opmerkte had ik in het voorjaar van 1939 mijn doctoraalscriptie hygiëne gemaakt, maar de mobilisatie van augustus dat jaar verhinderde mij het doctoraal examen af te leggen

in september. Op de 28ste augustus vertrokken alle dienstplichtigen, ook die uit Warmenhuizen, naar hun mobilisatiebestemming. Wij wisten allen dat de oorlog er onvermijdelijk op zou volgen. Daar was het afscheid van thuis, van mijn moeder en mijn zuster Corrie. Daar was 's avonds het afscheid van Trijnke Mink, mijn liefste. Ik was toen tweeëntwintig jaar en zij negentien. Geen melodrama's, geen tranen. Wij wisten van elkaar hoe wij ons zouden gedragen en verder moesten we de feiten onder ogen zien.

Na enige tijd mocht ik in militair verband verder studeren; ik was toen al gedetacheerd geweest in Hoorn als 'hospik'. Zo kreeg ik de gelegenheid om in december 1939 alsnog het doctoraal examen te doen. Jammer genoeg was ik de enige die slaagde van mijn groep.

Krijgsgevangenschap

In april 1940 werd ik opnieuw opgeroepen. Tijdens de eerste oorlogsdagen bleef ik in Amsterdam gelegerd, in het gebouw van de ATVA (Amsterdams Tehuis voor Arbeiders) aan de Marnixstraat. Op de dag van de capitulatie, 15 mei 1940, lagen wij in een school aan de Stadionkade. Daar begon onze krijgsgevangenschap. Dit betekende een nogal ongewisse toekomst, die voor verschillende studenten aanleiding vormde om een stevige relatie met spoed in een huwelijk om te zetten.

Een lichte paniek vertoonden sommigen wel. Zo lag mijn 'slapie' op de stromatras naast mij 's avonds te jammeren dat ons laatste uur geslagen had en dat wij naar alle waarschijnlijkheid de volgende dag zouden worden gefusilleerd. Een erg opwekkend vooruitzicht kon je dat moeilijk noemen; maar vooralsnog leek mij dat niet zo voor de hand te liggen.

Portret van Rein Posthuma in zijn studententijd.
(foto: particuliere collectie)

Na een paar weken werd ik ontslagen en kon ik verder studeren voor mijn artsexamen.

In 1941 maakte ik de Februaristaking (massaal protest tegen de Jodenvervolging) mee. Als wilde beesten gingen de moffen tekeer tegen de actievoerders. Die overvalwagens met brullende *Grüne Polizei* zal ik nooit vergeten. Er vielen negen doden en 24 gewonden.

Eedaflegging

In januari 1942 deed ik mijn artsexamen, waarna de eedaflegging volgde aan de Oudemanhuispoort. Ik zie me nog lopen door de natte sneeuw van de Leidsestraat in mijn gehuurde jacquet.

Vervolgens ging ik solliciteren. Men zat duidelijk niet op mij te wachten. Een internistopleiding in het Binnen Gasthuis bij professor Borst heb ik niet geprobeerd, want deze hoogleraar werd op een zijspoor gezet door de Duitsers, evenals trouwens professor Noordenbos.

De oorlogsjaren

Ik kom uit een pacifistisch-socialistisch milieu. Van enige sympathie voor het communisme kan ik mij niets herinneren. Toen ik een keer op uitnodiging van een plaatsgenoot, student in de economie, een studieweek-end meemaakte van communistisch gezinde jongeren, vroegen ze na afloop mijn oordeel. Ik moest toen wel antwoorden dat hun politieke systeem en de methodes die ze toepasten om die leer te verbreiden (zodanig met leugen en bedrog) niet mijn bewondering hadden.

Mijn oordeel werd er niet milder op toen op 23 augustus 1939 het Niet-Aanvalsverdrag tussen de Sovjet-Unie en nazi-Duitsland werd gesloten. Hierin spraken beide landen af neutraal te blijven als een van hen door een derde land zou worden aangevallen. Daarnaast werd in een geheim aanhangsel afgesproken dat Polen tussen Duitsland en de Sovjet-Unie zou worden verdeeld.

De inval van de Duitsers op 10 mei 1940 was voor het neutrale Nederland een grote verrassing. In drie aanvalslijnen werd de Nederlandse defensie onder de voet gelopen. Alleen op de Afsluitdijk bij Kornwerderzand was nog enige tegenstand. Op 15 mei 1940 gaf Nederland zich over aan de Duitse bezetter. Toen begon direct de onderdrukking met allerlei verordeningen.

In West-Friesland was nog weinig te merken in het eerste jaar van de bezetting. Af en toe reden er Duitse auto's met soldaten door de dorpen, maar geleidelijk aan werd steeds duidelijker wat de werkelijke bedoelingen van de Duitsers waren.

Spotliedjes

Waar ik mij nu achteraf dikwijls over verwonder, is dat ik nooit de geringste twijfel heb voelen opkomen aan de onontkoombaarheid van de Duitse nederlaag. Een irrationeel geloof, gezien de Duitse suprematie in de eerste oorlogsjaren? Akkoord, eens te meer blijkt daaruit dat niets zoveel zekerheid kan schenken als geloof. In mijn geval zeker niet enig geloof in het bestaan van een 'almachtig opperwezen'. Als er al zoiets zou moeten bestaan, dan alleen een 'onmachtig-al-goede', die constant in diepe treurnis het leed moet aanschouwen dat mensen elkander hier op aarde blijven berokkenen.

Als ik toch probeer 'mijn geloof' te begrijpen, dan was daar voor mij de onmogelijkheid in te zien hoe er van een toekomst sprake kon zijn onder een nazi-ideologie.

Die ontwijfelbare zekerheid aan de onontkoombaarheid van de Duitse nederlaag kon ik niet onderdrukken. Zo fietste ik in het weekend, dat ik veelal thuis in Warmenhuizen doorbracht, weleens samen met Trijnke, terwijl ik luidkeels de laatste spotliedjes van Radio Oranje zong.

Van boven vermelde zekerheid werd ik nog meer overtuigd toen op zondag 22 juni 1941 - ondanks het Niet-Aanvalsverdrag - de Duitsers de Sovjet-Unie binnenvielen onder de codenaam Operatie Barbarossa. Aangezien ik toen zeker meende te weten dat dit voor de nazi's het begin van het einde betekende, verkeerde ik in een hilarische stemming. Op maandagochtend 23 juni fietste ik voor dag en dauw op de Helderse weg langs de trambaan richting Alkmaar, op weg naar mijn kamer in Amsterdam. Ik floot de 'Internationale'. Op de weg was geen kip te bekennen, maar plotseling hoorde ik roepen: "Goeiemorgen, kameraad."

Op de trambaan stond een spoorwegaarbeider met de vuist omhoog. Die groet beantwoordde ik op dezelfde wijze. Nooit zal ik dat moment van solidariteit vergeten. Mijn ouders stemden voor de oorlog op de SDAP, de Sociaal Democratische Arbeiders Partij. Solidariteit is mij van jongsaf bijgebracht. Mijn vader had gehoopt dat ik rechten zou gaan studeren om, zoals hij zei, de arbeiders te kunnen verdedigen tegen de ‘klassenjustitie’. Dat gevoel van solidariteit heb ik behouden.

Pearl Harbor

Mijn zekerheid over een naderend einde van de Duitse overheersing, werd nog eens versterkt na de Japanse aanval op de Amerikaanse marinebasis Pearl Harbor op 7 december 1941. Het betekende dat Amerika zich er wel mee moest bemoeien.

Dat het einde van de oorlog daarmee in zicht kwam, was natuurlijk te optimistisch gezien. Maar onwillekeurig zag je een overeenkomst met de Eerste Wereldoorlog en hoopte je op een zelfde afloop.

Zo was de situatie toen ik in januari 1942 voor mijn artsexamen slaagde. Vol enthousiasme sloeg ik aan het solliciteren, maar makkelijk ging dat niet in het begin. Toch deden zich op een gegeven moment twee mogelijkheden voor en wel een opleiding in het sanatorium te Appelscha en een assistentschap in een grote plattelandspraktijk in Warmenhuizen, bij dokter Gijs van Hesteren.

Voor dit laatste heb ik gekozen, omdat ik dan in verband met de oorlogsomstandigheden beter voor mijn moeder (die daar onderwijzeres was) en zuster zou kunnen zorgen.

Dokter Gijs van Hesteren in zijn spreekkamer.
(foto: particuliere collectie)

Bombardementsvluchten

Met het oorlogsgeweld kreeg ik als jonge assistent-arts al spoedig te maken. Behalve de bombardementsvluchten werd door laag vliegende jagers het verkeer beschoten, zowel het verkeer te water, als treinen en vooral locomotieven.

In het voorjaar van 1942 werd ik met spoed naar Schoorldam geroepen. In het Noordhollands kanaal waren enkele dekschuiten het doelwit geweest. Een van de roergangers lag dood op het achterdek: een schot door zijn hoofd had een abrupt eind aan zijn leven gemaakt. Daar stond ik met mijn zevenjarige opleiding tegenover de onomkeerbare kilte van die situatie.

Ik probeerde het gebeurde zo snel mogelijk te vergeten, maar blijkbaar gaat dat niet zo makkelijk.

's Nachts passeerden de bommenwerpers, maar nog niet in de grote aantallen van later. Af en toe werd er één neergeschoten. Op 25 maart 1942 kwam ik laat thuis. Ik was op de fiets naar een patiënt in Oude-Niedorp geweest en zat na elven nog te eten. Plotseling hoorde ik behalve het bekende geronk van een vliegtuig ook een mitrailleurshalvo. Ik vloog naar buiten en was getuige van een nachtelijk luchtgevecht. Dat wil zeggen: het enige wat je dan ziet is het heen en weer flitsen van lichtspoor munitie. Het duurde maar kort tot een van de toestellen in brand vloog. Dit speelde zich af schuin boven ons huis, even ten westen van de Nederlands Hervormde Kerk. Ik rende naar binnen om mijn moeder te waarschuwen, toen we buiten kwamen, lag het toestel te branden in het 'meertje', een poldertje in het Geestmerambacht.

Met mijn buurman Willem Sevenhuijsen ben ik ernaartoe gevaren. Willem hanteerde de vaarboom en ik tuurde naar de vlammen.

We durfden niet te dicht bij het brandende wrak te komen in verband met mogelijke explosies. Plotseling zei Willem: "Ik hoor iemand fluiten!" Op het geluid afgaande vonden we zo'n honderdvijftig meter ten oosten van het toestel een - naar later bleek - nogal ernstig gewonde vlieger. We zetten hem in het schuitje en voeren terug. In de behandelkamer kreeg ik de gelegenheid van alles te vragen over de situatie in Engeland. Informatie kregen wij genoeg, ondanks de schotwonden en de granaatscherfverwondingen waar ik uren mee bezig ben geweest. Tom Stanley, bijgenaamd Tail Charley (staartschutter), had onmiddellijk door dat hij tussen goed volk was beland.

Boodschapper van boven

Voor ons was Tail Charley een boodschapper van boven, die ons duidelijk maakte dat de toestand in Engeland lang zo slecht niet was als de Duitsers ons probeerden te doen geloven. Hij bracht ons hoop en gaf ons het gevoel dat wij op een of andere manier in verzet moesten gaan.

Op een gegeven moment verschenen de Duitsers en werd de patiënt afgevoerd. Ik moet eerlijk erkennen dat er op het gedrag van de Duitse soldaten niets viel aan te merken. Ze spraken echter geen Engels en waren dus voor het contact met Tail Charley op mij aangewezen. Pas veel later heb ik vernomen dat medische hulp, verstrekt aan geallieerde vliegers, niet altijd de goedkeuring van de Duitsers kon wegdragen. Ik heb van twee gevallen gelezen dat hulpverlenende artsen werden geëxecuteerd. Maar deze schrik kwam pas vele jaren na de oorlog. Tail Charley werd in krijgsgevangenschap afgevoerd.

Weer raak

Op 3 juli 1942 was het weer raak. In Harenkarspel werd om 2.20 uur een Wellington bommenwerper neergeschoten.

Er waren twee overlevenden. Door de oostenwind kwamen ze veel westelijker op het land terecht dan het toestel.

's Nachts om een uur of drie werd ik opgehaald. Ik weet niet meer door wie, maar wel was het duidelijk dat de feestgangers nogal opgewonden waren. Wat was het geval? Bij de familie Schipper werd een bruiloft gevierd - zoals gebruikelijk 's zomers - in de lege koolboet. Op raadselachtige wijze had de familie blijkbaar voldoende drank weten te bemachtigen, want de feestvreugde was buitenshuis hoorbaar. In elk geval duidelijk hoorbaar in de nabij gelegen tuin van Arie Kroon, de kassier van de boerenleenbank, waar een van de twee parachutisten was neergekomen. Die had zich van de parachute ontdaan en was toen op het feestgedruis afgegaan. Nu kan men zich wel voorstellen wat er gebeurde: op een gegeven ogenblik werd er gebonkt op de boetdeur. Een beetje verbaasd over deze onverwachte onderbreking smeten ze de deur open. Even stond het rumoerige gezelschap perplex. Sprakeloos keken ze naar de wel zeer ongewone verschijning. Toen drong het tot ze door dat daar een Engelse vlieger stond. Met groot gejuich werd 'Sparks' Morrison binnengehaald en onmiddellijk voorzien van een glas onversneden Hollandse jenever.

Ik probeer mij altijd voor te stellen hoe Morrison zich daarbij gevoeld moet hebben nadat hij pas aan de dood ontsnapt was. Van Morrison, een Schot, kwam ik dat echter niet te weten. Hij was bijzonder wantrouwig, liet bijna niets los, en leek de hele situatie met bijzonder veel achterdocht te beoordelen. Wel klaagde hij over zijn knie, maar duidelijke afwijkingen kon ik niet ontdekken. Ook in de behandelkamer veranderde zijn houding niet,

zodat deze ontmoeting wel heel anders verliep dan die met Tail Charley.

De Duitsers, mogelijk gewaarschuwd door de luchtwacht, betraden op zeker ogenblik de praktijkruimte, waarna 'Sparks' als krijgsgevangene werd afgevoerd.

Tweede parachutist

Inmiddels was het al licht geworden. Op de terugweg van de praktijk naar huis, om nog een paar uur slaap te pakken, werd ik echter naar de Stationsstraat gestuurd. Daar bleek de tweede parachutist te zijn. Hij zat op de mastbank in het schuitje van boer Jan Tesselaar. Toen deze laatste 's ochtends heel vroeg de koeien zou melken in een weiland dat alleen via de sloten van het waterrijke Geestmerambacht was te bereiken, trof hij daar tussen de koeien een Canadees aan met een gebroken enkel. In tegenstelling tot Morrison was Garneth bijzonder mededeelzaam en duidelijk opgelucht dat hij aan de dood was ontkomen. Jammer genoeg is de conversatie tussen Tesselaar en Garneth verloren gegaan. Elkaars taal verstonden ze niet, maar dat vormde geen beletsel voor de kennelijk zeer goede verstandhouding waarvan ze blijk gaven toen ze in het dorp aankwamen.

Ik moest weer terug naar de behandelkamer. Joe Garneth had er niet de minste moeite mee om de mensen rondom hem goed in te schatten. Dat bleek ook toen de Duitsers erbij waren gekomen. Achter hun rug zat hij te knipogen naar ons en maakte grapjes, die ik dan weer vertalen moest in het Duits. Op een gegeven moment zei hij, wijzend op een van de Duitse soldaten: "*Ask that gentleman to give me a Meusersmis to fly back to England.*" 'Meusersmis' was mij niet duidelijk, want het klonk heel anders dan het Duitse scherp klinkende 'Messerschmitt', naar ik plotseling begreep. De Duitsers konden dit

lolletje best waarden. Intussen hadden een paar ‘sanitäter’ Joe op een brancard gelegd. Tom van Houten, een gemeenteambtenaar, die ook graag wat wilde horen van ‘de overkant’, fluisterde mij toe: “Rein, hij wil ons wat geven, maar die Duitsers mogen het niet zien.” Ik liep toen naast de brancard in het gezichtsveld van de twee Duitse ‘sanitäter’. Dat was geen geschikt moment dus. De brancard werd meteen in de ziekenauto geschoven en Joe was buiten bereik. Maar die gaf zich niet meteen gewonnen: “Hello doc”, riep hij, “have another look at my ankle, it hurts terribly.” Met toestemming van de Duitse soldaten stapte ik in de ambulance en sloeg de dekens weg. Netjes naast zijn enkel lag een pakketje dat ik snel in de zak van mijn witte jas liet zakken. De Duitsers was dit alles ontgaan.

Ik verdween vlug naar huis om te zien of ik geheime papieren had ontvangen. Enigszins teleurgesteld ontdekte ik dat het een standaard *sealed package* was met kaarten, kompas en geld.

Zijden bloesjes

Arie Kroon, de kassier van de boerenleenbank, vond ’s ochtends in zijn tuin de zijden parachute van Morrison. Aangezien Arie twee knappe dochters had, leek hem dat een goede gelegenheid om - gezien de textielschaarste - zijn dochters een pleziertje te doen.

De Duitsers hadden wel een parachutist ingerekend, maar niet zijn parachute gevonden. Ze werden vervelend en begonnen huiszoekingen te doen. Arie voelde zich steeds minder op zijn gemak en besloot afstand te doen van de potentiële zijden bloesjes. Hij stopte de parachute in zijn fietstas en liet hem achter in een weiland buiten het dorp.

De Duitsers bleken niet direct bereid aan te nemen dat het Morrisons parachute was, die daar in het weiland lag. Hoe had hij dan zover kunnen lopen met een knieverwonding? Voor hen was er nog een andere vlieger zoek.

De situatie werd grimmiger. Dat verontrustte ook dokter Gijs van Hesteren. Die was toen zo slim een verklaring op te stellen, die we beiden tekenden. Die verklaring hield in dat medisch gezien Morrison best in staat kon worden geacht die afstand lopende af te hebben gelegd.

De Duitsers slikten het en alles werd weer rustig in het dorp.

Besmettelijke ziekten

Medische verklaringen begonnen een steeds belangrijker onderdeel van ons werk te worden. De Duitse angst voor *ansteckende Krankheiten* was bekend. En besmettelijke ziekten waren er volop, zoals huidinfecties, tuberculose, difterie, dysenterie, kinderverlamming en roodvonk.

In datzelfde jaar (1942) werd een groep Duitsers in ons dorp ondergebracht. Ik denk dat ze wat op verhaal moesten komen voordat ze opnieuw naar het front zouden worden gestuurd. De leidinggevende officier, ene Nadolny, was bij dokter Van Hesteren ingekwartierd. Hij was een typische Pruis, arrogant en zelfverzekerd, maar welgemanierd en niet onvriendelijk. Hij maakte niet de indruk moeite te hebben met de nazi-ideologie en het Duitse militaire optreden en hij gaf voor graag aan het Oostfront te worden ingezet. Ik heb hem nog moeten bedanken, omdat hij ervoor gezorgd had dat ons eigen huis niet ook werd gevorderd, hetgeen eerst de bedoeling was. Nadolny antwoordde met een zelfverzekerd lachje: "*Das richtige Wort am richtigen Ort.*" Wel moesten wij accepteren dat een andere Duitse officier, de *Oberzahlmeister*, onze voorkamer in gebruik nam.

Zijn gedrag amuseerde mijn moeder in hoge mate door de lachwekkende vertoningen die hij met zijn *Bursche* (oppas) opvoerde. De oppas fungeerde als een privé-slaaf met een onderdanigheid die voor een Hollander onverklaarbaar was. Elke ochtend liep de *Bursche* achter zijn gebieder het pad af. Een van die keren vond de *Oberzahlmeister* zijn cape te warm. Achteloos knoopte hij dit kledingstuk los en zonder omkijken wierp hij het naar achteren. De *Bursche* kon het nog net met een sprong opvangen. Moeder proestte van het lachen.

Brandbommen

Op 2 januari 1944 was het weer eens raak na een *thousand-bomberraid* op Berlijn. Op de terugweg kwamen hier en daar de brandbommen omlaag. Toevallig viel er één op het huis van Quirinus Jonker aan het 'bosje', daar waar de Oudewal de Westfriese Omringdijk bereikt. Het huis vloog in brand, maar gelukkig raakte niemand gewond.

Medische hulp was dus niet nodig, maar terwijl ik op de dijk, met mijn fiets en enkele andere belangstellenden naast me, naar de brand stond te kijken, hoorde ik een laatkomer overgaan. Plotseling begrepen we dat er weer wat omlaag kwam, het was een geluid alsof op korte afstand een trein voorbij denderde. Iedereen ging in dekking tegen de dijk en meteen daarna explodeerde de bom in de berm van de Helderse weg - naar later bleek - op nog geen honderd meter afstand. Een licht bommetje was het niet, want in het dorp op twee kilometer afstand sneuvelden nog vele ruiten. Toen ik opstond, nogal geschrokken natuurlijk, was mijn fiets verdwenen. Niemand kon daar een verklaring voor geven. Na veel zoeken ontdekte ik plotseling, verlicht door de brand, het handvat van het stuur net boven water in de sloot onder aan de dijk.

Gedreun

De Engelsen bombardeerden altijd 's nachts. De inzet van Amerikaanse bommenwerpers vond vanaf oktober 1943 plaats. Ze vlogen overdag en de verliezen waren enorm. Pas in februari 1944 kwamen de Vliegende Forten terug met escorte van lange-afstandsjagers. Vanaf dat moment keerde het tij. 's Nachts passeerden de Engelsen met hun *thousand-bomberraid*s en overdag de Amerikanen. Het gedreun van die massale aantallen vliegtuigen was 's nachts zo hevig, dat slapen vrijwel onmogelijk was. Alles in huis trilde mee. Meestal ging ik dan de straat op, want er kon van alles gebeuren.

Het kwam nogal eens voor dat die terugkerende vliegtuigen het een en ander lieten vallen. Vooral als ze aangeschoten waren moest zo veel mogelijk extra gewicht worden geloosd voordat ze de Noordzee overstaken. Van alles kon er naar beneden komen. Zo had men een keer een fles met vermoedelijk fosfor-rubber bij mij gebracht. Ik was helemaal niet zo blij met dat presentje. In verband met de hond liet ik die fles zakken in de waterleidingput. Een paar uur daarna kwam de terriër triomfantelijk op mij toe met de fles fosfor-rubber in zijn bek.

Nationaal Steun Fonds

Het moment van mijn eerste kennismaking met het verzet weet ik mij nog precies te herinneren. Dat gebeurde op een feestje waar ook onze gemeenteambtenaren aanwezig waren. Nu was het zo dat een slijterij in Alkmaar een hoeveelheid drank - die schaars te verkrijgen was - voor patiënten beschikbaar stelde. In ruil voor het voorschrijven, kregen de huisartsen ook een toewijzing. Van deze mogelijkheid maakten wij dankbaar gebruik en dat was tevens de reden dat bij feestjes vaak aan mij gedacht werd.

Bij een van die gelegenheden werd ik benaderd door

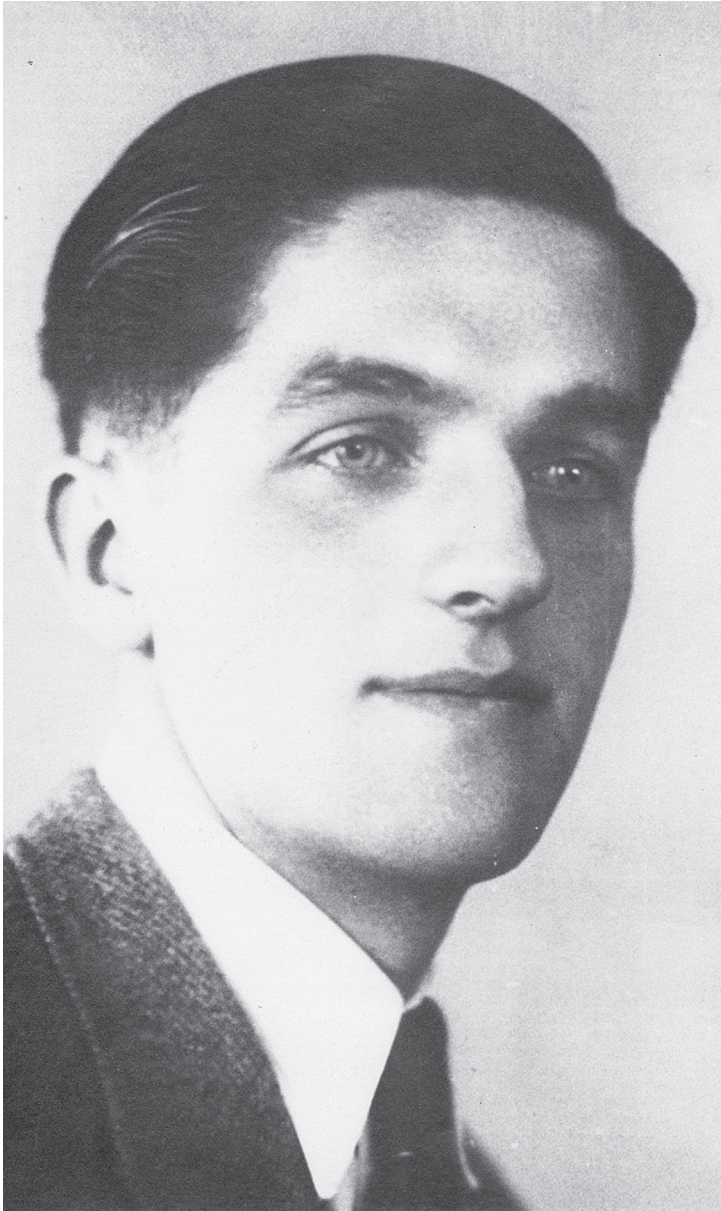
Ben Kalb, de latere burgemeester van Zwaag. Hij zocht in 1942 een plaatselijke vertegenwoordiger voor het NSF, het Nationaal Steun Fonds. Dit fonds keerde gelden uit aan onder anderen zeemansvrouwen en Joodse onderduikers.

Al in april 1941 werd bekend dat de Duitsers van plan waren een verbod uit te vaardigen aan scheepvaartondernemingen om uitbetalingen te doen aan zeemansvrouwen. Op die manier probeerden ze Hollandse zeelui, waar ook ter wereld, onder druk te zetten. Kapitein Filippo van de Holland-Amerika Lijn richtte daarom de zogenaamde 'zeemanspot' op. Hij verzocht in januari 1942 de oud-koopvaardij-officier en bankierszoon Walraven van Hall de leiding op zich te nemen van een Zeeliedenfonds, dat door middel van leningen met garantie van de regering in Londen aan geld wist te komen. Dit fonds groeide uit tot het zogenaamde 'landrottenfonds' dat uitkeringen verleende aan welke vervolgden dan ook, zoals weigeraars van werk in Duitsland, weigeraars van krijgsgevangenschap, ondergedoken Joden en stakend spoorwegpersoneel. Het kreeg toen de naam Nationaal Steun Fonds.

Contribuanten

Voor dit NSF werden contribuanten gezocht en de aldus verkregen bijdragen moesten periodiek worden afgedragen bij Fritz Conijn aan de Nassaulaan te Alkmaar.

Ben Kalb werkte in die tijd nog op de secretarie in Warmenhuizen; hij was een goede kennis en vroegere schoolgenoot van Fritz Conijn. Toen Kalb mij vroeg als contribuant mee te doen, hoefde ik daar geen nachtje over te slapen. De contribuanten moesten natuurlijk met enige zorg worden uitgekozen, want het was illegaal werk.

Fritz Conijn, een belangrijke verzetsman in geheel Noord-Holland.
(foto: particuliere collectie)

Een nadeel van het werk voor het NSF was dat deze activiteit langzamerhand bij nogal wat mensen bekend raakte. Overigens konden hierdoor ook meer slachtoffers van het Duitse regime geholpen worden. Zo werd ik op een gegeven moment benaderd door schilder Stolp uit Schoorlham. Ik kende de schilder eigenlijk niet, want voorzover mijn herinnering gaat was het geen patiënt uit de praktijk van dokter Van Hesteren. Het bleek om twee Joodse onderduikers te gaan, die uiteraard geen bron van inkomsten meer hadden.

Periodiek moesten de onderduikers in Warmenhuizen van een 'uitkering' worden voorzien, maar aanzien ik daar geen tijd voor had, werden mijn zuster Corrie, mijn verloofde Trijnke en mijn aanstaande zwager Klaas daarbij ingeschakeld. Je zou het een soort familiebedrijfje kunnen noemen. Ik kan mij niet herinneren dat ik me ooit zorgen over de risico's heb gemaakt. De immense voldoening die het je gaf mensen op die manier te kunnen helpen, verleende je een gerustheid, die mij nu haast een beetje onwettelijk voorkomt. Mijn gedrag - zoals ik me achteraf realiseer - kwam enigszins voort uit impulsiviteit, naïveteit en zorgeloosheid.

Communistische sympathieën

Een van de onderduikers was Ali Silver, die bij de familie Vogelaar aan de Oudewal zat. Haar eigenlijke naam was Marjan Porcelijn-Goubits. Haar gedrag, beschaafd en voorkomend, viel op in de ruwe, boerse plattelandsomgeving. Haar man en haar kinderen waren eveneens her en der ondergebracht; waar wist ze niet. De angst en de zorgen die deze moeder had voor haar kinderen en haar man, heeft ze in elk geval met anderen kunnen delen. Haar geestkracht en haar absolute vertrouwen waren hartverwarmend. Zij heeft het geluk gekend na de

bevrijding weer met haar man en haar kinderen te worden verenigd.

Haar gastgezin bevond zich buiten het dorp aan de Oudewal, dicht bij de Westfriese Omringdijk. De familie Vogelaar had daar een kassenbedrijf. Men meende te weten dat mevrouw Vogelaar communistische sympathieën had; in elk geval was ze geen lid van enig kerkgenootschap. Maar ondanks het ontbreken van ‘hemelse bijstand’, namen zij onverschrokken Joodse onderduikers in huis.

Grebolder

En dan waren daar ook nog de drie ondergedoken echt)paren bij Henk Klok in de Grebolder onder Schoorl-dam. De organisatie van deze onderduik berustte geheel op het initiatief van groentehandelaar Lou Kalverdijk, daarbij geholpen door schoonzoon Jan Weener en dochter Annie. Lou Kalverdijk had eens een Duitse officier op niet mis te verstane wijze duidelijk gemaakt dat hij niet gediend was van de hem gebrachte Hitlergroet.

Jan Weener diende bij de waterpolitie en werd de vertrouweling van de plaatselijke organisatie voor hulp aan onderduikers. Jan en Annie voorzagen de mensen in de Grebolder per kano van voedsel. Die kano werd dan geladen achter de huizen van bakker Piet Dissel en kruidenier Jacob Speets.

Nooit lieten de leveranciers enige verwondering blijken en nooit spraken ze met anderen over deze vreemde transporten.

Het gezelschap in de Grebolder bestond allereerst uit Henk Klok, de watermolenaar, met zijn vrouw Kaatje de Geus en hun dochter Vrouwtje. Ook dat schoolgaande kind moest de ernst van de situatie kennen, opdat het

tegen niemand iets los zou laten over de inwoning. En voorzover mij bekend, heeft Vrouwtje dat ook nooit gedaan. De drie echtparen waren Simon Italiaander (een zakenrelatie van Lou Kalverdijk) en zijn vrouw, Sallie en Annie Polak en hun dochter Gré en haar man Lou Italiaander (zoon van Simon).

Onverantwoorde risico's

Het lijkt allemaal nogal eenvoudig, maar in feite was het dat niet. De drie echtparen mochten zich overdag niet buitenshuis vertonen, want rondom werd er op de akkers gewerkt. Dat betekende niet dat men voor verraad beducht moest zijn, beslist niet. Maar de ervaring had geleerd dat loslippigheid een veel groter gevaar opleverde dan de 'verspreiders van nieuwtjes' voor mogelijk hielden. Des te minder men wist, des te minder risico leverde dat op voor anderen.

Een verblijf van ongeveer tweeënhalf jaar onder deze omstandigheden kan niet zonder ernstige spanningen verlopen. Dat is mij later nog weer duidelijk geworden toen ik een lid van het gezelschap toevallig sprak. Een van de zes nam eens onverantwoorde risico's door op klaarlichte dag een slagerij in het dorp te bezoeken.

De grote razzia van 17 mei 1944 in Warmenhuizen had geen gevolgen voor de onderduikers in de Grebolder. De polder lag buiten de 'ijzeren ring' van de Duitsers.

Toen in september 1944 een snelle bevrijding uitbleef, werd mij gevraagd of ik niet voor valse persoonsbewijzen kon zorgen. Voor de LO organisatie was dat een zuivere routinehandeling. Aangezien de Afsluitdijk toen geblokkeerd was, kregen de ondergedoken mannen de identiteit van groentehandelaren uit Tietjerksteradeel. Deze gegevens waren moeilijk te verifiëren en later in het

geheel niet meer. De ondergedokenen waren er de koning te rijk mee. Zonder problemen hebben ze de bevrijding gehaald.

Eén voorval is naar aanleiding van de identiteitswisseling in mijn geheugen blijven hangen. Toen ik de vingerafdrukken had genomen, de zegels erop had geplakt en de persoonsbewijzen had afgestempeld, haalde een van de mannen zijn portefeuille tevoorschijn en wilde mij twee- of driehonderd gulden toestoppen. Dat was wel het laatste waar ik aan gedacht had. Eigenlijk vond ik het niet eens prettig, maar toen dacht ik aan mijn NSF en de slechtgevulde kas van de LO, de Landelijke Organisatie voor hulp aan onderduikers. Ik heb toen duidelijk gemaakt dat wij ons voor dit soort hulp nooit lieten betalen en dat ik voor mijzelf dus geen geld kon aannemen. Wel was ik gaarne bereid het geld aan de LO of het NSF af te dragen. Aldus geschiedde, maar het geld brandde in mijn zak en ik ben zo vlug mogelijk naar Alkmaar getogen om het daar af te geven.

Het absolute kwaad

Ik kan mij voorstellen dat velen dit relaas wat overdreven zullen vinden, maar dan hebben ze toch een kenmerkende trek gemist van de mentaliteit die de illegaliteit bezield. Inderdaad, 'bezielde'. Wij wisten sinds het begin van de oorlog dat wij stonden tegenover het absolute kwaad. Dit gold zowel voor gelovigen als humanisten. Dit kwaad genereerde, zoals in een condensator, tegenkrachten. Met grote verontwaardiging, woede zelfs, reageerden wij als ons werk als het ware bezoodeld werd door eigenbelang en geldzucht.

De voorbeelden kenden wij uit naaste omgeving. Een tijd lang werd die afgeschuimd door een zwarthandelende, voormalige ambtenaar, die zijn kennis van de streek misbruikte om Joodse mensen geld af te persen in ruil

voor een onderduikadres. Maar ook binnen de illegaliteit waren er die - hun vertrouwenspositie onwaardig - zichzelf bevoordeelden door extra bonkaarten in te pikken. *Usance* werd dat dan genoemd; ik hoor het nog zeggen en ik weet ook nog wie dat was. Die behoefte aan zuiverheid maakte de ontgoocheling na de bevrijding des te erger, toen wij ervoeren dat de opportunisten, de halve en hele collaborateurs die zich tijdens de oorlog gedekt hadden gehouden, weer in de voorste rijen verschenen.

Gewiekste zakenman

Een van de belangrijkste geldschietters van het NSF was Jan Beemsterboer, een jonge gewiekste zakenman die, als het hem goedging, altijd bereid was royaal in de buidel te tasten.

Een bekende van Jan was Gerrit Sloof, hoofd van de afdeling Land- en Tuinbouw van het Arbeidsbureau Alkmaar. In die functie had Gerrit zich opgewerkt tot een van de grootste administratieve saboteurs van deze instelling. Over de daarvoor noodzakelijke karaktertrekken (moed en brutaliteit) beschikte hij in ruime mate.

Jan Beemsterboer was vaak de man die zorgde voor een *Ausweis* voor de zoons van zijn zakelijke contacten, onder wie Wieringermeerboeren. Een soort relatiegeschenk zou je het kunnen noemen. Gerrit Sloof was ten slotte zo bekend, dat een arrestatie niet meer kon uitblijven. Dat gebeurde dan ook in november 1943. Vlak daarvoor, op 19 oktober, werden negentien leden van de LO in Hoorn gearresteerd. Dat kon met recht een catastrofe worden genoemd en wij waren sindsdien dan ook op onze hoede. Vooral bij nieuwe contacten. De belangrijkste figuur in onze groep ontbreekt echter nog. Dat was de districtsleider van de LO, Jan Sinnige (schuilnaam: Jan de Vries) uit Schagen. Die valt het best te karakteriseren

als een moderne Robin Hood. In tegenstelling tot de rest, was het illegale werk voor hem een *fulltime job*. Inventieve verrassende risicovolle acties hoorden bij zijn karakter: in zijn gezelschap hoefde je je nooit te vervelen; integendeel. De arrestatie van Gerrit Sloof was voor Jan Sinnige aanleiding om met voortvarendheid een ontsnappingsplan op te zetten. Samen met Jan Beemsterboer werd de situatie rond Kamp Vught opgenomen en werden plaatselijk contacten gelegd. De actie mislukte op het laatste moment, omdat Sloof verplaatst werd.

Gribus

Een van mijn andere contacten was Piet Ott uit Schagerbrug. We kenden elkaar al van de Alkmaarse HBS en van de tram waarin we gedurende vier jaar tegenover elkaar zaten. De scholieren in dat trammetje tussen Schagen en Alkmaar hadden een aparte wagon toegewezen gekregen, dat wil zeggen: alleen de jongens. En in die gemeenschap van schooljongens werd een strikte hiërarchie gehandhaafd: de voorste helft van de wagon was voor de ambachters en in de andere helft zaten de HBS'ers. De oudsten in de eerste coupé en de jongeren in de tweede, op vaste plaatsen. Als je te veel praatjes had werd je als jongste in de zogenaamde 'gribus' gestopt: tussen de banken kwam je dan op de hete verwarmingsplaat te zitten. Toen ik een keer tegen het 'gezag' in opstand kwam, raakten Piet en ik in gevecht met het gevolg dat de coupéruit sneuvelde. Ondanks of dank zij deze botsing kregen we een uitstekende verstandhouding en met deze achtergrond wist je tijdens de oorlog ook wie wél, en wie níet te vertrouwen was. Piet leverde mij in die periode persoonsbewijzen op bestelling en toen ik in februari 1945 onderduiken moest, gaf hij mij een pistool mee.

In tijd van nood leer je je vrienden kennen.

Geen terugkeer mogelijk

De werkzaamheden voor het NSF leidden ertoe dat steeds meer illegale activiteiten naar me toe werden geschoven. Ze vormden het begin van een weg die geen terugkeermogelijkheden kende, althans voor mij niet. Natuurlijk had ik ermee kunnen kappen, maar ondanks mijn vaak opkomende angst kon ik niet vluchten voor mijn verantwoordelijkheid. Te veel mensen waren van mij afhankelijk geworden.

Toen de Duitsers in mei 1943 de *Arbeitseinsatz* (gedwongen tewerkstelling in Duitsland) invoerden, was het duidelijk dat een onderduikorganisatie moest worden opgezet.

De Landelijke Organisatie voor hulp aan onderduikers is toen van de grond gekomen met provinciale, gewestelijke, districts- en plaatselijke leiders. Op een bijeenkomst ten huize van Jan Beemsterboer, werd uitgemakt dat ik het hoofd van de LO in Warmenhuizen zou worden. Dat hield in dat ik verantwoordelijk was voor een goede gang van zaken, maar belangrijke kwesties werden altijd gezamenlijk besproken.

Jan Sinnige was toen al districtsleider en verder kreeg ik te maken met Jan Tesselaar, die via contacten aan de Langedijk reeds enkele onderduikers in Warmenhuizen van bonkaarten voorzag.

Bindend element

Een treffend voorbeeld van leiderschap was Pieter Borst, een gereformeerde landbouwer te Tuitjenhorn. Pieter was ter plaatse hoofd van de LO en na september 1944 ook commandant van PC4 (het Plaatselijke Commando van de Binnenlandse Strijdkrachten). Of het nu zijn leeftijd

was, zijn moed of zijn bedachtzaamheid: Pieter was de onbetwiste leider, maar op een veel subtieler manier dan men zo oppervlakkig zou denken. Pieter was het bindend element en dat ging hem moeiteloos af in onvervalst West-Fries.

Pieter Borst zowel als Gerrit Veenman, die later ter sprake komt, zal zeker zijn zwakke kanten gehad hebben, maar één positieve trek hadden zij gemeen en dat was integriteit. Een trouwe kameraad van Pieter was Otto Koedijk, die een verminkte hand had opgelopen door een Duitse truibom. Verder werd hij geholpen door Jan Nieuwenhuizen te Dirkshorn, bij wie de wapens waren opgeslagen en door Willem en Nico Dekker uit Tuitjenhorn.

Ondergedoken kok

Hoe voorzichtig je moest zijn met het noteren en afgeven van bepaalde informatie, bleek een keer toen wij een ondergedoken kok aan werk probeerden te helpen. Deze Titus was naar het spreekuur gekomen om onze hulp te vragen voor het krijgen van een baantje. Een soort arbeidsbemiddeling dus. Dokter Van Hesteren wist dat een aantal echtparen bruiloft zou gaan vieren en het was dus niet zo'n gek idee om de kok daar op af te sturen. Ik noteerde enige adressen op een receptenbriefje en gaf hem dat mee. Op het laatste moment realiseerde ik mij dat het veiliger was de koptekst te verwijderen. Dus knipte ik die eraf. Het toeval wilde dat Titus een paar dagen erna gegrepen werd op het vermoeden van zwarthandel.

Een radicale wijziging in de plaatselijke situatie diende zich aan toen burgemeester Nolet weigerde om in het kader van de *Gemeinde Einsatz*, inwoners aan te wijzen voor onder andere graafwerkzaamheden aan de *Atlantik Wall* en het spitten van een kabelsleuf van Den Helder naar Hoek van Holland. Per 1 januari 1944 dook hij onder.

Maar toen zijn vrouw gearresteerd werd, moest hij zich wel melden. Medio februari werd hij vervangen door de NSB'er Chris Roos. Dat was een gevaarlijke figuur. Als het zo uitkwam, maakte hij gewapend met een revolver al schietend jacht op onderduikers.

Jacob Burger, ambtenaar ter gemeentesecretarie toentertijd, vertelde: "Samen met mevrouw Nolet werd ook de echtgenote van wethouder Bakker weggevoerd. De wethouder had namelijk het voorbeeld van de burgemeester gevolgd en was na weigering eveneens ondergedoken."

Eerst werd de burgemeester vervangen door de heer Hoogland die, hoewel *deutschfreundlich*, toch wel een sympathieke man was. Ook over de nieuwbakken burgemeester Roos oordeelde hij niet ongunstig: voor het personeel van de gemeentesecretarie was hij niet lastig. Dat zou ook niet erg verstandig geweest zijn, want na een burgemeesterscursus van enige weken (een geliefde opleiding bij de NSB), had hij als hoofd van de gemeente wel enige assistentie nodig.

Niet te vertrouwen

Bij de illegaliteit werd Roos om begrijpelijke redenen niet vertrouwd. Daarom leek het ons beter dat het bevolkingsregister buiten zijn bereik zou komen. Er moest dus een plan opgemaakt worden, maar vooralsnog wisten we geen uitvoerbare oplossing te bedenken. Toen hebben we contact gezocht met Nico Bes en Gerard Wester, beiden gemeenteambtenaren ter plaatse. Die waren direct bereid om mee te doen, ook als dat voor hen onderduiken zou inhouden. Door de besprekingen vooraf, onder andere in Dirksborn, waar Roos eveneens burgemeester was, hadden eigenlijk al te veel mensen van de plannen gehoord.

Tijdens die bespreking in Dirkshorn waren er twee vreemde eenden in de bijt. Een ervan was de onderduiker Scherpenzeel, die we toen al niet geheel vertrouwden en de tweede was een onderduiker uit Alkmaar, die in verband met een liquidatie een poosje verdwijnen moest. Scherpenzeel beweerde dat hij in Leiden gestudeerd had en de andere onderduiker, die Scherpenzeel aan de tand voelde, beweerde hetzelfde. Er ontspoon zich toen een amusant gesprek tussen twee heren die beiden geen kennis van zaken hadden. Duidelijk werd wel dat Scherpenzeel een vlotte leugenaar was, maar waarom deze twee onbekenden daar aanwezig waren, heb ik nooit goed begrepen. Verstandig was het in elk geval niet, dat is later wel gebleken.

Scherpenzeel was bij de plaatselijke huisarts ondergebracht en deze vertrouwde hem teveel, liet hem zelfs bonkaarten distribueren. Het viel Pieter Borst, plaatselijk leider van de LO te Harenkarspel, toen al op dat Scherpenzeel veel meer bonkaarten aanvroeg dan hij werkelijk nodig had. Pieter liet zijn gangen nagaan en daaruit bleek dat de man het restant verhandelde op de zwarte markt in Amsterdam.

Bevolkingsregister

Intussen hadden wij op 13 april 1944 het bevolkingsregister van Warmenhuizen weten te kraken. Dat lukte dank zij de afspraak met Nico Bes en Gerard Wester. Toen zij aan het einde van de werkdag het gemeentehuis verlieten samen met de heer Jb. Burger, beweerde één van hen dat hij iets vergeten had. Hij kreeg de sleutel overhandigd, waarop hij het bevolkingsregister in drie archiefladen snel overbracht naar een werkkast op de overloop. Het geheel werd bedekt met een aantal stofdoeken van de werkster en vervolgens werd de sleutel weer aan de heer Burger gegeven.

Diezelfde dag nog doken beide gemeenteambtenaren onder. De eerste nacht sliepen ze bij Jan Sinnige in Schagen, vervolgens werden ze op 14 april door Jan Beemsterboer naar de Wieringermeer gebracht voor een zevendaags verblijf bij de familie J. van Vilsteren.

Helemaal gladjes verliepen dergelijke acties meestal niet, want toen Jan Beemsterboer na een week de beide jonge ambtenaren kwam ophalen om ze in Anna Paulowna op de trein naar Den Helder te zetten met bestemming Texel, wist hij intussen dat hun vaders waren gearresteerd en dat Gerards moeder was overleden. Hij moest toen beslissen of hij zou spreken of zwijgen. Uit veiligheids-overwegingen koos hij voor het laatste.

De avond van 13 april slopen Jan Sinnige en ik het gemeentehuis binnen. De voordeur, die tegelijkertijd de ingang vormde voor de woning van de gemeentesecretaris, werd nooit afgesloten, omdat de luchtwacht 's nachts het bevolkingsregister bewaakte en dus ook toegang moest hebben. Zonder door iemand te worden gehoord, haalden wij de drie archiefladen uit de werk-kast. De luchtwacht zat veilig in de secretarieruimte met de bongel (een ijzeren staaf) voor de deur, op die manier beschermd tegen mogelijke overvallen. Via de tuin van dokter Van Hesteren (de praktijkwoning stond naast het gemeentehuis) en door het zogenaamde poortje van Blokker, hoefden we alleen maar de Stationsstraat over te steken om achter het betaalkantoor van de veiling het schuitje te bereiken waarin mijn aanstaande zwager Klaas al zat te wachten. De drie archiefladen hebben we laten zakken in een diepe sloot buiten het dorp.

De volgende ochtend waren de Duitsers, gewaarschuwd door Roos, al spoedig ter plaatse aanwezig. Ik voelde mij toen niet zo erg op mijn gemak, maar voor buitenstaanders was het een raadselachtige verdwijning

waar Nico en Gerard alleen de schuld van kregen.

Er volgde wel een drietal arrestaties (Jacob Burger en de vaders van Nico en Gerard), maar na verloop van tijd werden die weer vrijgelaten. De heer Burger was gearresteerd op de dag dat de verdwijning werd ontdekt (14 april), zijn verjaardag nog wel! Gedrieën verbleven ze enige tijd in Amsterdam aan de Weteringschans en de Euterpestraat (hoofdkwartier van de *Sicherheitsdienst*).

Deze consequenties hadden we niet ingecalculerd. Wij vonden het bijzonder onaangenaam, maar gelukkig liep alles goed af.

Ontmaskering

Intussen dacht Scherpenzeel, die ontmaskering voelde aankomen, na over een manier om dat gevaar af te wenden. Omstreeks 18 april werd Jan Beemsterboer door een onbekende telefonisch gewaarschuwd dat de Duitsers van alles op de hoogte waren. De gehele LO moest onderduiken en ieder zocht een goed heenkomen. Ikzelf heb toen een nacht in de Wieringermeer doorgebracht.

's Avonds kwam Jan Sinnige daar op bezoek en die vermoedde al dat Scherpenzeel de onbekende beller zou zijn. 's Nachts werd hij verhoord en dat leidde tot bekentenis van zowel de bonkaartenzwendel als van het anonieme telefoontje. Het resultaat van dit alles was dat we een gevangene hadden, die werd opgesloten in een kamer bij dokter Piet Groenhart thuis in Dirkshorn. Maar daaruit wist hij te ontkomen. In Koedijk werd hij opgewacht door Jan Beemsterboer en Chris Vos (zwager van Piet Groenhart) en opnieuw opgesloten. Dat was op 20 april 1944.

Andermaal slaagde Scherpenzeel er twee dagen later in te ontvluchten door met een schaar het slot uit de deur

te peuteren. Deze keer lukte de ontsnapping, hoewel hij achtervolgd werd door twee auto's. Piet Groenhart ging met een broer van Chris Vos naar de pont bij de Hembrug en Jan Sinnige met Jan Beemsterboer en Chris Vos naar de Velserpont. Hier stonden ze vroeg in de ochtend van zondag 23 april te posten in de buurt van de *Ortskommandantur*. Die Duitsers vertrouwden het niet en de drie bij de Velserpont werden ingerekend en naar de Euterpestraat gebracht. Later sloot men ze op aan de Weteringschans en ten slotte belandden ze in Kamp Amersfoort. Scherpenzeel bleef op dat moment onvindbaar.

Oude schuit

Opnieuw doken wij onder, maar om geen achterdocht te wekken deed ik overdag normaal mijn werk. 's Nachts sliep ik in een oude schuit van visser Vet, op een plek die alleen per kano te bereiken was. Soms sliep ik bij kennissen.

Voorlopig gebeurde er niets: ik moest toen wel aannemen dat de *Sicherheitsdienst* niet door Scherpenzeel was ingelicht, maar helemaal gerust was ik niet. Ik sliep niet zo diep en toen ik de nacht van 16 op 17 mei bij de familie Vogelaar aan de Oudewal doorbracht, werd ik al heel spoedig wakker van het voorbijrazen van overvalwagens en het onaangename gebrul en geschreeuw van Duitse commando's.

Ik herkende die geluiden onmiddellijk, want ik had de Februaristaking in 1941 in Amsterdam meegemaakt, toen de overvalwagens over de trottoirs en door de plantsoenen de demonstranten achtervolgden. Ik wilde vluchten, maar de val was dichtgeklapt: voor de deur stond een soldaat met het geweer in de aanslag en achter het huis liepen er vijf in de kassen.

Huiszoeking

Ik begreep wel dat we huiszoeking zouden krijgen en daarom hebben we toen een galsteenkoliëk van de vrouw des huizes in scène gezet. Met enige achterdocht werd mijn verhaal geaccepteerd door het huiszoekingscommando. Ik kreeg de opdracht mijn papieren (persoonsbewijs en distributiestamkaart) te laten controleren in het Patronaatsgebouw.

Buiten gekomen sloeg de schrik mij om het hart, want overal in de weilanden en op de akkers stonden of lagen soldaten. Onder andere achter de in stelling gebrachte mitrailleurs. Ik realiseerde mij dat de vluchtweg van de onderduikers (per schuitje het waterrijke Geestmerambacht in) op een uiterst effectieve manier was geblokkeerd. Blijkbaar was de operatie met kennis van zaken voorbereid: de schuitjes waren 's nachts al door de soldaten ingepikt en daarmee hadden ze in korte tijd een 'ijzeren ring' om het dorp kunnen leggen.

Die kennis van zaken moesten ze wel via plaatselijk zeer goed bekenden hebben gekregen. Vermoedelijk is dat burgemeester Roos geweest en hij zal ook degene geweest zijn die de secretaresse van Schausz bij een van onze burens onderdak heeft bezorgd voor die ene nacht. Het reserveren van het Patronaatsgebouw voor de Duitsers moet ook zijn werk zijn geweest.

Als ratten in de val

Zoals de situatie zich aandiende die meimorgen, toen ik door de Oudewal fietste, was er weinig reden voor vrolijkheid. De veertig tot vijftig onderduikers konden de vluchtweg over het water niet gebruiken. Ze zaten als ratten in de val en dat gold eigenlijk ook voor mij. Als de Duitsers erin slaagden enkele onderduikers te grijpen, dan was ook ik mijn leven niet meer zeker.

Ortskommandant Schausz op de Kennemerstraatweg in Alkmaar.
(foto: Regionaal Archief Alkmaar)

Dat realiseerde ik mij wel. Ik moest zo snel mogelijk er van tussen zien te gaan, maar hoe?

Later bleek dat geen enkele onderduiker de kans had gekregen de polder in te vluchten. Ook de boeren die heel vroeg in de ochtend met het schuitje te melken gingen, werden allemaal teruggestuurd. Dat gebeurde zelfs met Gert Vlucht, van wie bekend was dat hij altijd een uur eerder dan de rest naar zijn koeien ging. Volgens Jan Tesselaar werd Gert Vlucht om 3.30 uur teruggestuurd en zijn eigen vader om 4.00 uur. De omsingeling werd uitgevoerd door soldaten die, op betrekkelijk korte afstand van elkaar lopend, de 'ring' steeds nauwer maakten.

In de Oudewal kreeg ik nog de gelegenheid mijn verloofde Trijnke te waarschuwen. Haar broer Klaas en een onderduiker werden achter de lambrizing gestopt voordat het huiszoekingscommando verscheen en de Duitsers slaagden er niet in mijn aanstaande schoonmoeder duidelijk te maken wat nu eigenlijk de bedoeling was. Met groot raffinement speelde ze de domme slonzige huisvrouw.

De Duitsers gaven al spoedig de moed op en gingen naar het volgende adres.

Geheime bergplaats

Gelukkig hadden wij thuis uit voorzorg voor onze onderduiker Wim een geheime bergplaats laten maken boven een kast. Het luik dat in de zoldervloer zat, werd met zeil en een tapijt afgedekt. Wim kon zich daarin verstoppen. Die nacht moest Wim eruit om een plas te doen, maar aangezien de 'heren' van de huiszoeking in aantocht waren, werd hij snel weer onder het tapijt en het zeil gestopt. Kort daarna werd het huis doorzocht, waarbij ze zelfs boven het luik hebben geknield om met een lucifer onder de bedden te kijken. Mijn moeder en zuster

reageerden heel kalm en onopvallend. Het was een tijd waarin je nooit hoorde van 'overspannen' mensen of mensen die last van hun zenuwen hadden. Die luxe kon men zich toen niet permitteren. De omstandigheden waren er anders wel naar, in meer of mindere mate had iedereen daarmee te maken.

Controle

De situatie bij de controle in het Patronaatsgebouw werd velen snel duidelijk en de onderduikers die geen goede papieren hadden, maakten daar onmiddellijk gebruik van. De meesten zaten in een bestaande schuilplaats (zoals Wim) of in een op het laatste moment geïmproviseerde: de ketel van de melkfabriek, regenwaterbakken, dorsmachines. Enkelen, niet zo gelukkig, ontkwamen niet aan controle. Op weg daarheen passeerden ze buiten het gebouw een grote groep die reeds gecontroleerd was en werd bewaakt door Duitse soldaten. Dit bood een kans. Als de soldaten even niet opletten, schoven ongecontroleerden tussen de rijen van de gecontroleerden. Hoeveel dit is gelukt, valt niet na te gaan, maar in elk geval is bij de controle in het Patronaatsgebouw geen enkele onderduiker gesnapt.

Binnen het gebouw gekomen zag ik links een aantal Duitse officieren zitten met grote kaartenbakken voor zich, waarin zich het opsporingsregister bevond. Rechts achter de bar van de tapkast stonden vier mensen. Een ervan kende ik, dat was Piet Kleibroek, die een boerderij bewoonde aan de Westfriese Omringdijk nabij het 'bosje'. De drie anderen, kennelijk een Joods echtpaar met een dochter van veertien jaar, waren mij onbekend. (Later begreep ik dat het de familie Drukker-Cohen uit Alkmaar was met hun dochter Marianne.)

Wat zal er in die mensen zijn omgegaan? Emoties vertoonden ze niet: de Duitse officieren zouden niet de minste interesse hebben kunnen opbrengen. Maar hoe is het mogelijk dat deze officieren elk meegevoel ontbeerden en zich leenden voor deze misdaad; hoe is het mogelijk met jezelf in het reine te blijven als je meewerkt om je medemensen, onder wie dit jonge meisje, de dood in te sturen?

Razzia

Tijdens de razzia kreeg ik niet de gelegenheid mij aan mijn gedachten over te geven. Ik passeerde zonder problemen het opsporingsregister (mijn activiteiten waren dus niet gesignaleerd bij de *Sicherheitsdienst*) en werd vervolgens buiten in de gelederen van de gecontroleerden opgenomen. Vlak voordat wij onder bewaking zouden afmarcheren, verscheen mijn kameraad Jan Tesselaar met een onderduiker. Zij liepen vlak langs de gecontroleerden naar de ingang van het Patronaatsgebouw. Jan zag mij staan. Veel uitleg heb ik niet kunnen geven, maar ik pakte zijn metgezel bij de mouw en trok hem tussen de gecontroleerden. Jan liep rustig door en de onderduiker bleef stokstijf staan alsof hij daar al enige tijd als gecontroleerde had zoek gebracht.

De hele groep moest daarna afmarcheren naar de boerderij van Ruiters aan het eind van de Fabrieksstraat. Daar stonden we vroeg in de ochtend, samengedreven op het erf in de stromende regen, met het vooruitzicht dat we daar moesten blijven tot het eind van de razzia. Gelukkig mochten wij vanwege de regen in de schuur schuilen. Ik wist dat het neefje van de kapelaan bij de familie Ruiters was ondergebracht, dus via de koegang ging ik naar het woongedeelte en haalde daar de onderduiker op. In onze rijen was hij veilig, dat begreep hij al snel.

Bruinoog

Inmiddels was mijn eigen probleem, hoe voortijdig weg te komen, hiermee niet opgelost. Plotseling deed zich echter een kans voor. Het huiszoekingscommando dat ik al had leren kennen, was namelijk in aantocht. Op zo'n moment ga je op een ingeving af. Ik had de indruk gekregen dat een van deze Duitsers, om welke reden dan ook, enige toeschietelijkheid vertoonde. Inderdaad was 'bruinoog', zoals ik hem noemde, direct bereid de dokter te helpen, die het zo druk had en die dus slecht kon wachten tot drie uur om daarna al die patiënten nog te bezoeken. Maar ja, alleen Ortskommandant Schausz mocht een *Ausweis* afgeven, dus nodigde hij mij uit in zijn auto plaats te nemen. Zelf ging hij voorin naast de chauffeur zitten en ik achterin, met naast mij een machinepistool. Een beetje nonchalant leek dat wel als je in aanmerking neemt dat ze op jacht waren naar 'terroristen', zoals ze ons noemden. Blijkbaar zochten ze dat niet achter mij en in die zin had de aanwezigheid van dat machinepistool iets geruststellends.

Het bleek dat Schausz, die normaal aan de Kennemerstraatweg in Alkmaar resideerde, nu in het Patronaatsgebouw verbleef, van waar hij de razzia leidde. Zo reed ik door het dorp op weg naar het Patronaatsgebouw, hetgeen tot de voor de hand liggende conclusie leidde dat ze ook mij hadden gearresteerd. Ortskommandant Schausz was uiterst voorkomend en tekende vlot een *Ausweis*. De koning te rijk stapte ik even later weer op mijn fiets en met het briefje kon ik alle wachtposten passeren. Ik verdween direct richting Krabbendam, waar ik ten huize van de familie Paarlberg het einde van de razzia afwachtte. Achteraf bleek dat ik mij nodeloos ongerust had gemaakt. Een onderduiker hadden ze kunnen pakken en wel op het moment dat

hij naar een gecontroleerde woning probeerde over te lopen. Verder was de directeur van de zuurkoolfabriek (Piet Strijbis) gearresteerd vanwege het bezit van een radiotoestel.

Een droeve historie vormde de deportatie van het Joodse gezin Drukker-Cohen en hun beschermer Piet Kleibroek. Geen van de vier heeft dat overleefd.

Overrompeld

Vaak heb ik mij afgevraagd wie de dood van deze mensen op zijn geweten heeft. De grootte en de grondigheid van de razzia hadden ons overrompeld. Waarom toch had men van Duitse zijde zoveel aandacht en moeite aan ons dorp besteed? De hele opzet was een getrouwe kopie van de razzia in het Groningse Bierum op 16 februari 1944, maar de opzet verried ook een grondige plaatselijke kennis. Die hadden de Duitsers alleen maar van NSB-burgemeester Roos kunnen krijgen. Letterlijk alles wijst erop dat Roos op de hoogte was van de Duitse plannen. Eerst was ik zelfs van mening dat Roos, na de verdwijning van het bevolkingsregister op wraak zinnend, de razzia had aangevraagd en aldus de enige en voldoende verklaring van de overval vormde. Later heb ik mij afgevraagd of het weghalen van het bevolkingsregister op 13 april dat jaar en de vermelding door Radio Oranje op 16 april, niet teveel de aandacht op Warmenhuizen heeft gericht. Daar kwam dan nog bij de arrestatie van Jan Beemsterboer en Jan Sinnige, zoals eerder vermeld. Vooral Jan Sinnige werd gezien als een 'zwarte jongen', hoewel er geen bewijzen voor waren. Sinnige heeft zelfs een poos in de dodencel aan de Weteringschans gezeten.

Direct na de razzia liepen de schattingen van het aantal ingezette soldaten uiteen van driehonderd tot achthonderd. Vooropgesteld moet worden dat niemand

de kans heeft gehad een exacte telling uit te voeren. Maar als je een schatting maakt, moet je die baseren op zoveel mogelijk vastgestelde feiten. Allereerst werd er royaal gebruikgemaakt van wachtposten bij vrijstaande huizen. Rond de woning van de familie Vogelaar telde ik er zes. Jan Tesselaar telde er tien achter zijn huis. In de kraamkamer van de familie Jacob Rozendaal-Bleeker waren om overigens onduidelijke redenen twee Duitse soldaten geposteed. En Willem Sevenhuijsen kreeg zelfs een soldaat mee om de koeien te kunnen melken. Ten tweede moest er voor de omsingeling van het dorp een afstand van ongeveer acht kilometer worden overbrugd. Deze afstand heb ik uitgemeten op de topografische kaart. Nu ben ik geen raziadeskundige, maar aangezien niemand erin geslaagd is door deze keten heen te slippen, moet ik wel aannemen dat hiervoor minimaal driehonderd tot vierhonderd man nodig zijn geweest.

Als derde en laatste: voor het bewaken van gecontroleerden, patrouilles in het dorp, chauffeurs voor overvalwagens en luxe wagens waren meer dan voldoende manschappen aanwezig.

Nergens vermeld

Ik ben iets gedetailleerder ingegaan op de sterkte van de troep Duitsers, die onder leiding van Ortskommandant Schausz de razzia uitvoerde, omdat deze actie nergens in de publiciteitsmedia is vermeld. Sommige mensen menen daarom dat in Warmenhuizen nooit een razzia is geweest, anderen suggereren dat die in elk geval van geringe omvang was. Alleen degenen die op de zeventiende mei 1944 deze razzia in Warmenhuizen hebben meegemaakt, weten wel beter.

De bloedige ernst van de beschreven mensenjacht blijkt niet alleen uit de dood van vier onschuldigen, maar

ook uit de nonchalante wijze waarop met de levens van de inwoners werd omgesprongen. Op die bewuste dag hing een groot zakkenkleed van boer Dekker over de heg bij Jan Weener en Annie Kalverdijk. De Duitsers namen niet eens de moeite om te kijken of er onderduikers onder zaten, maar joegen gelijk een geweersalvo door het kleed.

Met opzet heb ik de naam van Ortskommandant Schausz meermalen vermeld, omdat hij de verantwoordelijke officier was. Eveneens droeg hij de verantwoording voor de vele executies, die rondom Alkmaar in de laatste oorlogsmaanden hebben plaatsgevonden.

De illegaliteit

Van de meidagen in 1944 herinner ik mij (ik sliep toen nog bij de familie Vogelaar) dat ik op een ochtend heel vroeg wakker werd van een vreemd geluid. Het was net of een oude rammelende bus hoog boven ons passeerde, maar kijkend uit het raam van mijn slaapkamertje zag ik een vreemd voorwerp door de lucht vliegen richting Petten. Als dat nú zou gebeuren had men over een ufo gesproken, met alle fantasieën die daarmee gepaard gaan. In die tijd had men weinig redenen om in wonderen te geloven: het kostte al moeite genoeg om in het dagelijks leven het hoofd boven water te houden en in dat opzicht leverde bijgeloof niets op.

Als ik mij niet vergis, is deze ‘ufo’ in de buurt van Petten neergekomen. Het was een van de eerste exemplaren van de V1, de zogenaamde vliegende bom, die natuurlijk ergens anders had moeten ontploffen. Het stuurmechanisme functioneerde in het begin niet al te accuraat, zodat verscheidene bommen ver uit de koers zijn geraakt en daardoor, nog in ons land, voor verrassingen hebben gezorgd.

Vlak na de razzia had ik het dubieuze genoegene Ortskommandant Schausz nog eens te ontmoeten. Op 19 mei, twee dagen na de klopjacht op mensen in Warmenhuizen, moest een Amerikaanse Liberator een noodlanding maken bij Tuitjenhorn. Het toestel, de Boomerang, kwam terug van een vlucht naar Duitsland, waarbij het blijkbaar averij had opgelopen. Het vliegtuig had veel hoogte verloren, zodat het in de buurt van Camperduin gekomen, verstandiger leek op vijandelijk terrein een

noodlanding te maken. Het toestel maakte daartoe een bocht en kwam terug richting Tuitjenhorn. Maar een geschikt terrein was in het Geestmerambacht van destijds - een polder met vele akkers en weilanden, omgeven door talloze sloten en slootjes - niet te vinden. Het mag dan ook wel een wonder heten dat de piloot erin slaagde zijn bommenwerper daar zonder al te veel schade neer te zetten. Alleen de staart brak af en dat betekende de dood van één van de negen bemanningsleden. De rest bleef ongedeerd, op een lichtgewonde na.

Bidden

Toen ik ter plaatse verscheen, was de bemanning ondergebracht in de boerderij van de familie Bleeker aan de Selschardijk. Na de gewonde te hebben verbonden, lukte het mij niet een goed contact met deze Amerikanen tot stand te brengen, hoewel ik mijn diensten aanbood. Ze lagen op hun knieën te bidden en vormden een gesloten geheel. Eerst was ik geneigd om dat ontbrekende contact te wijten aan gebrekkige aardrijkskundige kennis, maar achteraf beschouwd geloof ik dat Ortskommandant Schausz onbewust roet in het eten gooide. Toen ik namelijk nietsvermoedend binnenkwam, stapte hij direct op mij af en schudde mij als een oude bekende de hand. Van mijn kant ging dat niet van harte, maar op de Amerikanen moet dat ceremonieel weinig vertrouwenwekkend zijn overgekomen. Als een hechte groep van acht man hadden ze, na de dramatische ervaringen van die dag, misschien ook weinig behoefte aan steun van buitenstaanders.

Duitse deserteur

Kort na de razzia werd ik benaderd door enkele mensen die zich ongerust maakten over het gedrag van een bij Gert Vlugt ondergedoken Duitse deserteur. Tijdens de

razzia had hij in zijn schuilplaats op de zolder gezeten met een geladen pistool tussen de knieën, klaar om te schieten. Gelukkig hebben de Duitsers hem niet ontdekt, want dat zou een ramp zijn geworden.

Voorzover ik mij herinner, was het velen bekend dat bij Gert Vlucht een Duitse soldaat zich had verborgen, maar niemand maakte zich daar druk over. Vlucht en zijn vrouw ook niet denk ik, want ik weet er niet van dat deze mensen ooit kalmerende middelen hebben gevraagd.

Evenmin was dat het geval met de gastgezinnen van Joodse onderduikers. Het besef als mens je plicht te doen, geeft blijkbaar een gerustheid die ver uitgaat boven de werking van de gebruikelijke kalmeringsmiddelen. Toch kon men in deze situaties spreken van een zekere doodsverachting. Ik heb steeds grenzeloze bewondering gehad voor een dergelijke houding. Voor een onderscheiding zijn deze mensen nooit in aanmerking gekomen.

Blijkbaar werd ik geachte en oplossing tekunnengeven voor de gevaarlijke situatie met de Duitse deserteur. Ik kan niet ontkennen dat mijn eerste reactie er één van geïrriteerde verwondering was. Waarom meenden ze dat uitgerekend ik dat wel kon doen? Met zulke reacties kom je echter niet ver en mijn tweede impuls was dus dat ik er verstandig aan deed iets te bedenken. Zo moeilijk was de oplossing overigens niet. Ik ging naar de familie Vlucht en stelde die arme Duitse jongen een ruil voor: een vals persoonsbewijs voor het pistool. Daar stemde hij mee in.

Mijn vriend Piet Ott had een ruime sortering persoonsbewijzen van prima kwaliteit. De Duitse soldaat was er zielsgelukkig mee en haalde zonder problemen het einde van de oorlog.

Smokkelen

Na de enerverende ervaringen in mei 1944 is het een tijd lang rustig gebleven aan het illegale front. Dankzij zakenrelaties van de firma Beemsterboer lukte het om Jan Beemsterboer vrij te krijgen. Op 5 juni, vlak voor D-day, kwam hij weer thuis. Jan Sinnige was niet zo gelukkig. Die bleef achter in het concentratiekamp Amersfoort, waar hij ook nog burgemeester Nolet een tijd lang meemaakte. In het begin werd Jan een keer betrapt op het smokkelen van voedsel in zijn functie van hulpkok. De straf was niet mis: hij werd voor tien dagen in de strafbunker opgesloten, waar hij tot zijn kuiten in het water moest staan.

Intussen had ik op een gegeven moment een brief ontvangen van de in Amsterdam opererende Scherpenzeel. Al eerder had hij Piet Ott benaderd met het verzoek bonkaarten op te sturen. Deze laatste brief heb ik niet gelezen, maar volgens de verhalen zou die een chantagekarakter hebben gehad. De brief die ik ontving, bevatte geen dreigementen. Ondanks dat was ik toch niet erg gelukkig met het epistel. Ik schreef terug dat ik hem niet helpen kon, omdat ik mij uit de zaken teruggetrokken had. Daarna heb ik niets meer van hem gehoord.

Invasiemacht

In die zomer opereerde de invasiemacht in Frankrijk; de uitzendingen van Radio Oranje miste ik geen keer. Dit had tot gevolg dat ik steeds optimistischer werd en het einde van de oorlog al zag naderen.

Na de doorbraak van de Duitse linies in juli, raasden de Amerikaanse en Engelse tankcolonnen door Frankrijk, onder hevige tegenstand van de Duitsers. Op 17 augustus

volgden nieuwe landingen, deze keer aan de Middellandse Zeekust. Begin september dachten wij al dat de bevrijding binnen een paar weken verwacht kon worden. Op 3 september kregen wij via Radio Oranje te horen dat de verzetsgroepen samengebundeld zouden worden tot Binnenlandse Strijdkrachten onder opperbevel van prins Bernhard. Op 4 september kwam 's avonds het bericht door dat de geallieerden Breda hadden bereikt. Op dinsdag 5 september werd datzelfde bericht 's ochtends nog eens uitgezonden, hoewel achteraf bleek dat men te voorbarig was geweest. Eigenlijk herhaalde zich toen de situatie van de meidagen in 1940: een onafgebroken geruchtenstroom zorgde voor paniek, maar nu dan onder de NSB'ers en de Duitsers.

Wie kans kreeg te vluchten, ging er vandoor in noordoostelijke richting naar de grens. Zowel landverraders als soldaten. De chaos was compleet, vandaar de naam 'Dolle Dinsdag'.

Operation Market Garden

Op 17 september volgden de luchtlandingen bij Arnhem, de zogenaamde *Operation Market Garden*. Het gebeurde op een zondag. Ik denk niet dat wij al op de hoogte waren toen Trijnke en ik die zondagmiddag met een schuitje voeren achter de boerderij van Pronk aan het Buurtje. Plotseling kwam een aantal vliegtuigen uit het oosten. Ze scheerden vlak over het dorp. Ik meende ze te herkennen als Mosquito's. De Mosquito (een Engelse jachtbommenwerper) was een houten vliegtuig, bijgenaamd *The Wooden Wonder*, een van de allerbeste types van de Tweede Wereldoorlog.

Ze verdwenen richting Schoorl, waar ze de Duitse radaropstelling op de top achter het klimduin en passant onder vuur namen.

Hoewel behalve de NSB'ers ook vele Duitsers in paniek waren geraakt, hielden jammer genoeg de Duitse generaals het hoofd koel. Zij beschikten namelijk over het tweede SS-pantserkorps onder leiding van generaal Bittrich. Op de aanwezigheid van deze eenheid in ons land had het geallieerde opperbevel niet gerekend. De luchtlandingstroepen waren niet voldoende uitgerust met zware wapens om deze tanks met succes te kunnen bestrijden en ze hebben zich met grote verliezen moeten terugtrekken.

Hoewel dit voor de Duitsers slechts uitstel van executie betekende, hield het voor Nederland boven de grote rivieren in dat de oorlogssituatie nog zeven maanden zou voortduren. Na de spoorwegstaking van 18 september 1944 hadden de Duitsers als represaille alle voedseltransporten naar het westen van Nederland geblokkeerd. Het zuiden was intussen bevrijd, maar in het westen was niet genoeg voedsel en brandstof, terwijl een strenge winter vroeg inviel. De gevolgen voor West-Nederland waren catastrofaal. Niet alleen omdat we hierdoor de Hongerwinter moesten doormaken, maar ook omdat de Duitsers een ware terreur handhaafden.

Hachelijke zaak

In verband met de komst van de geallieerde legers besloten de Duitsers Kamp Amersfoort te evacueren. De gevangenen, onder wie Jan Sinnige, zouden per trein naar Duitsland worden getransporteerd in coupérijtuigen. Jan Sinnige slaagde erin op de Veluwe uit de rijdende trein te springen. In het pikkedonker was dat een hachelijke zaak, maar gelukkig rolde hij zonder kwetsuren langs de spoordijk naar beneden. Dat was in de buurt van Ermelo. Daar werd hij van passende kleding en - vanwege zijn kale hoofd - tevens van een hoed voorzien.

Zo slaagde hij erin na een paar dagen, op 30 september 1944, Warmenhuizen te bereiken. Op diezelfde dag werd de praktijkwoning van dokter Groenhart in Dirkshorn platgebrand naar aanleiding van sabotage aan de spoorlijn in het Waarland.

Jan Sinnige, allerm minst geïntimideerd door zijn maandenlange gevangenschap met daarbij een verblijf in de dodencel aan de Weteringschans en tien dagen in de strafbunker van Kamp Amersfoort, hervatte onmiddellijk zijn illegale activiteiten.

In BS-verband werd hij aangesteld als voedselofficier, hetgeen eigenlijk inhield dat de Binnenlandse Strijdkrachten een zekere verantwoordelijkheid kregen voor een rechtvaardige verdeling van de slinkende voedselvoorraden. Behalve het organiseren van voedseltransporten naar de steden, betekende het ook dat tegen zwarthandelaren moest worden opgetreden.

Gedurende de Hongerwinter zijn vele acties uitgevoerd, zoals bijvoorbeeld het in beslag nemen van tarwe. Dat gebeurde onder andere in Groenveld bij 'Zwarte Japie'. Andere acties waren het leeghalen van de opslagruimte van een kledingmagazijn aan de Dijk te Alkmaar; het in beslag nemen van clandestien geslachte schapen te Warmenhuizen; het weghalen van een voorraad fruit (verborgen achter een stapel kool) uit een schuur aan het begin van de Oosterstraat te Langedijk; het kraken van zes tot acht ton fruit, bestemd voor de Wehrmacht op Texel en het bij herhaling - door middel van explosieven - tot zinken brengen van binnenvaartschepen in de Anna Paulownapolder (door Jan Sinnige). Deze vaartuigen waren bestemd voor voedseltransport naar Duitse onderdelen.

Wapentransporten

In de herfst van 1944 waren wapens gedropt door Engelse vliegtuigen. De afwerpterreinen bevonden zich midden in West-Friesland, onder andere aan de Zomerdijk te Spanbroek. De meeste wapens gingen eerst naar de Wieringermeerpolder. Van daaruit moesten ze gedistribueerd worden in Noord-Holland. Die wapentransporten vormden een zeer riskante bezigheid omdat er nogal wat Duitsers rondliepen en verder waren er de patrouilles van de Landwacht, die bewapend waren met jachtgeweren. Vooral van de laatsten was niet veel goeds te verwachten.

Voor onze regio werd het transport verricht door mijn zwager Klaas Mink en zijn vriend Piet Berkhout. Twee vrijbuiters die het met rommel afgedekte wapentuig vervoerden per bakfiets. Onderweg sloten zij zich nog aan bij een groep Duitse soldaten, met wie ze grappen maakten. Op die manier dekten ze zich in tegen al te nieuwsgierige Landwachters.

Zonder incidenten bereikten ze de garage van Jan Nieuwenhuizen te Dirkshorn, waar de wapens achter de lambrisering werden verborgen.

Geslachte schapen

Op een middag keerde ik terug van mijn patiëntenbezoeken. Op de Westfriese Omringdijk belandde ik tijdens een sneeuwstorm plotseling tussen een koppel schapen. De kudde werd voortgedreven door twee mij bekende zwarthandelaren. Ik begreep wat de mannen van plan waren en belde bij thuiskomst naar Jan Sinnige, die toen verbleef aan de Langedijk bij de familie Verburg. Jan beloofde daarvandaan enkele mensen te sturen, want omdat het om bekenden ging, kon onze eigen Knokploeg de confrontatie met de zwarthandelaren beter vermijden.

's Avonds brachten wij de Langedijkers die Jan had gestuurd naar de woning waar gewoonlijk geslacht werd. Het onweerlegbare bewijs dat er inderdaad pas was geslacht, leverde Nol Middelhof. Toen wij op het erf bij de woning rondscharrelden, begon Nol plotseling hartgrondig te vloeken. Hij was met zijn laars in een diep gat gestapt dat vol met 'water' stond. Zijn laars liep vol, maar toen Nol hem leegde bleek het geen water maar schapenbloed te zijn. Wij stikten van het lachen, terwijl Nol allerlei verwensingen uitsloeg.

Even later kwamen de Langedijkers de woning uit met de geslachte schapen, die op een meegebrachte slee werden geladen. Helaas was 's avonds de dooi ingetreden, zodat het trekken van de slee steeds moeilijker werd. We moesten naar Jan Molenaar in Tuitjenhorn. Ik herinnerde mij toen ineens dat achter de boerderij van Paarlberg in Warmenhuizen een grote, diepe handwagen stond, die af en toe gebruikt werd om kool naar de veiling te brengen. We besloten die voor een paar uur te lenen. De buit werd ter plaatse overgeladen, waarna het transport verder vlot verliep. Alleen vrees ik dat het overladen een tikkeltje slordig plaatsvond, want de volgende ochtend vond men op de straat wat schapenwol en een schapenboutje. De boeren in de buurt werden gewaarschuwd en zij haastten zich meteen naar hun eigen weilanden om hun vee te tellen. Hoe kon het toch zo: er miste geen schaap!

Waarschuwing

Een keer moest er een waarschuwing gegeven worden aan een zwarthandelaar in Kalverdijk. Jan Sinnige voerde het woord. Het was te merken dat zijn vocabulaire in Kamp Amersfoort met enige nieuwe aanwinsten was verrijkt. Maar het bleef alleen bij woorden en daarna vertrokken wij weer. We waren met z'n drieën, Jan voorop en achter

hem Jaap Glas en ik. Allen op de fiets. Plotseling werden we - het was *Sperrzeit* - door een Duitse patrouille op de fiets aangehouden. Jan Sinnige stapte af. Hetzelfde deden de Duitsers en vervolgens legden ze hun fiets in de berm. Tijdens die handeling sprong Jan weer op de fiets, waarbij hij zijn pistool in de sloot langs de weg gooide. Als een haas ging hij er vandoor. De Duitsers rukten hun machinegeweren van de schouder en begonnen te schieten. Jaap en ik, die erachteraan kwamen, voelden er weinig voor beschoten te worden, dus spraken we snel af dat de moeder van Jaap medische hulp nodig had. Dat kon onze aanwezigheid in spertijd verklaren. Na controle van onze persoonsbewijzen mochten wij dan ook onze weg vervolgen.

Jan Sinnige was inmiddels in geen velden of wegen te bekennen. Gelukkig hadden ze hem niet geraakt, maar wel was hij behoorlijk geschrokken van deze prijssschiet-erij. Al zigzaggend was hij gevlucht naar Pieter Borst in Tuitjenhorn. Daar belde hij Jan Beemsterboer op en vertelde hem dat Jaap Glas en ik door de moffen uit Dirksborn waren ingerekend.

De Duitsers hadden er een radarpost en van daaruit werden geregeld 's nachts patrouilles de weg opgestuurd. Als die nu maar een redelijk sluitend verslag van hun controle konden geven aan hun superieuren, was iedereen tevreden. Verder interesseerde het hun niet zo wat 's nachts op de weg voorviel. Anders hadden ze, naar ik vermoed, ons simpele verhaal niet zo vlot geslikt.

Hoe het ook zij, wij fietsten terug naar Warmenhuizen en ik besloot Jan Beemsterboer nog even in te lichten. Maar op mijn aanbellen werd niet gereageerd en toch hoorde ik enig gerucht in huis. Vervolgens klopte ik op de achterdeur, maar ook daar bleef het stil. Ik ben toen naar huis gegaan en hoorde de volgende dag dat

Jan Beemsterboer niet geheel ten onrechte gevreesd had, dat de Duitsers 's avonds laat rond zijn huis hadden gelopen. Jan had toen Kamp Amersfoort nog maar kort achter de rug en het valt te begrijpen dat hij op zijn hoede was.

Groot alarm

Op een dag in de herfst van 1944 werd ik 's ochtends tijdens het spreekuur door Jan Beemsterboer gebeld. Hij was nogal geschrokken, want Scherpenzeel, de aanstichter van zoveel ellende, was in Warmenhuizen gesignaleerd. Samen met een onbekende man en vrouw was hij door het dorp gefietst, richting Tuitjenhorn.

Groot alarm dus, want behalve de reeds vermelde feiten, was er nog veel meer achterhaald over de levenswandel van Scherpenzeel, zoals afpersing en chantage. Om een of andere reden was hij in het onderduikcircuit terechtgekomen, vermoedelijk omdat hij voor de Duitsers op de vlucht was. In dat verband ging het gerucht dat hij uit Vught was ontsnapt. Ook werd wel beweerd dat hij voor de *Sicherheitsdienst* werkte, maar dit laatste leek mij destijds, gezien mijn eigen ervaringen, zeer onwaarschijnlijk.

Na het telefoontje van Jan sprong ik direct op mijn fiets, Scherpenzeel achterna. In Kalverdijk had men hem intussen al opgevangen. Ik trof hem en zijn twee metgezellen aan in een koolschuur onder bewaking van twee KP'ers. Wij konden Scherpenzeel niet meer laten gaan, maar met de twee jonge mensen zaten we wel in onze maag. Ze waren sprakeloos, want ze begrepen niet dat 'dokter Lely', die naar ze mij vertelden een huisartsenpraktijk in Amsterdam uitoefende, het Wilhelmina Gasthuis in- en uitliep, assisteerde bij operaties en ook voor zijn patiënten extra bonnen aanvraag, niet de man

was die hij voorgaf te zijn. Nu ja, achteraf gezien was het natuurlijk wel wat vreemd, dat deze 'huisarts' steeds als hij extra rantsoenen aanvroeg, eiste dat hij de helft van die bonnen zou krijgen.

Ik heb toen een door hen ondertekende verklaring opgesteld, waarin ze beloofden niemand iets te vertellen over hun ervaringen van die dag. Hun adressen werden genoteerd met de opmerking dat als één van ons last van de SD zou krijgen, de Amsterdamse Knokploeg hen zou weten te vinden. Van die twee te goeder trouw zijnde mensen hebben wij nooit meer iets gehoord.

Hoge dosis morfine

Scherpenzeel konden wij niet meer laten gaan. Hij wist te veel van ons allen en intussen waren wij te veel van hem te weten gekomen. Ons leven en dat van onze naaste relaties zou, als Scherpenzeel vrijuit zou gaan, weer in de handen gelegd worden van deze volstrekt gewetenloze psychopaat. Door zijn toedoen, indirect dan wel, hadden twee van ons in het concentratiekamp gezeten. Dat was goed afgekomen, maar het had voor beiden ook fataal kunnen eindigen. Een vrijuit gaande Scherpenzeel zou betekenen dat het spoor van ellende en verdriet een vervolg in Amsterdam zou krijgen. En een beroep op justitie was volstrekt onmogelijk. Die taak hebben wij dus over moeten nemen.

's Middags werd er over vergaderd en de uitspraak was unaniem. Vervolgens waarschuwden we de kapeiaan; die heeft hem toen nog bediend. Vlak voor zijn dood bekende hij ons nog veel ernstiger vergrijpen. Op zijn verzoek heb ik hem eerst een hoge dosis morfine toegediend, waarna twee kogels een einde aan zijn leven maakten. Hoewel ik niet geschoten heb, voel ik mij medeverantwoordelijk. Spijt of wroeging heb ik

nooit gekend, want ik weet ook nu nog zeker dat wij geen andere keus hadden. Het neemt niet weg dat geen van ons dit ooit zal vergeten; deze beelden vervagen niet. Gelukkig is degene die alleen maar te kiezen heeft tussen goed en kwaad. Hoeveel zwaarder is de keus tussen kwaad en kwaad.

Fruit

In december 1944 hebben wij een koelhuis gekraakt, waarin zes à acht ton fruit voor *de Wehrmacht* op Texel lag opgeslagen. De hele nacht zijn wij aan het slepen en sjouwen geweest. Per schuit werd het naar Tuitjenhorn vervoerd, waar het verborgen werd op de zolder van de school van juffrouw Van Erp. Natuurlijk hadden wij haar eerst om toestemming gevraagd, maar aangezien juf Van Erp best wat risico wilde lopen voor het goede doel, leverde dat geen enkel probleem op. Ik wist echter niet dat ook dokter Van Hesteren een partijtje fruit in dat koelhuis had staan. Daar zat ik wel een beetje mee, maar omdat het fruit bestemd was voor de twee ziekenhuizen in Alkmaar, bleef het een medisch doel behouden. Daar troostte ik mij toen maar mee, want ik durfde het niet te vertellen. Dat zou teveel risico ook voor de anderen opleveren.

Als je jong bent kun je blijkbaar veel doorstaan. Om ongeveer zeven uur in de ochtend kwam ik thuis na een nacht sjouwen en zwoegen. Om negen uur begon ik weer met het spreekuur. Het transport per schuit naar Alkmaar leverde nogal wat moeilijkheden op, omdat de controles bij onder andere de sluizen verscherpt werden. Na een paar weken lukte het toch. De druiven die voortijdig rijp waren geworden, werden onder andere in Dirkshorn 's avonds laat op de stoep van het bejaardenhuis geplaatst, waarna aan de bel werd getrokken. In die tijden was men

vlug van begrip: de kisten werden meteen naar binnen gesjouwd. De geruchten bleven natuurlijk niet uit, maar tot serieuze zoekacties kwam het niet. In deze zelfde periode gebeurde het dat mijn zwager Klaas Mink zijn moeder verraste met een partijtje appelen. “Geruild met een schipper in Schoorldam,” vertelde Klaas erbij.

Weken later herinnerde moeder Mink zich deze transactie, ze vroeg: “Klaas, kun je nog niet eens een ruiltje met die schipper in Schoorldam aangaan?”

Mensenroof

Daarna is het een tijdje rustig gebleven aan het illegale front. Enerverend waren de tijden overigens wel, want de Duitsers werden steeds gemener. Ze hadden arbeiders nodig voor het opwerpen van verdedigingswerken langs de grote rivieren zoals Arnhem en omgeving. Ze pasten op uitgebreide schaal mensenroof toe. Mannen die zich op straat bevonden werden in grote aantallen als vee bijeengedreven, in de ruimen van binnenschepen geladen en via de kanalen naar het front overgebracht. Ook door het Noordhollands Kanaal bij Schoorldam passeerden schepen met dwangarbeiders. Onder de Duitse naam *Z-Kartenverfahren* probeerden de Duitsers in bedrijven de administratie op te vragen om de namen van mannen tussen de achttien en vijfenveertig jaar te krijgen. Het kwam erop neer dat je, wilde je als Hollander in ons land blijven wonen, in het bezit moest zijn van een *Ausweis*.

Het Nederlandse bedrijfsleven weigerde grotendeels mee te werken aan deze verordening, zodat het *Z-Kartenverfahren*, de laatste poging van de Duitsers om opnieuw Nederlandse werkkrachten te ronselen voor de Duitse oorlogsindustrie, grotendeels mislukte. Het dagelijks leven kreeg een luguber karakter. Overal dreigden gevaren en tot slot werden wij in die laatste oorlogsmaanden

ook nog geconfronteerd met de wijze waarop heel jonge Duitsers, kinderen dikwijls nog, opgeleid werden voor de Herman Goering Divisie. Dat was een mensonterend schouwspel. De *Feldwebels* joegen deze jongens door de sloten, lieten ze kruipen over de wegen en leerden ze dekking zoeken in de zogenaamde schutters-putjes, die overal langs de wegen gegraven werden. Een van die kinderen slaagde daar niet zo goed in. Het hoofd stak een stukje boven het maaiveld uit en prompt werd die jongen door een Duitse laars doodgeschopt.

Ik fietste een keer door de Oudewal op weg naar huis en was toen getuige van de wijze waarop een Duitse onderofficier de recruten drilde. Een Hollander heeft dan de neiging om van zijn fiets te stappen en te vragen of het niet anders kan. Maar de Hollanders van toen wisten wel dat, als ze wilden blijven leven, het verstandiger was op geen enkele manier afkeuring te laten blijken.

Bijna mis

In februari 1945 is het bijna misgegaan. De Ordedienst (OD), voornamelijk bestaande uit voormalige reserve- en beroepsofficieren en opgezet om na de bevrijding het heft in handen te nemen, was in september 1944 al samengegaan met de RVV (Raad van Verzet) en LO-LKP (Landelijke Organisatie voor hulp aan onderduikers en Landelijke Knokploeg) tot de Binnenlandse Strijdkrachten. Veel ervaring met illegaal werk had de Ordedienst over het algemeen niet en daarom was die in hoofdzaak, althans in onze regio, in stafkwartieren en achter bureaus terechtgekomen. Als LO-LKP'ers waren wij nu verplicht opdrachten van de BS uit te voeren. Soms was het bij het krankzinnige af. Met een dergelijke opdracht werd ik op zondag 25 februari voor het blok gezet.

(Later had ik vaak het gevoel dat de belangrijkste

momenten in mijn leven de keren zijn geweest, dat ik mij gedwongen voelde opdrachten te weigeren, omdat ik ze volstrekt onverantwoord achtte.)

Graan

Het ging om het volgende: bij een zwarthandelaar lag een hoeveelheid graan opgeslagen. Wij kregen de opdracht daar beslag op te leggen. Dat zou op een zaterdagavond gebeuren. In die tijd was ene Eddie Arendsen in ons dorp ondergedoken. Eddie was de zoon van een dansschoolhouder in Alkmaar. Onder leiding van deze Eddie had de Raad van Verzet op 8 februari 1945 een overval uitgevoerd op het stadhuis te Alkmaar. In verband daarmee moest hij een tijdje van het toneel verdwijnen, maar dat begon hem al gauw te vervelen. Vandaar zijn verzoek om aan onze actie mee te mogen doen.

Vermoedelijk was Eddie niet goed op de hoogte van het feit dat wij een gewapende NSB-burgemeester hadden. Hij gedroeg zich nogal zorgeloos en waagde zich in spertijd op straat. Eerst kwam hij bij ons aan de deur, maar omdat ik nog niet thuis was verdween hij weer. Even later liep hij de burgemeester met zijn helper in de armen. Eddie werd ingerekend, maar dat beviel hem niet zo. Toen hij de kans zag greep hij de helper vast en smeed die tegen burgemeester Roos aan. Eddie ervandoor, maar hij gleed uit en viel in een plas. Intussen had Roos zijn evenwicht herwonnen en die begon meteen te schieten. Hij schoot Eddie Arendsen dwars door de dij: een gericht schot dus. Eddie sprong onmiddellijk op en wist over akkers en dwars door sloten te ontkomen.

De volgende ochtend heb ik zijn wonden behandeld. Dat was eenvoudig, want het bot was niet geraakt.

Patrouille

Waarschijnlijk heeft Roos de Duitsers in Dirkshorn gewaarschuwd, want toen de Knokploeg in Tuitjenhorn - na zich een tijdje schuil gehouden te hebben in een boerderij - naar buiten kwam, was daar meteen een Duitse patrouille die op de vluchtende KP'ers begon te schieten. Een van hen viel en zag toen geen kans meer te ontsnappen. Het was Jan Molenaar, een wat oudere KP'er. Hij werd in de radarpost te Dirkshorn opgesloten en de *Sicherheitsdienst* werd blijkbaar diezelfde avond op de hoogte gesteld, want de volgende ochtend verschenen twee auto's vol SD'ers, die hem aan een verhoor onderwierpen. Inmiddels was ook de leiding van de Binnenlandse Strijdkrachten in Alkmaar over het gebeurde geïnformeerd en in actie gekomen. Op die zondagochtend kreeg ik namelijk opdracht om met een ploeg KP'ers de twee auto's met SD'ers op te wachten en met handgranaten te bestoken. Daarna moesten alle inzittenden met stengunvuur worden afgemaakt. Dat Jan Molenaar ook in één van die auto's zou zitten was zonneklaar, maar omdat die toch niet meer te redden viel, maakte dat geen verschil volgens mijn opdrachtgevers.

Wij hebben toen onze wapens opgehaald en zijn daarna naar het 'bosje' gefietst, de plaats waar de Oudewal op de Westfriese Omringdijk uitkomt.

Twijfel

Intussen begon de twijfel aan mijn besluitvaardigheid te knagen. Een van je eigen kameraden liquideren? En gesteld dat het ons groepje amateurs zou lukken twee auto's vol met moffen af te maken, wat zou dan het lot van Warmenhuizen zijn? Het lot van Putten (waar op zondag 1 oktober 1944 na een razzia 600 mannen werden weggevoerd als vergeldingsactie voor een mislukte aanslag op

de Duitse Wehrmacht) was genoegzaam bekend. Illusies hoefde ik mij dienaangaande niet te maken.

Het was natuurlijk een krankzinnige opdracht die bij uitvoering alleen maar tot rampzalige gevolgen zou leiden. Nol Middelhof was dezelfde mening toegedaan en dus besloot ik het bevel naast mij neer te leggen.

Lijkbleek van de spanning liepen wij daar op de dijk met de stengun onder onze overjas. Bij sommigen stak de loop onder de jas uit. De mensen die naar de kerk in Krabbendam geweest waren, fietsten langs ons en moeten dat ook gezien hebben. Allemachtig, wat zijn we toch een stel amateurs, dacht ik.

Die zondagochtend 25 februari 1945 heb ik nooit vergeten. Ik wist dat mijn beslissing juist was, maar ook dat ik een dienstbevel niet had uitgevoerd. Toch maakte ik mij daar niet zo druk over. Het was meer het besef op de rand van de afgrond te balanceren, dat mij aangreep. We zijn toen in de richting van Krabbendam gelopen en zagen op een gegeven moment de twee Duitse auto's over de Oudewal rijden richting Alkmaar.

Buiten spel

De leiding van de Binnenlandse Strijdkrachten kon mijn gedrag niet erg waarderen en besloot mij buiten spel te zetten, maar daarmee maakten ze een misrekening. Mijn LO-kameraden waren het wél met mijn beslissing eens. Zij wisten op grond van een paar jaar praktijkervaring hoe onverantwoord dit soort acties was. Ik kreeg dus mijn BS-functie prompt weer terug. Aangezien mijn geval niet alleen stond (ook Piet Ott en Jan Sinnige begrepen dat de bevelen van hogerhand met de nodige reserve en kritiek dienden te worden ontvangen en dat ze onder geen voorwaarde afstand konden doen van hun persoonlijke verantwoordelijkheid), vormde dit beleid van de BS de

oorzaak van een uitgesproken wantrouwen aan LO-zijde ten opzichte van die leiding.

Jan Molenaar zou natuurlijk verhoord worden en dus moesten wij met de mogelijkheid rekening houden dat de SD het een en ander te weten zou komen. Als er martelpraktijken werden toegepast kon je van niemand zeker zijn. Dit was een algemeen gebruikelijk uitgangspunt.

Jan Molenaar hebben ze meerdere keren bewusteloos geslagen en weer bijgebracht, maar Jan vertelde steeds hetzelfde verhaaltje en hield zich verder van den domme. Via de SD in Amsterdam belandde hij tenslotte in een concentratiekamp bij Gronau. Toen dat gebombardeerd werd, zag hij kans om de grens over te vluchten. De Afsluitdijk was in die tijd voor alle verkeer gesloten, zodat hij tot de bevrijding in Friesland moest rondzwerven. In mei is hij in Warmenhuizen met de fanfare binnengehaald.

Jan was een wat oudere, stille man, die zich altijd bescheiden op de achtergrond hield. Hij toonde uitzonderlijke moed en standvastigheid.

Nieuw onderkomen

De consternatie op die zondag was groot. Mijn vrienden hielpen mij aan een onderduikadres en van Piet Ott kreeg ik een pistool te leen. Mijn nieuwe onderkomen was riant gesitueerd aan de voet van het duin in Schoorl en wel bij de familie Paarlberg-Dun. Klaas en Ria, herinner ik mij, waren van dat pistool niet zo erg gecharmeerd en daarin kon ik ze geen ongelijk geven. Voorlopig werd het dus op een veilige plaats verborgen.

Ik hoop dat ik mij toen in de huishouding redelijk verdienstelijk heb gemaakt, maar helemaal zeker ben ik daar niet van, want op dat terrein heb ik nog steeds weinig

vorderingen gemaakt. Verder kon ik in bos en duin zwer-
ven, hetgeen ik in de weekeinden gewend was te doen.

Beleefdheidsbezoek

Intussen bleef het rustig in Warmenhuizen. De SD liet zich niet meer zien, zodat het langzamerhand duidelijk werd dat ze van Jan Molenaar niet wijzer waren geworden. Na een dag of tien ben ik weer naar huis gegaan, maar mijn ‘vakantie’ was niet onopgemerkt gebleven. Dat werd mij volledig duidelijk toen ik op een gegeven moment onze schietgrage burgemeester Roos ontmoette. Hij stapte van de fiets, kwam op mij af en zei: “Ik heb lelijke dingen over u gehoord, kunnen wij daar eens over praten?” “Maar natuurlijk burgemeester, zegt u maar wanneer”, antwoordde ik. Zo kwam het dat ik nog in maart 1945 met deze NSB’er een afspraak had voor een ‘beleefdheidsbezoek’ op een avond. Als huisarts was ik al enige keren bij hem thuis geweest. Eén van die keren stelde hij mij voor de praktijk van mijn ondergedoken collega Piet Groenhart over te nemen, maar daar ben ik toen niet op ingegaan.

Veiligheidshalve waarschuwde ik voor de avond van de afspraak mijn beide ‘lijfwachters’ Klaas en Piet. Die zijn met mij meegegaan met de stengun onder de jas en bij de poort van het erf bleven ze de wacht houden. Zelf droeg ik een pistool in mijn binnenzak, want te vertrouwen was deze man natuurlijk niet. Drie van onze onderduikers had hij al beschoten; de laatste dwars door de dij. De mogelijkheid van een val, opgezet met de SD, sloten wij niet uit. Vandaar de wacht bij de poort.

Binnengekomen wond hij er geen doekjes om: “Ze hebben mij verteld dat u de baas van de Ondergrondse bent,” zei hij. “Ja,” zei ik, “dat heb ik ook gehoord, maar

u begrijpt wel dat ik me daarom niet zo erg op mijn gemak voelde na die laatste overval. Dat ik de baas van de Ondergrondse zou zijn is natuurlijk volslagen onzin, maar ik heb mij wel zorgen over die geruchten gemaakt, vandaar dat ik er twee weken tussenuit ben gegaan.”

Roos had zich blijkbaar laten overtuigen; ik heb in elk geval geen enkel probleem meer met hem gehad. Wel kreeg ik bij hem in de stoel zittend nog een benauwende ervaring. Ik had namelijk mijn jasje losgeknoopt en toen ik me een keer omdraaide, raakte de inhoud van mijn binnenzak - het pistool - met een luide tik de stoel-leuning. Blijkbaar is ook dit hem ontgaan.

Onheilsdreiging

De onheilsdreiging was in die tijd voelbaar. Ik besepte dat ik teveel *narrow escapes* op mijn rekening had staan en in vergelijking met anderen tot dat moment veel geluk had gehad. Elke volgende keer zou fataal kunnen aflopen.

Velen hadden datzelfde gevoel. Verschillende LO'ers en KP'ers gaven mij te verstaan dat ze het te riskant vonden om verder mee te doen. In mijn hart moest ik ze gelijk geven en ik zou graag hun voorbeeld gevolgd hebben, maar teveel mensen waren toen van mij afhankelijk. Gelukkig hebben zich voor ons in die laatste periode geen problemen meer voorgedaan, hoewel het aantal executies in de naaste omgeving ongekend groot was.

Tranen

Het duurde nog enige dagen voor de Canadezen langs de Helderse weg passeerden. Ik ben op de fiets naar Schoorldam gereden en toen ik die jongens, onze bevrijders, in gemotoriseerde colonnes voorbij zag rijden, stroomden de tranen over mijn wangen.

Intocht van de Canadezen mei 1945 in Schagen.

(foto: Niestadt-fotocollectie Zijper Museum, Schagerbrug NH)

Bevrijding en opnieuw in dienst

Het zuidelijke deel van Nederland was al bevrijd in de herfst van 1944. Op 5 mei 1945 was de rest van Nederland ook bevrijd. Amsterdam ondervond eerst nog wat tegenstand van de bezetters, maar op 8 mei 1945 konden de geallieerden uiteindelijk met hun intocht in de stad beginnen.

In West-Friesland werd de bevrijding ook uitbundig gevierd. Dat gebeurde in Medemblik al op 6 mei 1945. De dagen daarna zag je in de dorpen Canadese soldaten op motoren en jeeps aankomen. Alkmaar was op 8 mei 1945 aan de beurt en Hoorn kreeg op 9 mei 1945 bezoek van Britten en Canadezen.

Eindelijk weer vrij, maar de toestand van Nederland was ronduit rampzalig. Huizen en bedrijven waren verwoest, materieel geroofd en oogsten door onderwaterzettingen verloren gegaan.

De Duitse terugtocht kwam op gang. Lange colonnes verplaatsten zich te voet, per fiets (vaak gestolen, zoals die van mijn zwager) en ook nog wel gemotoriseerd langs het Noordhollands Kanaal richting Afsluitdijk. In Alkmaar deden zich tussen de Binnenlandse Strijdkrachten en de Duitsers nog enige gevaarlijke confrontaties voor, maar bij Plaatselijk Commando 4 hebben wij alleen maar een boerenkar met een paar oudere soldaten langs de binnenwegen in noordelijke richting zien verdwijnen. Het heeft een dag of drie geduurd voordat de Canadezen in West-Friesland verschenen.

Intussen werden mijn hulp en toestemming gevraagd om de gedeserteerde Duitser in Warmenhuizen te laten blijven. Ik herinner mij nog dat ik duidelijk heb proberen te maken dat ik niet de bevoegdheid had om daarover te beslissen en verder zag ik de noodzaak er ook niet zo van in. De deserteur is dus met zijn landgenoten teruggekeerd *in die Heimat*.

Dat laatste deed ook Ortskommandant Schausz, volgens de geruchten per fiets. Ik herinner mij dat men in Alkmaar van plan is geweest hem als oorlogsmisdadiger te arresteren. Maar hij was er al vandoor gegaan. Toch heeft Schausz nog kans gezien het archief van de Ortskommandantur te verdonkeremanen.

Ome Gerrit

Gerrit Veenman maakten wij ‘commandant’ van het ‘Huis van Bewaring’ (in dit geval de openbare lagere school) waar de foute personen werden opgesloten. Veel waren het er niet en een leuke bezigheid was het evenmin. Het enige wat nog een beetje voldoening gaf, was de inbewaringstelling van de NSB’er Roos.

Maar laat ik eerst iets vertellen over Gerrit Veenman. ‘Ome Gerrit’, zoals hij wel genoemd werd, was een oud-adjudant van de Koninklijke Marine. Hij was uit Den Helder geëvacueerd en woonde al enige jaren met zijn vrouw (‘tante Marietje’) in Warmenhuizen. Gedurende die jaren was hij plaatselijk een geziene figuur geworden. Zo te zien een kleine man met de karakteristieke marinepet op, helder twinkelende ogen en een vrolijke, licht ironische grijns om de mond. Ome Gerrit was een zeer gewilde gesprekspartner, vooral bij de mannen, door zijn humor, zijn directe benadering en in het bijzonder zijn marinevocabulary. Hij kon met zijn verhalen de verlegen dorpssmid doen blozen en had dan een duivels plezier,

net als de jonge kerels die - minder verlegen - graag naar hem luisterden. Algemene bekendheid had hij gekregen als zweminstructeur. Grote groepen kinderen gaf hij 's zomers les. Hij hield van kinderen en hij hield van gezelschap.

Voor ons was het de plaatselijke militaire autoriteit, die we voor honderd procent vertrouwden en die onze wapens verborgen hield.

Maar er was nog een andere Gerrit Veenman. Een die vertelde over zijn eerste vrouw, die overleden was. En over zijn enig kind, een zoon die gesneuveld was in de slag in de Javazee. En die ver na de oorlog tegen mij opmerkte na het overlijden van tante Marietje: "Weet je dok, wat ik nu het ergste mis? De zoen voor het slapengaan, dat is tederheid!"

Bij deze woorden uit de mond van een wat ruwe, tot gekscheren geneigde marineman, schoten mij de tranen in de ogen.

Met ome Gerrit als 'commandant' van het 'Huis van Bewaring' wisten wij dat er geen excessen zouden plaatsvinden. Om die te voorkomen, hadden we de arrestaties 's nachts laten uitvoeren. Maar wel kwam de volgende ochtend iemand naar de commandopost in het gemeentehuis om daartegen te protesteren. Pieter Borst, onze plaatselijke commandant van de BS, liet zich echter niet vermurwen en toen ik nog opmerkte dat het wel makkelijk was om na de oorlog een grote mond op te zetten, maar dat de protesteerder tijdens de oorlog niet eens bereid was geweest een onderduiker in huis te nemen, droop de man af.

Commissie van Advies tot Vrijlating

Door toedoen van Jan Sinnige werd ik benoemd in de Commissie van Advies tot Vrijlating. Dit lag mij beter dan

meedoen aan een heksenjacht, die er overigens bij ons (in Plaatselijk Commando 4) niet geweest is. Ik moest dus geregeld in Alkmaar vergaderen in huize Voorhout over lichte gevallen, die veelal weer in vrijheid werden gesteld. Later, na mijn terugkomst uit Indonesië, heb ik ook enkele jonge dorpsgenoten kunnen helpen, die wel de verkeerde politieke keuze hadden gemaakt, maar op wier gedrag verder niets viel aan te merken.

Overigens vielen de klappen niet alleen aan de kant van degenen die in politiek opzicht gefaald hadden. Eigenlijk was hetgeen Jan Sinnige is overkomen na de bevrijding al kenmerkend voor de ontgoochelingen die de gehele voormalige illegaliteit te wachten stonden. Toen de oorlog nog maar nauwelijks tot een einde gekomen was, werd Jan Sinnige namelijk in BS-verband gedegradeerd. De officiersrang werd hem ontnomen, met voorbijgaan aan alles wat hij tijdens de bezetting gepresteerd had. Ik durf te beweren dat hij een van de actiefste en inventiefste verzetsmensen is geweest. Van huis uit was hij maar een gewone groenteboer, die zich echter niet liet ringeloren en weigerde onverantwoorde opdrachten uit te voeren. Dankzij een verzoekschrift aan prins Bernhard, dat door al zijn vrienden (onder wie Sicco Mansholt) werd ondersteund, werd de degradatie ongedaan gemaakt. Verder leefden wij die eerste tijd in een bevrijdingsroes.

Motorfiets

Wij kregen een uitnodiging van de Engelse commandant in Petten voor een bevrijdingsfeestje. De hele illegaliteit uit de omgeving was daar vertegenwoordigd. Op dat moment had ik nog de beschikking over een gloednieuwe Batavus, die ik van Peter Hof uit Tuitjenhorn in gebruik had gekregen. Peter ging ervan uit dat, zolang de dokter erop reed, de motorfiets niet gevorderd zou worden en

dat was ik uiteraard volkomen met hem eens. Van de Duitsers heb ik inderdaad geen last gehad, zodat ik de motorfiets op een gegeven moment in onberispelijke staat bij Peter kon inleveren. Enige maanden daarna reed Peter ermee naar Amsterdam waar hij hem even onbeheerd liet staan, naar ik meen voor een tabakszaak. Lang genoeg in elk geval om gepikt te worden. Peter kwam met de trein terug.

Maar ten tijde van het feest in Petten kon ik, met mijn verloofde Trijntje op de duo, nog per motorfiets uitgaan. Het was een opwindende avond en we hebben dan ook enorm veel plezier gehad. Door de bevrijding was een loden last van ons afgevallen.

Op een gegeven ogenblik nodigde de Engelse commandant ons uit in zijn kamer. We zaten daar zeer geanimeerd te praten toen plotseling de deur open gegooid werd door een paar onbekenden, die zich onuitgenodigd meester maakten van een drankfles.

De Engelsman reageerde nauwelijks; het enige wat er met enige minachting uitkwam, was: "*Gate Crashers*". Die uitdrukking heb ik nooit vergeten en schoot in latere jaren nog menigmaal door mijn hoofd als ik te maken kreeg met mensen die ongevraagd ergens binnendrongen en zich daarna misdroegen.

Intussen waren de mensen in de concentratiekampen ook bevrijd en werd langzamerhand bekend wat daar was voorgevallen. Er zullen weinig plaatsen zijn geweest, die geen slachtoffers hadden te betreuren. Uit Warmenhuizen waren dat er vier: de heer Piet Kleibroek en het hier ondergedoken Joodse gezin Drukker-Cohen uit Alkmaar.

Verzetsman en districtsleider van de LO Jan Sinnige woonde o.a. in Schagen.
(foto: particuliere collectie)

Japan

In mei 1945 was de oorlog met Japan nog in volle gang. Nadat op 7 december 1941 de Amerikaanse Marinebasis Pearl Harbour door de Jappen was gebombardeerd, was in 1942 ook Nederlands-Indië door Japan veroverd. Op Java hadden zij onder andere interneringskampen ingericht, waar militairen, plaatselijke bevolking en aanwezige Nederlanders of andere nationaliteiten op het eiland onder slechte omstandigheden gevangen waren gezet.

Ik kon als reservist worden opgeroepen. Onder deze omstandigheden een plattelandspraktijk overnemen, zou dwaasheid zijn geweest. Ik wist nog hoe dat na de mobilisatie gegaan was. Er zijn jonge collega's geweest, die na de mobilisatie vele patiënten verloren bleken te hebben. Die waren dus meteen geruïneerd, omdat ze de toen nog gebruikelijke *good-will* hadden betaald met van de banken geleend geld.

De wereld zien

Het leek mij verstandig om maar in dienst te gaan. Bijkomend voordeel was dat je dan zelf kon kiezen. Ik wist dat ik het land uit wilde, nee ik moest weg. Van jongs af aan had ik willen varen, de wereld zien. De oorlog had mij 'vastgeplakt' in mijn geboortestreek, maar nu kreeg ik de kans. Ik wilde de mensen in de Jappenkampen bevrijden. Ik koos voor de Koninklijke Marine en meldde mij als vrijwilliger bij het Korps Mariniers, dat een Mariniersbrigade wilde oprichten voor deelneming in geallieerd verband aan de oorlogsvoering in de Pacific tegen Japan.

Natuurlijk heb ik er thuis over gesproken en overlegd met mijn verloofde Trijnke. Niemand heeft geprobeerd mij tegen te houden. Ze kenden me en wisten dat ik als thuisblijver mijn hele leven lang een onbevredigd gevoel zou meedragen.

Halsoverkop trouwen

Toen mijn besluit vaststond, bleef er niet veel tijd meer over: een week. Halsoverkop gingen wij nog trouwen en dat na elf jaar verkering. Allereerst moest ik naar de officier van justitie om ontheffing te vragen voor de wachttijd en de tijd van afkondiging. 's Maandags tekenden wij aan, de daarop volgende vrijdag 22 juni 1945 trouwden we in de Nederlands Hervormde Kerk te Warmenhuizen. Trijnke als vrijzinnig hervormde en dooplid, ik als buitenkerkelijke en humanist. Nu, zoveel jaren later, zou ik nog niet kunnen aangeven welk verschil er tussen onze levensfilosofieën bestaat. Principiële bezwaren had ik dus niet en zou ik nog steeds niet hebben tegen deze kerkelijke bevestiging. Onze kinderen zijn dan ook alle gedoopt, omdat mijn vrouw dat graag wilde.

Drie dagen na ons huwelijk moest ik als marinier in opleiding naar Tilburg voor verdere instructies. De opleiding zou plaatsvinden in Noord-Carolina in Amerika. Vanuit Schotland zou ik daar naartoe gaan, een onzekere toekomst tegemoet als Officier van Gezondheid. Het was zonder meer een 'onvoorwaardelijke overgave'. Na alle feesten en het vele afscheid dat ik had genomen, kon ik niet meer met hangende pootjes terugkeren. Dit was de eerste serieuze kennismaking met het militaire systeem.

Via Schotland naar Amerika

Vanuit Brussel zouden we overgevlogen worden naar Londen, maar vanwege de mist die dag moesten wij een nacht in Brussel blijven. Nog herinner ik mij de vrolijke ontspannen sfeer 's avonds op straat, de opgewekte gezichten, de gezellige drukte op de terrassen en de vele uitgaansgelegenheden. En daar mochten wij allemaal naar kijken. Wij hadden namelijk geen cent op zak.

De volgende dag vlogen we over de stranden bij Duinkerken naar Londen en vandaar met de *Flying Scotchman* naar Glasgow. Het einddoel was Roseneath in Schotland, een kamp op een schiereilandje.

Daar volgde de anticlimax. Na alle haast dachten wij snel aan de slag te moeten. We werden echter ontvangen met de vraag: wat komen jullie hier doen? Er was voor ons geen werk. We moesten wachten op de overtocht met de Queen Elizabeth naar Amerika. We kregen zeventig pond kleedgeld (die we niet hoefden te gebruiken voor een buitenmodel uniform, omdat we in Amerika weer 260 dollar kleedgeld zouden ontvangen) en mochten alle dagen passagieren. De daar gelegerde mariniers 'adviseerden' ons over de verschillende manieren waarop we die zeventig pond konden besteden. Zij bevalen vooral de *pubcrawl* aan. Tot in de kleinste bijzonderheden werden de geneugten daarvan uitgemeten, maar aangezien mijn studentenleven goed drie jaar daarvoor was geëindigd, waren de naweeën van een kroegentocht mij nog tot in details bekend. Geen *pubcrawl* dus, maar wel uitgebreid passagieren en veel inkopen doen voor de familie thuis.

Inkopen doen

Van vrijdag 13 juli tot zondag 5 augustus 1945 konden wij elke dag het kamp verlaten en Schotland verkennen. We voeren op Loch Lomond, deden voor onze echtgenoten in Holland inkopen in de winkels van Princess Street Edinburgh; bezochten Rothesay op het eiland Bute en gingen vaak naar Glasgow, naar Sauchiehall Street, waar zich de grote dancing Locarno bevond. Op de brede trap voor de ingang daar werd je door dames in livrei gecontroleerd op meegebrachte alcohol. Binnen was een grote zaal met een draaiend toneel, waarop twee orkesten bij toerbeurt speelden. De muziek werd af en toe door de BBC uitgezonden. Alcohol mocht destijds in een dansgelegenheid niet geschonken worden.

Uiteraard leidden dergelijke bezoeken tot contact met de daar aanwezige dames. Ik heb dat nooit gemeden, integendeel. Maar onder valse vlag heb ik nooit gevaren, want de trouwring droeg ik steeds en dank zij deze voorzorg hebben zich nooit problemen voorgedaan.

Lipstick

De Schotten waren vriendelijk en tegemoetkomend en niet zo afstandelijk en vormelijk als van Engelsen werd beweerd. Wat ons in het straatbeeld opviel, was dat de dames veelal gebruik maakten van lipstick en vooral dat ze liepen te roken. Voor een Hollander uit die tijd was dat een ongewoon gezicht. Ongewoon was ook dat veel meisjes in militaire dienst waren en dus in uniform gekleed.

In deze periode vonden de eerste naoorlogse verkiezingen plaats. Winston Churchill, *the old warhorse*, werd bitter teleurgesteld op stal gezet. Labour kwam aan de macht. Ik kreeg de indruk dat de man in de straat opgelucht reageerde op deze uitslag. De mensen waren

oorlogsmoe en hoopten op verbetering van de sociale omstandigheden. Hoewel ze het grote leiderschap van Churchill tijdens de oorlog erkenden, vertrouwden ze hem de vrede niet toe.

Op zondag 5 augustus 1945 werden we ingescheept op de Queen Elizabeth, die al enige tijd daar voor anker lag. Voor die tijd was het een reusachtig schip van 83000 ton, dat zonder escorte van torpedojagers de Atlantische Oceaan was overgestoken tijdens de oorlog. De vaarsnelheid van ongeveer 28 knopen was toen voldoende om de Duitse U-boten te kunnen ontlopen.

Behalve de mariniers waren er vijftienduizend Amerikanen aan boord. Ik lag met twaalf man in een hut. Mijn verblijf was nog comfortabel vergeleken met dat van de manschappen. Een volle boel dus, maar de organisatie werkte goed. De hele dag werd er in groepen gegeten. Per intercom werden we opgeroepen en dan hoorde je door de luidsprekers: “*Form your line*”. Voortdurend hoorden we het gerammel van etensblikken.

Het contact met de Amerikanen verliep vlot. Ze waren vriendelijk, goedgehartig en nogal direct. Met een zekere vanzelfsprekendheid plaatsten ze grove opmerkingen. Voor de Engelsen hadden ze een grote minachting. Meestal werden die aangeduid als *those blokes* (die kerels) of *those goddamned limeys* (die verdomde matrozen). De ‘waardering’ was overigens wederkerig. Volgens de Engelsen zat het op drie manieren fout met al die Amerikanen in *Great Britain*: ze waren “*oversexed, overpaid and over here*”.

Wolkenkrabbers

Op maandag 6 augustus vertrok de Queen Elizabeth en op zaterdagochtend 11 augustus naderden wij New York.

Het was tijdens de overtocht steeds warmer geworden. Het was prachtig weer; wolkenkrabbers van Manhattan werden vaag zichtbaar boven de ochtendnevel. Dichterbij gekomen werd de nevel steeds dunner en doemde het Vrijheidsbeeld op met daarachter het quarantaine station Ellis Island, Manhattan en de Hudson. Een indrukwekkende entree.

De Amerikanen hadden echter meer belangstelling voor Marlene Dietrich, die ter verwelcoming op een kleine boot rondom ons voer. Aan boord van de Queen Elizabeth werden condooms opgeblazen en in het want gehesen.

Het besef de verschrikkingen te hebben overleefd, leidde tot ongeremde vreugdeuitingen. Vijf jaar bezetting met twee tot drie jaar verzetservaring waren voor mij voldoende om die stemming te kunnen begrijpen.

Luilekkerland

Na de ontscheping werden we op een trein gezet, die ons eerst voerde door de buitenwijken van deze miljoenenstad met zijn vele fabrieken. De fabrieksmeisjes hingen uit de ramen en zwaaiden met hun beha's. De mariniers waanden zich in luilekkerland. De treinreis duurde ruim achttien uur. Roetzwart kwamen we zondagochtend vroeg aan in Camp le Jeune in Noord-Carolina.

Onze eerste zorg was het regelen van een passend uniform. Vervolgens togen we naar de BOQ-club (*Bachelor Officers Quarters*), een veelbelovende naam! Inderdaad was de overgang voor de 'groentjes' die wij waren, die rechtstreeks uit het arme leeggeplunderde Holland kwamen, bijzonder groot. We vielen van het ene uiterste in het andere. De luxe en de overvloed, de heerlijke drankjes - gemixed in zilverglinsterende tumblers

door vriendelijke zwarte barkeepers - brachten ons in een opgewonden stemming. Wij lieten ons wat de cocktails betrof adviseren door de oudgedienden die de club vaker bezochten. De absolute klapper was volgens hen de *boomerang*. Wij hadden een tafel gereserveerd, maar het leek ons passend vooraf een drankje te gebruiken. Na één cocktail begreep ik dat de naam *boomerang* niet geheel toevallig was gekozen en dus liet ik het daarbij. Maar enkele kameraden, iets minder alert op dat moment, vielen in herhaling. Aan tafel gezeten kregen twee van hen een vaalbleke kleur. De eerste excuseerde zich, verdween naar het toilet en kwam niet meer terug. De tweede moest even een luchtje scheppen en begaf zich naar het gazon waar hij, ten aanschouwe van de op het terras zittende Amerikaanse officieren met hun dames, neerzeeg en van ellende bleef liggen: *passed-out* op zijn Amerikaans.

Inmiddels was tijdens de bootreis over de Atlantische Oceaan een nieuw tijdperk in de wereldgeschiedenis ingeluid. Op 6 augustus 1945 was Hiroshima door een atoombom (afgeworpen door een Amerikaanse bommenwerper) verwoest en op 9 augustus volgde Nagasaki. Op 15 augustus kwam de overgave van Japan. De vernietigende kracht van het nieuwe wapen ging elke voorstelling te boven. Hiroshima telde 78.000 doden en Nagasaki 39.000.

Walging

Ik kan mij voorstellen dat men door een gevoel van walging wordt overvallen, als men zich probeert voor te stellen hoe daar geleden is. Hetzelfde gevoel dringt zich op als men zich realiseert dat tijdens de Tweede Wereldoorlog alleen al uit Nederland honderdduizend Joden zijn omgebracht. Maar laten we de wereldcijfers eens bezien. Het totaal aantal slachtoffers van de Tweede

Wereldoorlog bedroeg vijftien miljoen soldaten en burgers, waarvan in Europa drieëndertig miljoen. De verhouding tussen soldaten en burgers bedroeg ongeveer één op één. Hoeveel slachtoffers zou het de geallieerden nog gekost hebben als het - zonder inzet van atoomwapens - tot een invasie van Japan was gekomen? Hoeveel mariniers, ook Hollandse, zouden dan zijn omgekomen? En hoeveel burgers?

Oorlog is zonder meer in morele zin een verwerpelijk instituut, maar degenen die aangevallen worden hebben geen andere keus dan oorlog om zich te verzekeren van een menswaardige toekomst.

In Amerika voelde men zich dolgelukkig na de Japanse capitulatie en zo voelden de meesten van ons zich ook. Wij zouden gedemobiliseerd worden na het beëindigen van de oorlog tegen Japan, maar al gauw begrepen wij dat voor ons een nieuwe opdracht in het verschiet lag. De Brigade zou naar Nederlands-Indië gaan om orde en rust te brengen op Oost-Java.

Camp le Jeune was niet onze definitieve bestemming. Dat was Camp Davis, waar we eind augustus 1945 naartoe trokken. Hier zouden wij onze opleiding krijgen. De eindtraining zou plaats vinden in Californië, maar zover zijn we nooit gekomen.

Over het algemeen hebben wij een prettige tijd meegemaakt, zowel in Camp le Jeune als in Camp Davis. In het begin moesten we wel wennen aan de hitte. We bevonden ons op dezelfde breedte als Noord-Afrika, 's middags was het haast niet te harden. Ik begon mij toen zorgen te maken over het klimaat in de tropen, maar dat bleek later erg mee te vallen.

Misrekening

Het luilekkerland dat de mariniers op grond van de wapperende beha's van de New-Yorkse fabrieksmeisjes meenden te mogen verwachten, bleek een misrekening. In de openbare gelegenheden waren de dames alle gechaperonneerd; geen Schotse toestanden dus. Een andere onaangename ervaring, waar de Hollanders grote moeite mee hadden, was de toentertijd nog in zwang zijnde apartheidspolitiek. Dat bleek al als je een kaartje voor de bus wilde kopen: er waren afzonderlijke loketten voor blanken en zwarten en in de bus moesten de zwarten achterin zitten. We mochten zelfs niet naast een neger plaatsnemen. In die tijd zijn er heel wat terechtwijzingen aan Hollandse mariniers uitgedeeld, want velen stoorden zich niet aan deze regels.

Reeds in Camp Le Jeune, maar zeker in Camp Davis (waar ik leiding moest geven op een ziekenzaal met afgekeurde mariniers, zieken en gewonden) voelde ik dat de stemming onder het personeel niet optimaal was. Veel klachten waren er over de briefwisseling met thuis. Onze post werd gecensureerd en deed er veel te lang over. Sommige brieven vertoonden grote hiaten als de censor van mening was geweest dat we over bepaalde zaken in het moederland niet geïnformeerd mochten worden.

De eerste brieven die ik van thuis ontving, kreeg ik pas begin september 1945 overhandigd. De grootste ergernis vormde voor velen het geld dat de echtgenote thuis diende te ontvangen. Soms duurde het maanden voordat die uitbetalingen kwamen. De gevolgen waren bedroevend. Er kwamen problemen met het thuisfront. In geldnood moesten bezittingen verkocht worden; zelfs echtscheidingen werden aangevraagd en sommige

mariniers kregen te lezen dat, aangezien pa blijkbaar niets meer voor zijn gezin overhad, ma noodgedwongen een relatie met een Canadees had aangeknoopt.

Schuld

De schuld van deze problemen werd bij de brigadeleiding neergelegd. Helemaal terecht was dit niet, want pas veel later bleek uit een mij toegezonden krantenknipsel dat de feitelijke oorzaak gezocht moest worden bij het Ministerie van Defensie. Daar verrichtte een groot aantal reservisten met bijzonder weinig animo hun administratieve taak. Het gevolg was een enorme betalingsachterstand en een toenemende chaos.

Vanwege de postbezorging stuurde mijn vrouw haar brieven naar haar neef G. Kuiper, die directeur was van een sterrenwacht in Massachusetts, maar op dat moment ook nog in Amerikaanse militaire dienst. Zijn echtgenote Sarah verzond de post dan naar Camp Davis. Op die manier bleef ik ook gespaard voor de 'gatenkaas' van de censuur.

Zo ontving ik op een gegeven moment van Sarah een foto van een jonge natuurkundige met echtgenote. Het stel was pas getrouwd en zij was Amerikaanse. Het betrof een zekere kapitein Dirks, die ook in Camp Davis was gelegerd. Het bleek een Leidenaar te zijn, die via zijn universiteit in contact was gekomen met Kuiper. Kapitein Dirks was commandant van een artilleriebatterij. In Nederlands-Indië zou ik hem onder dramatische omstandigheden voor de laatste keer ontmoeten.

Moreel

De Mariniersbrigade onder commando van kolonel De Bruijne viel niet geheel vrij te pleiten van de problemen met de post en de betalingsachterstanden. Als zij interesse

had getoond voor deze sociale nood en bereid was ook in dit opzicht de volle verantwoordelijkheid te dragen voor het wel en het wee van de manschappen, zou het moreel onder de mariniers veel beter zijn geweest. Die interesse was er wel, maar ze kwam van de kant van de officieren. Ook werden de klachten doorgesluist naar de brigadeleiding, maar die hield zich doof. Op een gegeven moment werd de commissie Sociale Zorg ingesteld, bij wie vele mariniers hun nood klaagden. Kolonel De Bruijne zegde toe twee dagen te zullen vrijmaken voor het aanhoren van de commissie. Toen het zover was moest de kolonel aan zijn belofte worden herinnerd. Hij luisterde met een half oor en de drie commissieleden konden na een uurtje 'rechtsomkeert' maken en verdwijnen.

Galgenhumor

In de Mariniersbrigade werd gereageerd met een zekere galgenhumor. Spoedig verkondigden de mariniers met verve: een marinier heeft recht op onrecht. Maar een knagende ongerustheid over de omstandigheden thuis, de eisen tot echtscheiding, de vrouwen die zich op grond van het uitblijven van geldelijke en andere steun bedreven voelden door hun echtgenoten, vormden ervaringen die niet te verwerken waren.

Als hoofd van de ziekenzaal kreeg ik deze verhalen uit de eerste hand. Ook de brieven kreeg ik ter lezing aangeboden. Ik had medelijden met deze jongens: ze waren bereid alle risico's te aanvaarden, maar waren uiteraard hier niet op voorbereid.

Niet altijd waren de problemen zo ernstig. In Camp Le Jeune lag een groot aantal jonge officieren in één grote slaapzaal. Daar leerde ik een luitenant kennen met wie ik bevriend raakte. Rien Landwehr was pas getrouwd en

zijn jonge vrouw, een Roemeense, schreef hem eens dat zij haar familie had opgezocht en in een van de Oost-bloklanden in de trein was lastiggevallen door militairen. Rien maakte zich daar zorgen over en kreeg nachtmerries. Midden in de nacht werd hij met een schreeuw wakker en was op zo'n moment volkomen in paniek. Doordat hij erover kon praten, maar vooral door goede berichten van thuis, raakte hij daar weer overheen.

Englandspiel

Rien had een functie bij de inlichtingendienst. Hij had ook een verzetsverleden en bleek bijzonder goed op de hoogte te zijn van bijvoorbeeld het *Englandspiel*. Dat was een Duitse operatie in de Tweede Wereldoorlog waarbij een geallieerd zendernetwerk werd gebruikt om valse informatie te sturen naar het Verenigd Koninkrijk. Als gevolg hiervan zijn drieënvijftig geheim agenten de dood ingejaagd. Toen ze in Holland gedropt werden, bleken namelijk de 'ontvangstcomités' steevast uit Duitsers te bestaan. In Engeland nam men geen enkele maatregel. Zelfs niet nadat gevangengenomen agenten met een afgesproken code te kennen gaven dat ze gearresteerd waren.

Jitterbug

Aan mijn verblijf in Camp Davis heb ik goede herinneringen overgehouden. Het werk op de ziekenzaal beviel mij uitstekend, ook al omdat ik nog steeds van plan was ooit een specialisatie in interne geneeskunde te gaan volgen. Met mijn collega's en de mariniers, onder wie vele Limburgers en Brabanders, had ik een zeer goede verstandhouding. In de weekends kregen wij gelegenheid uit te gaan. Vaak gingen we naar het strand van Onslow Beach, met zijn typische lagune.

Af en toe was er een feestje en dan werden de WR's (*Women Reserve*) van Le Jeune uitgenodigd. Omgekeerd kregen wij uitnodigingen van Le Jeune. Wij kenden daar enige bijzonder aardige vrouwen die ons met weinig succes - maar met veel plezier - probeerden de *jitterbug* (een dans) bij te brengen.

Verder bezochten we verschillende plaatsen in de wijde omgeving. Zo kwamen wij in contact met de Amerikaanse burgers en al gauw bleek dat die ook op de hoogte waren van onze eindbestemming Nederlands-Indië. Kritiek bleef ons daarbij niet bespaard. De algemene opinie was niet op onze hand. Ik herinner mij nog allerlei argumenten om de Amerikanen duidelijk te maken dat onze militaire missie gerechtvaardigd was. Voor zover ons doel was de bevrijding van de mensen uit gevangenschap, viel er alles voor te zeggen. Maar als de Mariniersbrigade zou moeten dienen om Nederlands-Indië een nieuw zogenaamd verlicht koloniaal bestuur op te leggen, zou ik in de problemen raken. Hoe zou ik dat kunnen verantwoorden? Ik, die met hart en ziel had meegedaan aan verzet tegen dictatuur en onderdrukking. Met mijn opvatting stond ik vrijwel alleen. Maar daar maakte ik mij niet druk over, want per slot hadden wij nog een regering. Eerst moesten de mensen in de kampen bevrijd en dan zou ik nog wel eens zien.

Platzak

In oktober en november zakte de temperatuur in Noord Carolina behoorlijk. Onze kamers in de barakken hadden heteluchtverwarming. Het bijzondere van deze barakken was dat overall instructies hingen hoe gehandeld diende te worden in geval van een tornado. Gelukkig hebben we daar geen wervelstorm meegemaakt.

Ook in de USA slaagden wij erin een kist, met in Holland schaarse of niet te verkrijgen artikelen, naar huis te sturen. En verder vele voedselpakketten die standaard konden worden besteld. Je hoefde alleen maar geld te storten en het adres op te geven. In die laatste maand van ons verblijf in Camp Davis was ik vrijwel platzak, mede door leningen aan collega's die te royaal hadden geleefd.

Puppy's

Verschillende jonge mariniers zochten noodgedwongen op een andere manier dan in Schotland warmte en vriendschap. Waar vind je meer genegenheid en trouw dan bij een hond? Er liepen dus enkele dieren clandestien rond. Nu gebeurde het dat vlak voor ons vertrek een nest jonge hondjes ontdekt werd in het naburige bos.

Een nest met puppy's: aandoenlijk en een bron van plezier. Wie kan daar weerstand aan bieden? Tijdens het laatste baksgewijs (in groepen) aantreden voor de afmars naar de haven van inscheping, zat er hier en daar een puppy in de binnenzak van een jas. De hondjes begonnen af en toe te piepen en te janken en meteen begon dan de hele groep te kuchen en te hoesten, tot grote verontwaardiging van de sergeant. Ze moesten zich niet zo aanstellen als ze een beetje verkouden waren, luidde zijn commentaar.

In november 1945 vertrokken de eerste ruim tweeduizend mariniers van de Brigade met het transporttroepenschip Noordam naar Nederlands-Indië.

Op 11 december 1945 vertrok ik met de tweede groep van eveneens zo'n tweeduizend mariniers met het transporttroepenschip Bloemfontein naar dezelfde bestemming.

Transporttroepenschip Noordam.
(foto: Marine Voorlichtingsdienst)

Mariniers aan boord van het transporttroepenschip Bloemfontein.
(foto: Marine Voorlichtingsdienst)

Op weg naar Nederlands-Indië

Na de capitulatie van Japan wilde Nederlands-Indië niet langer een kolonie van Nederland blijven. Op 7 augustus 1945 had Soekarno al de onafhankelijke republiek Indonesië uitgeroepen, maar de Nederlandse regering wilde de soevereiniteit toen niet erkennen en stuurde de Mariniersbrigade erheen.

Met onze reis op transporttroepenschip Bloemfontein begon voor ons een periode van onzekerheid. Dat lees ik nog in een brief aan mijn moeder, die ik op 28 november 1945 schreef: 'De toestand in Indië ziet er niet zo rooskleurig uit. Natuurlijk vind ik het geen prettig idee om tegen de Indonesiërs op te trekken. Aan de strijd tegen de Duitsers heb ik me met heel mijn hart kunnen geven. Tegen de Japanners had ik dat ook gekund.

Per slot zijn die misschien nog wel erger dan de Duitsers. Tegen de Indiërs zal ik dat zeker niet zo kunnen, omdat hun strijd in veel opzichten het karakter draagt van een vrijheidsstrijd. Daar hebben wij per slot van rekening ook voor gevochten.

Toch zijn er verschillende minder sympathieke kanten aan het gedrag van de Indiërs. Mensen die al drie jaar in een Jappenkamp hebben gezeten, worden nog steeds vastgehouden. Vrouwen en kinderen worden als gijzelaars gebruikt en vele Hollanders en Indo-europeanen zijn vermoord.

Wanneer het mij echter duidelijk blijkt, eenmaal in Indië gekomen, dat ik zal worden gebruikt om een voor zijn vrijheid strijdend volk te helpen onderdrukken, dan kan ik altijd nog voor de eer bedanken.'

Vertrouwen

Ik had op dat moment nog vertrouwen in de regering, die te kennen had gegeven dat ze niet door middel van geweld naar een oplossing zocht. Verder moest ik maar afwachten.

Naar de zeereis had ik met verlangen uitgezien: jarenlang was mijn ideaal de grote vaart geweest. Gedurende die eerste dagen op de Atlantische Oceaan voelde ik mij niet zo plezierig. De Bloemfontein slingerde nogal en ik begreep dat ik last had van zeeziekte. Vermakelijk was dat blijkbaar velen moeite hadden om die diagnose met hun eigen klachten in verband te brengen. Mijn hutgenoot, de tandarts, concludeerde foeterend en mopperend dat zijn algehele malaise het gevolg was van de gebogen houding waarin hij zijn werk had moeten doen. De volgende dag begon hij zich bitter te beklagen over de kwaliteit van de maaltijden aan boord. Zeeziekte? Geen sprake van; onzin, vond hij.

Onze tocht ging door de straat van Gibraltar naar het Suezkanaal. We arriveerden in Port Saïd op tweede kerstdag. Behalve de post kwam er ook een passagier aan boord. Het was majoor Albert de la Court, oud-directeur van de Bandoengse kweekschool, die in opdracht van de regering een onderzoek moest instellen in het voormalige Nederlands-Indië naar de stand van zaken op onderwijsgebied.

Zieke vrouwen

Bij Suez hebben we voor anker gelegen naast de Oranje, die met onder anderen twaalfhonderd ernstig zieke vrouwen en kinderen op weg was naar Holland. Een van mijn collega's is aan boord van de Oranje geweest om medicijnen

aan te bieden. Diep onder de indruk kwam hij terug met de apotheker. Die vertelde dat zich vrijwel dagelijks een sterfgeval voordeed en dat er op dat moment tien zeer ernstige patiënten (allen vrouwen) waren, die elk ogenblik konden overlijden. Tot de allerlaatste dag voor hun bevrijding waren deze mensen uitgehongerd. Velen hadden hongeroedeem, smalle spitse gezichten en dikke benen. Verschillende vrouwen vloeiden zo hevig, dat ze dreigden te bezwijken. Bij het vertrek uit Nederlands-Indië had de Oranje heel wat medicijnen aan boord, maar in Suez was een groot gedeelte al verbruikt.

Malakka

Na een kort verblijf in Trincomalee op het eiland Ceylon, voer de Bloemfontein naar Malakka, op het gelijknamige schiereiland.

Het Engelse opperbevel onder lord Louis Mountbatten zat een beetje met de Hollandse militairen in zijn maag. Mountbatten hoopte op een vergelijk tussen de Nederlandse regering en de nationalist en ook van Amerikaanse zijde werd druk in die richting uitgeoefend. Al deze politieke ontwikkelingen kon ik enigszins volgen door het bezit van een in de USA gekocht radiotoestel. Maandenlang werd ik heen en weer geslingerd tussen hoop en vrees.

De Engelsen hadden reeds troepen naar Java gestuurd, waar ze in Soerabaja slag hadden moeten leveren met Indische nationalist en. De bevelvoerend generaal Mellaby werd daarbij op straat vermoord. Vermoedelijk in verband met de onzekere situatie op Java leek het de Engelsen verstandiger de Mariniersbrigade voorlopig op Malakka te stationeren. Zo kon het dus gebeuren dat wij op 20 januari in Ladang Geddes werden gelegerd in een verwaarloosde rubberplantage aan de rand van het oerwoud.

Kamp Ladang Geddes op het schiereiland Malakka.

(foto: Marine Voorlichtingsdienst)

Met acht ziekenverplegers kampeerde ik in een grote tent, die we op een betonnen plateau hadden neergezet. De twee compagnieën die we medische zorg moesten verlenen, lagen uit het zicht: links en rechts in onderkomens waarin voorheen de plantagearbeiders huisden.

Boksles

Ondanks de heterogene samenstelling van de groep (twee Amsterdammers en verder vooral Brabanders en Limburgers) was de verstandhouding uitstekend. We hebben dan ook een plezierige tijd gehad in Ladang Geddes. Er werd gesport - zo kreeg ik bijvoorbeeld boksles van twee verplegers - , maar ook veel gelachen. Van een van de verplegers, een achttienjarige Brabander, bijgenaamd 'de slappe', was bekend dat hij 's nachts niet graag op wacht stond. Zodra het namelijk donker werd, begon het oerwoud te leven. Je hoorde voortdurend allerlei geluiden en vaak merkte je ook dat er dieren rond de tent slopen. Nu hadden zijn kameraden afgesproken dat ze 'de slappe' eens zouden laten schrikken.

Voordat hij om vier uur 's nachts de wacht overnam, kropen er twee het bos in. Een ander ging boven op de tent zitten. De wacht overhandigde 'de slappe' een karabijn met een leeg magazijn. Hij stond nog geen vijf minuten voor de tent of de takken vielen naast hem op de grond. Plotseling hoorde hij een bons hoog boven zich en even daarna een akelig gehuil in de struiken. Bleek van schrik vloog hij de tent in en maakte ons wakker: "Jong stoa op, der zit 'nen groten oap op de tent. En ik goa de tent niet meer uut voordat diën groten oap weg is." Zijn karabijn drukte hij een van zijn kameraden in de handen en riep daarbij: "Vat jij den karrebijn jong en schiet." Wij rolden om van het lachen. De 'slappe' begreep dat eerst niet, maar langzamerhand kreeg hij het door. "Nou jong

en als ik nou geschoten had?” riep hij. Toen hij merkte dat het magazijn leeg was, stond hij helemaal paf.

Nieuw Amsterdam

Op 20 februari 1946 kwam er een eind aan ons verblijf in Ladang Geddes. Via Singapore werden we op 25 februari ingescheept op de Nieuw Amsterdam, maar het duurde tot 6 maart voor we vertrokken. Gedurende die tiendaagse periode viel er nog van alles te beleven aan boord. Allereerst moest er gefourageerd worden. Voor de Mariniersbrigade was men blijkbaar op Engelse bevoorradings overgestapt. Die bestond uit grote platte dozen gevuld met chocola, sigaretten en voedingsmiddelen. Lange rijen manschappen tot in het ruim vormden het transportsysteem, waarbij de dozen van de een naar de ander werden doorgegeven. Een merkwaardig incident gaf ons een kijkje op de mentaliteit aan boord. Of die typerend was voor het gehele scheepspersoneel valt uiteraard niet te zeggen, maar wat viel er nu voor?

Aan dat doorgeven deden ook bemanningsleden mee, maar die meenden dat hun een deel van de dozen toekwam. Ze hadden ‘aftakkingen’ gemaakt, die eindigden in hun eigen kwartieren.

Strooptoeten

De Nieuw Amsterdam was met stoottroepen en een aantal verpleegsters aan boord uit Nederland gekomen. In Penang werden de militairen ontscheept, waarna Singapore werd aangedaan om de mariniers naar Soerabaja te transporteren.

De lange zeereis samen met de stoottroepen was niet zonder amoureuze gevolgen gebleven: verschillende verpleegsters huilden tranen met tuiten toen de troepen in Penang afscheid moesten nemen. In Singapore bleken

de mariniers direct bereid te zijn de opgevallen plaatsen in te nemen. Om indruk op de nieuwe relaties te maken, werd onveranderlijk over de voorgangers gesproken als 'strooptoeten'. Helaas duurden deze idyllen maar kort; op 10 maart naderden wij Soerabaja en andermaal moest er afscheid genomen worden. De Nieuw Amsterdam bleef in verband met de vele ondiepten in Straat Madoera op ongeveer dertig mijl voor de haven liggen. Wij werden met twee LST's (*Landing Ship Tanks*) naar de wal gebracht. Daar in Soerabaja zou ook ik afscheid nemen. In mijn geval van een aantal illusies die ik sinds het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog gekoesterd had. Ik had mij gemeld voor de Mariniersbrigade omdat na de eerste vijf oorlogsdagen in 1940 al spoedig bekend was hoe dapper de mariniers bij de Waalbrug in Rotterdam hadden standgehouden. Ik stelde er een eer in bij een dergelijk marineonderdeel te mogen dienen en ik weet dat velen dat zo voelden.

De conflictsituatie waarin ik terecht zou komen was allereerst een gevolg van mijn onvermogen te begrijpen dat het herwinnen van de vrijheid na vijf jaar onderdrukking en terreur, blijkbaar voor de politiek geen beletsel zou vormen om onmiddellijk na die bevrijding te trachten een koloniaal bewind te herstellen.

Een tweede misvatting was mijn idee dat het plegen van oorlogsmisdrijven een specifiek Duitse trek zou zijn, een eigenschap dus die niet voor zou komen in wat wij de 'beschaafde wereld' noemen.

Indonesische bevolking krijgt voedsel van mariniers.
(foto: Marine Voorlichtingsdienst)

De ontgoocheling

De brieven die ik vanuit Malakka en Java naar huis stuurde, waren tot eind april 1946 optimistisch van toon. Doordat mijn radiotoestel een Nederlandse zender kon ontvangen, was ik enigszins op de hoogte van de stemming in Nederland. Ik kon mij eenvoudig niet voorstellen dat men na de vijf oorlogsjaren zelfs maar zou overwegen in Nederlands-Indië militair geweld te gebruiken om een koloniaal bewind te herstellen. Hoe zou men Hollandse jongens kunnen motiveren om mee te doen aan een militaire bezetting, nadat zij zelf vijf jaar lang de verfoeilijke gevolgen van militair geweld hadden ondervonden?

Ontscheping

Onze ontscheping vond plaats op 9 en 10 maart 1946. De Nieuw Amsterdam was een fraai schip met een behoorlijke accommodatie voor het vervoer van troepen. Het afscheid van de Nieuw Amsterdam betekende ook het afscheid van Westeuropees comfort. Ons eerste onderkomen bevond zich in de stad Soerabaja, in een oud interneringskamp van de Jappen.

Aangezien er hier hevig gevochten was, moesten we op onze hoede zijn. Er werden dus wachtposten uitgezet en patrouilles gelopen. Reeds de eerste of de tweede nacht wreekte zich de onervarenheid van de jongens. Toen een nachtpatrouille terugkwam werd ze door de eigen wachtposten onder vuur genomen, met als resultaat twee doden. De verslagenheid was groot, maar het zou niet het enige ongeluk blijven. De meeste slachtoffers vielen in het begin door onvoorzichtigheid in het hanteren van de

eigen wapens. Langzamerhand kwam het besef dat ach-
teloosheid op dit terrein een dodelijk gevaar betekende
voor jezelf en je kameraden.

Kampong

De bedoeling was dat wij de stellingen van de Brits-
Indische troepen, de Gurka's, zouden overnemen en al
spoedig werden wij dan ook overgeplaatst naar Soera-
baja, naar kampong Waroegoenoeng. Bij aankomst daar
werden wij meteen attent gemaakt op een midden in
de kampong staande boom, waaruit op manshoogte
de staart van een onontplofte mortiergranaat stak. Dit
soort granaten heeft de gewoonte om door het dak naar
binnen te komen. Een weinig geruststellend besef, gezien
de dakbedekking van 'atap' (kokosbladeren) op de ons
toegewezen woning.

Wij zaten in de routine van 's ochtends spreekuur hou-
den en 's middags visites maken. De ochtenden werden
steeds drukker. Niet door klagende mariniers, maar door
de inwoners van de kampong. Steeds meer moeders met
kinderen verschenen op mijn spreekuur. Ik had een fijn
stel verplegers, die graag de kampongbewoners op hun
gemak wilden stellen. 's Middags gingen ze erop uit met
de EHBO-tas over de schouder. Hun voornaamste bezig-
heid was dan de behandeling van tropische zweren die
aan de onderbenen ongekende afmetingen konden aan-
nemen. Met onder andere sulfapoeder wisten ze goede
resultaten te behalen en dat stimuleerde ze enorm.

Uitstekende verstandhouding

Met de kampongbewoners hadden we dus een uitste-
kende verstandhouding. Een van de meest enthousiaste
patiënten was de 'kapala' kampong (kamponghoofd),

die van verre begon te zwaaien en te lachen als hij ons zag. Wij hadden plezier in ons leven en deden met voldoening ons werk. Mortierbeschietingen kregen we gelukkig niet te verduren, maar gedurende ons verblijf in de kampong hebben wij twee nachtelijke aanvallen meegemaakt. Je werd dan wakker van een hels kabaal door mitrailleurvuur en ontploffende handgranaten.

De jongens in de geïmproviseerde bunkers hoorden - voordat het lawaai begon - plotseling het commando 'madjoe!' (voorwaarts!) roepen, waarna de overvallers van dichtbij in het wilde weg met mitrailleurs begonnen te schieten.

Wrange herinnering

Aan Waroegoenoeng heb ik één wrange herinnering overgehouden. Nog steeds schaam ik mij dat ik toen mijn mond gehouden heb en niet op mijn strepen ben gaan staan. Op zekere ochtend was er wat beroering in ons kampement, nadat een gevangene was binnengebracht. Aangezien men van mening was dat hij te weinig losliet, was een schijnexecutie geënsceeneerd.

Met rode verf waren op bloed gelijkende vlekken op een muur aangebracht en daarvóór werd een mitrailleur opgesteld. De in doodsnood gillende gevangene werd naar de executieplaats gesleept, waarna vlak boven zijn hoofd een mitrailleurshoofsalvo werd gelost. Ik vond het een weerzinwekkend en beschamend schouwspel, maar kon blijkbaar de moed niet vinden om er iets aan te doen.

Dit was het begin van mijn ontgoocheling en hoewel ik niets heb gezegd, bleef toch een zekere verontwaardiging hangen; een gevoel dat ik op mijn hoede diende te zijn.

Dardanel

Begin april werden we overgeplaatst naar Soerabaja. In een van de vele leegstaande villa's werden wij ondergebracht. Ons groepje bestond uit twee artsen, elk met een zogenaamde lijfwacht, een 'dardanel'. Deze laatste benaming kende ik niet. In Malakka hoorde ik er voor het eerst van. Daar deed toen een verhaal de ronde over de ontscheping van de Noordam. De officieren kregen een soort lijfwacht toegewezen, nadat de Amerikanen in de Pacific hadden ervaren dat sluipschutters het bij voorkeur op officieren hadden gemunt. Die waren immers makkelijk herkenbaar aan de karabijnen, waarmee ze waren uitgerust in tegenstelling tot de manschappen.

Onze hoogste chef, een collega-beroepsofficier, eiste toen ook bewaking door maar liefst vier dardanellen. Van dit verhaal smulde de hele Mariniersbrigade, want onze collega had zich in de loop van de tijd ontpopt als een echte militaire dienstklopper. Zelfs de beroepsofficieren van de Koninklijke Marine namen een arts met dergelijke allures niet serieus. Men vond het eigenlijk een beetje belachelijk. Ook later aan boord was het voor mij een opluchting te ervaren, dat alleen je medische kwaliteiten telden. Voor de rest moest je je maar als een bona fide burger gedragen.

Mijn eerste ziekenverpleger, een prima kracht met wie ik bijzonder goed kon opschieten, wierp zich na dit verhaal uit eigen beweging op als mijn 'dardanel'.

Malaria

De huishouding werd verzorgd door een 'baboe'. Ze kon wassen en strijken en ze bewoog zich door de vertrekken met een natuurlijke gratie en geruisloos als een schaduw. Ze was bijzonder beleefd. Op een dag ontdekte ik dat ze niet in orde was.

Mariniers brengen doden en gewonden terug. Rechts op de foto Rein Posthuma.
(foto: Marine Voorlichtingsdienst)

Ze deed gewoon haar werk, maar de zweetdruppels parelden op haar voorhoofd. Ik heb haar toen nagekeken en ze bleek behalve koorts ook een sterk vergrote milt te hebben. Na een atebrinekuur knapte ze zienderogen op.

Een paar dagen daarna vroeg ze of ik een kennis van haar in een kampong buiten Soerabaja wilde bezoeken. Ook deze jonge vrouw bleek malaria te hebben, met een milt die bijna reikte tot de bekkenkam. Zij kreeg eveneens een atebrinekuur. Voor de oorlog was de streek rondom Soerabaja malariavrij geweest, maar aangezien de Japanners de malariapreventie hadden verwaarloosd, stak de ziekte de kop weer op.

Tegen het einde van april werden wij gelegerd in Ketegan in een verwaarloosde suikerfabriek. Als ik mij goed herinner had ik toen weer contact gekregen met Rien Landwehr. Ik was blij hem te zien en benieuwd naar zijn ervaringen. Ik kende hem als een roekeloze intelligente man die met flair en brutaliteit op zijn doel afging. Gokken was een hobby van hem en van drank kon hij heel wat verstouwen zonder zijn zinnen kwijt te raken.

Speelschulden

In Schotland wist ik dat sommige jonge officieren maandenlang gedwongen waren hun 'kadge' (salaris) in te leveren om speelschulden af te lossen. Ik vond dat nogal stom en was niet van plan om ook in die val te trappen. Toch wist mijn vriend Rien mij een keer te verleiden tot een pokerspulletje. Eerst won ik, dus kon ik niet stoppen. Rien werd steeds roekelozer en wilder en begon ten slotte te winnen. Toen ik ongeveer dertien gulden kwijt was, legde ik de kaarten op tafel en zei dat ik het welletjes vond. Rien was sprakeloos en kon maar niet begrijpen dat het mij menens was.

Eigenlijk had ik groot plezier, want kennelijk was dit een totaal nieuwe ervaring voor hem. Maar onze vriendschap bekoelde niet, integendeel. Rien vertelde over bij de Mariniersbrigade gestolen voorraden (de mariniers konden hun gestolen sigaretten op de zwarte markt in Batavia terugkopen) en corruptie onder hoge functionarissen. Hij besloot met deze informatie naar de procureur-generaal te gaan. Blijkbaar heersten daar in Batavia toentertijd al Italiaanse toestanden, want deze procureur-generaal beschikte dat de zaak geseponneerd diende te worden, daar anders het gehele overheidsapparaat in elkaar zou dreigen te storten.

Dit was niet de enige frustratie van Rien Landwehr. Ook op een totaal ander terrein, zoals het rapporteren van misstanden en excessen, viel weinig eer te behalen.

Doofpot

Rien was gefrustreerd omdat zijn verslagen over zwendel en fraude door invloedrijke burgers op hoog niveau in de doofpot werden gestopt en tevens door de manier waarop rapporten over schandalige excessen werden afgehandeld door de militaire overheid. Als voorbeeld noemde hij een patrouille in West-Java, die in een kampong twee vrouwen en drie kinderen had neergeschoten. Ook werden bij verhoren gevangenen geslagen en afgebeeld. Dikwijls wist men niet eens of deze mensen iets op hun geweten hadden.

Rien en ik waren het er over eens dat deze praktijken volstrekt ontoelaatbaar waren, maar het ergste was nog het feit dat dergelijke misdragingen werden doodgezwegen. Onder deze voorwaarden waren wij niet langer bereid aan de activiteiten van de Mariniersbrigade mee te doen.

Protestbrief

Wij besloten een protestbrief naar de brigadecommandant te schrijven, waarin wij om overplaatsing zouden verzoeken met de opmerking erbij dat, aangezien wij gewetensbezwaren hadden, wij niet zouden aarzelen desnoods een rekest naar de koningin te sturen. Omdat ons vertrouwen in de brigadeleiding - mede om eerder vermelde redenen - minimaal was, leek het ons verstandig onze families van de feiten op de hoogte te stellen. We hebben allebei een brief geschreven. Ik schreef over burgergevangenen die werden mishandeld en aan palen vastgebonden; een gevangene die gedeeltelijk was begraven en waarbij een executie in scène was gezet en over gevangenen aan wie hun 'graf' werd getoond.

Ontboden

Zoals gebruikelijk volgde mijn schrijven aan de brigadecommandant de hiërarchieke weg. Dat hield in dat de bataljonscommandant hem eerst ter inzage kreeg. Ik werd bij de overste ontboden. Die was heel vriendelijk, maar maakte mij attent op de laatste alinea van mijn brief, waarin ik gewag maakte van een rekest aan de koningin. Dit zou als een soort bedreiging kunnen worden opgevat. Aangezien dat geenszins mijn bedoeling was, heb ik die laatste zin teruggenomen en mijn excuses daarvoor aangeboden. Ik voelde mij op dat moment doodongelukkig; ik wist dat onbegrip en vijandigheid mijn deel zouden zijn en verder vroeg ik mij af of ik misschien toch te impulsief had gereageerd. Deze twijfel verdween echter door het verdere verloop van de gebeurtenissen.

Op 19 of 20 mei zat ik aan een rijsttafel in het Marine Hospitaal te Soerabaja. Samen met twee collega's voerde ik een gesprek met een compagniecommandant.

Deze man vertelde niet zonder enige trots hoe zijn jongens gewend waren krijgsgevangenen te behandelen. Hij veronderstelde dat zij die methodes van de Duitsers hadden geleerd. Het was ons bekend dat die krijgsgevangenen aan de kop van patrouilles werden meegevoerd, maar er kwam nog een vervolg. Na afloop kregen de gevangenen namelijk te horen dat ze vrij waren en hun gang konden gaan. Als ze dan wegliepen, werden ze zogenaamd op de vlucht neergeschoten met een rug- of nekschot. Ik stond sprakeloos. Deze commandant had een verzetsverleden, hoe kon hij dit soort SS-methoden tolereren?

Schot door het hart

Op dinsdag 21 mei 1946 bezocht ik de compagnie te Gedangan. Een mij sinds Malakka al bekende ziekenverpleger, 'de slappe', vertelde het volgende: er zouden ter plaatse 'hoopjes' gevangenen kapot geschoten zijn. Zo was er een zieke Indiër (die leed aan tbc) met een schot door het hart afgemaakt. Ook een gevangene die door een geweergranaat aan zijn knie was verwond, werd afgemaakt. Een oude man die men ervan verdacht inlichtingen te verstrekken aan de 'extremisten', was voor zijn huis doodgeschoten en tijdens een patrouille was een lichtgewonde Indiër ook maar doodgeschoten.

Deze misdaden zijn door een van de officieren ter plaatse toegegeven. Er was een rapport over opgemaakt en vervolgens hoorde men er niets meer van.

Geestelijke vermogens

Op 25 mei werd ik bij de psychiater ontboden, een collega die ik goed kende. Blijkbaar moest hij een poging ondernemen om mijn geestelijke vermogens in twijfel te trekken. De conclusie of diagnose is mij niet meegedeeld,

maar aangezien hij al begon mij met 'u' aan te spreken, begreep ik dat het oordeel al vaststond voordat het 'onderzoek' plaatsvond.

Op 19 juni schreef ik Trijntje te hierover: 'Wat betreft de Indonesische kwestie, nam hij het standpunt in, dat wanneer Nederland hier economische voordelen kon verwerven door een bezetting van onder andere Java, het gerechtvaardigd was dat de Hollanders hier hun gezag herstelden (...) Het gros hier wil er op los slaan, feitelijk volkomen in strijd met de politiek van de regering. Ik heb helemaal niet gevraagd om ontslag uit de dienst; ik heb om overplaatsing gevraagd. Tot nu toe is nog geen enkele oorlogsmisdaad gestraft en er zijn er legio gepleegd. Dat je dan gewetensbezwaren krijgt, juist omdat je je in Holland ook fel hebt verzet tegen de Duitse oorlogsmisdadigers, begrijpen ze niet. Wat moet je dan doen? Berusten en het onvermijdelijke accepteren? Ik niet!!!'

Oorgetuige

Op zaterdag 1 juni was ik oorgetuige van een gesprek tussen enkele officieren. Ze hadden het over een lichtgewonde Indiër, die tijdens de patrouille op 25 mei was afgemaakt. Ook van deze wandaad had mijn vriend Rien een rapport opgemaakt, met als resultaat een weinig indrukwekkende order van de overste dat men in het algemeen geen gevangenen mocht doden. De officieren spraken af dat ze in het vervolg dergelijke zaken zouden verzwijgen, zodat het niet meer zou kunnen uitlekken. Een van hen vond dat die gewonden nog dankbaar moesten zijn dat ze op die manier aan hun eind kwamen.

In die tijd werd ook bekend dat eind april in de Menganti-sector vierendertig gevangenen waren gemaakt die met touwen om de hals waren doorgestuurd

naar de Veiligheidsdienst, een onderdeel dat niet bekend stond om zijn zachte aanpak. Daar werden ze verhoord, waarbij bleek dat het onschuldige ‘tani’s’ (landbouwers) waren. De conclusie luidde dan ook dat ze moesten worden vrijgelaten. De daar aanwezige luitenant was het er niet mee eens en riep: “Dachten ze gvd dat ik gevangenen maak om ze later weer los te laten?” Hij liet twee mitrailleurs en een machinegeweer aanrukken en liet de ‘tani’s’ over het veld draven. Acht van hen werden neergeknald en in een massagraf begraven. Latere schattingen spreken zelfs van vierendertig.

Merkwaardig gesprek

Op 29 mei 1946 moest bataljonscommandant Roms-winckel vervangen worden. Hij was namelijk tijdens een rit met een jeep op een mijn gelopen. Zijn opvolger was luitenant-kolonel Lieftinck, met wie ik een zeer merkwaardig gesprek zou voeren.

Zoals ik eerder vertelde, hadden mijn ziekenverplegers de naar mijn mening goede gewoonte om ook de kampongbewoners zoveel mogelijk bij te staan. Begin juni kwamen ze zich hevig verontwaardigd beklagen over het gedrag van een viertal mariniers van het stootpeloton, dat onder bedreiging van vuurwapens had ‘gerampokt’ (geplunderd) in kampong Sepandjang. Met gestolen EHBO-materiaal hadden ze zich bovendien voor ziekenverpleger uitgegeven, waarbij ze een bijzondere ijver hadden getoond in het ‘medisch onderzoek’ van jonge meisjes. Ik was woedend en ging meteen naar de nieuwe bataljonscommandant. Deze hoorde mij aan, barstte in lachen uit en antwoordde in aanwezigheid van majoor De Roos en kapitein Lems: “Dat kan ik niet erg vinden hoor dok, dat heb ik vroeger ook gedaan.” Ik heb zijn antwoord zwijgend aangehoord.

Over mijn gemoedsgesteldheid op dat moment zal ik mij niet uitlaten. Laat ik alleen opmerken dat ik er een grenzeloze minachting aan overhield.

Doodgeknuppeld

De laatste inlichtingen die mij bereikten, hadden betrekking op het Eerste Bataljon. In Waroegoenoeng was een gevangene doodgeknuppeld door een tolk. In het desbetreffende rapport werd vermeld dat het slachtoffer bij de eerste klap aan een 'hartverlamming' was overleden.

Bij mij was de maat vol. In mijn tweede brief aan de Commandant van de Nederlandse Mariniersbrigade schreef ik: 'Ik heb de eer nogmaals Uw Hoogedelgestrenges aandacht te vragen. Aanvankelijk had ik de indruk, dat ik in mijn eerste brief te voorbarig was geweest. Echter verschillende feiten, mij sindsdien ter ore gekomen, dwingen mij van deze conclusie terug te komen (...) Ik heb altijd de grootste verachting voor de Duitse oorlogsmisdadigers gehad, maar ik had nooit gedacht dat ook Nederlanders dergelijke handelingen zouden uitvoeren. Het is mij nu heel duidelijk dat ik in deze brigade niet thuishoor. Ik kan het niet meer verantwoorden; ik zou tegen mijn geweten handelen. Ik mag u daarom nog eens herinneren aan mijn verzoek destijds gedaan en ik zal ten slotte niet aarzelen desnoods een rekest in te dienen bij de koningin.'

Condooms

Voor mij is het onbegrijpelijk dat er van de kant van de geestelijke verzorgers - voor zover ik weet - geen protesten bij de brigadeleiding zijn binnengekomen. Maar misschien is dat wél gebeurd en zijn ook die op een effectieve manier doodgezwegen. De enige actie waarvan ik hoorde,

was die van een pater die bezwaar had tegen het gebruik van condooms. Hij probeerde op de Atlantische Oceaan dozen vol condooms overboord te gooien, maar dit werd begrijpelijkerwijs door de brigadeleiding noch door de Medische Dienst op prijs gesteld.

Dat er mariniers in psychische nood hebben verkeerd is wel waarschijnlijk, maar niemand zal de omvang daarvan kunnen schatten.

Gedurende onze eerste maanden in Soerabaja kreeg ik met twee gevallen van zelfdoding in mijn naaste omgeving te maken. Een van die gevallen betrof een jonge enthousiaste officier. Op een ochtend vond men hem hangende in zijn kast.

Nachtelijke aanval

Erg enerverend was mijn verblijf in Ketegan niet. Twee keer heb ik ook daar een nachtelijke aanval meegemaakt van exact hetzelfde patroon als in Waroegoeng, maar evenmin vielen er in Ketegan slachtoffers. Ronduit onaangenaam vond ik de incidentele nachtelijke mortierbeschietingen. Verder was er een kanon dat ons 's nachts trachtte te raken, maar nooit doel trof. Bijzonder deprimerend waren echter de nare ongevallen waardoor steeds jonge mariniers omkwamen. Zo was er één die de *trip flares* (lichtgevende mijnen) in het voorterrein moest controleren en die blijkbaar een draad geraakt had op het moment dat hij zich voorover boog. Ik vond hem met een volledig weggeslagen voorhoofd.

Ronduit tragisch was het lot van een patrouille, die vergezeld werd door kapitein Dirks, de commandant van de nabij gestationeerde artilleriebatterij. Dirks had ik in Amerika leren kennen via Sarah, de echtgenote van een neef van mijn vrouw. De patrouille was op een gegeven

moment op tegenstand gestuit. Dit vormde de aanleiding om artilleriesteun te vragen. Blijkbaar heeft men toen de coördinaten verkeerd opgegeven. Hoe dan ook, het salvo kwam op de eigen patrouille terecht. Kapitein Dirks werd onthoofd; zijn lijfwacht verloor eveneens het leven en verder waren er twee zwaargewonden en vijf minder ernstig gekwetsten. Met spoed werd om hulp gevraagd en zodoende ben ik toen meegegaan om hen op te halen. Enige haast was wel geboden in verband met de ernst van de verwondingen en ook omdat het risico van een omsingeling niet denkbeeldig was.

Onderweg stuitten we op drie Indiërs in uniform. Plotseling ratelde de geweermachine van onze voorman en iedereen ging in dekking. Het bleef echter stil en toen we verder gingen, passeerden we drie lijken.

Het transport van twee doden en vele gewonden vorderde maar langzaam, omdat de dragers steeds afgelost moesten worden. Zonder verdere incidenten bereikten we de basis. De verslagenheid was groot en onze stemming bleef lange tijd gedrukt. Dit was het zinloze einde van twee jonge mensen. Een ervan kende ik niet, de ander was een veelbelovende, jonge, pasgehuwde wetenschapper.

Geheim schrijven

Op 14 juni 1946 hoorde ik dat ik zou worden teruggeplaatst naar Soerabaja. Daar moest ik dan verdere orders afwachten. Diezelfde tijd kreeg mijn vriend Rien te horen dat men hem naar aanleiding van zijn brief in de bak had willen stoppen. Blijkbaar was de brigadestaf van dat voornemen om onbekende redenen teruggekomen. Aangezien wij nog steeds geen reactie van de commandant hadden ontvangen op onze brieven, spraken Rien en ik af dat wij bij verder uitblijven van een reactie, op 1 juli

Mariniers brengen een gewonde collega in veiligheid.

(foto: Marine Voorlichtingsdienst)

een rekest naar de koningin zouden sturen.

Op 18 juni ontving ik uiteindelijk een ‘zeer geheim’ schrijven van de Commandant van het Tweede Infanterie Bataljon. Blijkbaar was er opeens nogal haast bij, want vóór twaalf uur de volgende morgen moest het schriftelijke antwoord binnen zijn. Een merkwaardige zaak vond ik, aangezien het een reactie was op de mishandelingen die ik beschreef in mijn eerste brief van 14 mei.

Teruggeplaatst

Ik schreef mijn moeder dat ik teruggeplaatst was naar Soerabaja en dat mijn kameraad Rien op dezelfde wijze als ik bij de brigadeleiding had geprotesteerd. Die dag werd bekend dat op 17 juni alle compagniescommandanten bij de kolonel waren ontboden in verband met de door ons gerapporteerde excessen. Misschien was er toch een wending ten goede mogelijk? Maar de avond ervoor was het weer misgegaan. Er werden drie gevangenen uit Pandigawetan binnengebracht. Ze waren op een gemene manier mishandeld.

Hoewel wij hadden afgesproken dat ons rekest per 1 juli zou worden verzonden, bleek dat niet nodig te zijn. Op die datum werd ik bij de kolonel ontboden. Volgens hem was uit verrichte onderzoeken gebleken dat de mishandelingen meestal niet waar gebeurd zouden zijn of maar ten dele waar. Deze mededeling van de kolonel maakte op mij niet de minste indruk. Ik wist dat de moorden door de betreffende officieren waren toegegeven.

De volgende ochtend moest ik naar de generaal. Die beweerde dat de ernstigste gevallen niet gebeurd waren, maar hij zou mij toch overplaatsen naar Holland, omdat ik niet de juiste vechtmentaliteit had.

Ook Rien kreeg te horen dat hij overgeplaatst zou worden naar Holland. Maar als er niets van de

gebeurtenissen waar zou zijn, zou er toch geen enkele dwingende reden zijn te bedenken waarom ons verzoek om overplaatsing ingewilligd zou moeten worden? Het zou dan voor de hand liggen ons voor de Krijgsraad te dagen!

Hoewel wij blij waren omdat we naar Holland werden teruggestuurd, vond ik de reacties van de brigadeleiding weinig hoopgevend voor het toekomstige moreel in de Mariniersbrigade.

Intussen was de Klipfontein in Soerabaja gearriveerd. Wij kregen opdracht ons in te schepen en op 8 juli vertrokken wij naar Tandjong Priok bij Batavia. Na een verblijf in Batavia (tegenwoordig Jakarta), waar wij elke dag konden passagieren, vertrokken wij ten slotte op zondag 21 juli 1946 met de Johan van Oldenbarnevelt naar Nederland.

Trijnke Mink met de hond Nora.
(foto: particuliere collectie)

Terug naar Holland

Samen met zo'n achttienhonderd repatriërenden vertrokken we op de Johan van Oldenbarnevelt naar Nederland, waar wij eind augustus 1946 aankwamen. Het betekende voor mij niet het einde van de militaire dienst, het was slechts een overplaatsing op eigen verzoek en min of meer afgedwongen.

Voor de oorlog heb ik wel eens overwogen om dienst te weigeren onder invloed van de toenmalige vredesbeweging en van Gandhi, die geweldloosheid predikte. Maar de praktijk van de nazi-ideologie bracht mij op andere gedachten.

Mijn vrouw, mijn moeder en mijn zus stonden met een spandoek op de Sluiskade van IJmuiden. Na ruim een jaar afwezigheid met alles wat zich daarin had afgespeeld, maakte mij dat wel even van streek.

De eerste dagen moesten Trijnke en ik weer aan elkaar wennen, maar lang duurde dat niet, want wij gingen al sinds 1934 met elkaar om.

Na een veertiendaags verlof werd ik geplaatst in Kattenburg en al spoedig daarna in de Marinekazerne te Hoek van Holland. Daar zat ik dus in de zeer strenge winter van 1946/1947 en in het daaropvolgende voorjaar. Hoek van Holland was van belang in verband met een doorgangskamp voor het Britse bezettingsleger in Duitsland. De verlofgangers brachten hier een nacht door voordat ze met de boot overstaken. Verder was er een kamp met Duitse krijgsgevangenen die de landmijnen moesten opruimen in de duinen.

Geelzuchtepidemie

Toen op een gegeven moment een epidemie van geelzucht uitbrak, kreeg ik van de chef Geneeskundige Dienst Zee-macht de opdracht om die besmettelijke ziekte te bestrijden. Op dat moment meende ik nog dat ik de Duitsers haatte. Aldus mentaal gepantserd, ging ik erop af. Maar al de eerste dag, toen ik kennismaakte met de ‘*sanitäter*’ en een paar officieren, voelde ik dat ik te maken had met mensen en patiënten. Het was mij onmogelijk ze op een andere manier te benaderen en al gauw had ik daar het vertrouwen gewonnen. Ik was daar zelf nog het meest verbaasd over. Dat ik me wat dat vertrouwen betreft niet vergiste, bleek later toen ik uit Duitsland boeken toegezonden kreeg en ook een verzoek om hulp.

Met vereende krachten, verbeterde hygiëne en een intensieve rattencampagne (minstens één van de patiënten had in elk geval de ziekte van Weil) lukte het verdere gevallen te voorkomen.

Begin mei 1947 werd ik aangewezen voor de visserij-inspectie. Elk jaar stuurde de Koninklijke Marine één van haar schepen naar de visgronden om toezicht te houden op de naleving van de visserijvoorschriften. En om onderlinge conflicten of conflicten met koopvaardij-schepen te voorkomen. Het accent lag vooral op preventie. Behalve dat werd er ook technische en medische hulp verleend. Herhaaldelijk namen wij patiënten op in onze ziekenboeg om ze na herstel weer af te zetten op een logger.

Aan boord van de H.M. Pieter Florisz voelde ik mij geweldig: eindelijk met een schip de zee op. Per slot was dat altijd mijn liefste wens geweest. De Pieter Florisz was mijnenlegger en patrouillevaartuig. Om niets te missen van een vaartocht ging ik altijd meteen naar de brug

om te genieten van wind en zee en om mij alles uit te laten leggen. Na elke zeereis kwam ik thuis met een bleek gezicht en ingevallen wangen. Toch ging ik elke keer met graagte weer naar zee.

De vreugde van de zeevaart duurde maar kort. In het najaar werd ik overgeplaatst naar het Marine Opkomst Centrum te Voorschoten, waar ik de opvang en controle kreeg toegewezen van de uit Nederlands-Indië terugkerende zieken en gewonden van de Koninklijke Marine. Die werden verspreid over heel Nederland in de ziekenhuizen en sanatoria geplaatst. Hoewel een noodzakelijke, vond ik dat toch ook een trieste bezigheid.

Veredelde kippenboet

Intussen had zich voor ons privé een huisvestingsprobleem voorgedaan. In 1946 hadden Trijnke en ik in Amsterdam een gedeelte van een flat kunnen huren, maar toen ons eerste kind op komst was, begrepen we dat onze onkosten te hoog zouden oplopen.

Om die reden gingen we terug naar Warmenhuizen, waar ik voorlopig een woning probeerde te krijgen tot ik gedemobiliseerd zou worden. Na drie oorlogsjaren met daarna nog drie jaren militaire dienst, meende ik op een beetje hulp te mogen rekenen. Maar daar kwam niets van terecht. Ten slotte werd ons een veredelde kippenboet aangeboden. Voor die eer heb ik bedankt.

Het resultaat was dat wij drieën tot augustus 1948 bij mijn schoonouders bleven inwonen in één klein kamertje op de zolder van een koolschuur. Intussen was ik naar de Stichting Landverhuizing Nederland gegaan om te proberen te emigreren naar Australië, om bij de *Flying Doctor Service* dienst te nemen. De kans was groot dat de

Trijnke Mink en Rein Posthuma zitten gezellig in de tuin.

(foto: particuliere collectie)

Registration Board te Brisbane zou eisen dat ik mijn examen overdeed. Dat zou mij overigens niet weerhouden hebben. Maar op een gegeven moment werd ik ontboden op het Arbeidsbureau te Leiden. Daar kreeg ik te horen dat ik geen toestemming zou krijgen voor emigratie. Ik vond dat een beetje vreemd, maar wellicht werd bedoeld dat de stichting geen medewerking kon of wilde verlenen.

Niet benijdenswaardig

Zo langzamerhand was ik in een weinig benijdenswaardige positie beland. Demobilisatie was aanstaande en ons tweede kind was op komst; een woning hadden we niet en vooruitzicht op werk had ik evenmin. Ik was toen eenendertig jaar oud en had zesenhalf jaar daarvoor mijn artsexamen gedaan. Bezoeken aan het secretariaat van de Maatschappij tot bevordering der Geneeskunst, om te informeren naar een rehabilitatiecursus voor gedemobiliseerde artsen, leverden niets op.

Als je dan bedenkt dat de artsen die tijdens de oorlog voor de Artsenkamer tekenden, al tijdens de Duitse bezetting een praktijk konden beginnen en na de oorlog er met een boete van duizend gulden van diezelfde maatschappij van afkwamen, kun je je voorstellen dat velen uit het voormalig verzet door de nieuwe maatschappelijke werkelijkheid van de naoorlogse jaren gedesillusioneerden en verbitterd raakten.

Ik durf te beweren dat in de naoorlogse jaren veel oud-verzetsdeelnemers het moeilijker hebben gehad dan menig collaborateur.

Barsingerhorn

Bij een van mijn laatste bezoeken aan het secretariaat van de Maatschappij tot bevordering der Geneeskunst, moest ik wachten in de kamer van juffrouw Van Bremen.

Ik stond toen lange tijd ingeschreven bij het bureau dat bemiddelde bij praktijkovernamen. De spoeling was dun in die tijd, aangezien gemiddeld dertig reflectanten afkwamen op één praktijkaanbieding in het *Tijdschrift voor Geneeskunde*.

Plotseling hoorde ik de tweede secretaresse aan juffrouw Van Breemen vragen: “Ligt Barsingerhorn in de nabijheid van een stad?” Ik spitste mijn oren en vroeg even later of er wel eens praktijken werden aangeboden, omdat ik al maandenlang ingeschreven stond zonder iets te horen. “Toevallig vandaag twee,” kreeg ik ten antwoord. Ik vroeg of ik de gegevens van die twee praktijken mee kon krijgen, maar die vlieger ging niet op. “Die gegevens krijgt u per brief toegezonden, gelijk met alle andere ingeschrevenen.”

Gegadigden moesten dan terugschrijven, waarna de eigenaar van de praktijk een keuze kon maken. De volgende ochtend kreeg ik inderdaad de brief. De gegevens van een van de twee praktijken stemden overeen met die van Barsingerhorn, dat ik uit de omgeving van Schagen wel kende. Ik heb toen onmiddellijk verlof gevraagd en ben in uniform op de fiets naar Barsingerhorn gereden.

Op de terugweg heb ik diezelfde dag nog mijn vrouw kunnen meedelen, dat we naar Barsingerhorn zouden gaan verhuizen. Een paar weken daarna, op 23 juli 1948, werden we verblijd met een tweeling en op 1 augustus begon ik in Barsingerhorn met mijn werk als huisarts.

Een eigen huisartsenpraktijk

Achteraf gezien is dit een zeer gelukkige periode in ons leven geweest, hetgeen niet betekent dat wij geen teleurstellingen en tegenslagen hebben ondervonden. Maar die ervaringen waren ons niet vreemd; wij hadden al lang daarvoor geleerd de rug recht te houden.

In die tijd had de huisarts op het platteland vierentwintig uur per dag en zeven dagen per week dienst. Gelukkig slaagde ik een paar jaar later erin de collega's in de buurt te motiveren voor een zondagsdienst.

Als apothekhoudend huisarts, gemeentarts en consultatiebureauarts, die ook alle bevallingen moest doen, heb ik geen gemakkelijk leven gehad, maar ik had het zeer zeker niet willen missen.

In Barsingerhorn hebben we gewoond tot mei 1963. Ik kreeg het gevoel na eenentwintig jaar in de algemene praktijk te hebben gewerkt, dat ik in een bepaalde routine was vastgeklonken. Ik moest iets nieuws proberen. Eigenlijk ervoer ik dezelfde drang als in mei 1945, toen ik als oorlogsvrijwilliger naar Amerika vertrok.

Daarom solliciteerde ik, toen de PTT in 1962 om bedrijfsartsen vroeg.

Zo kon het gebeuren dat het hele gezin in 1963 verhuisde naar Hoorn. Opnieuw ging ik een onzekere toekomst tegemoet.

Rijkswerf

In het najaar van 1973 las ik dat er bij de Rijkswerf in Den Helder een vacature was ontstaan voor een bedrijfsarts. De functie trok mij wel aan. Ik was mijn vaartijd bij de Koninklijke Marine nog niet vergeten en ik heb nu eenmaal een uitgesproken interesse voor schepen. Daar kwam bij dat ik ten opzichte van de Koninklijke Marine een zekere loyaliteit had gehouden.

Per 1 april 1974 trad ik in dienst. Ik wist wel dat ik het niet makkelijk zou krijgen, want voorlopig zou ik voor 4400 man personeel als bedrijfsarts moeten fungeren (twee keer zoveel als normaal). Er was lange tijd geen bedrijfsarts geweest, waardoor ik een grote achterstand in keuringen voor het ABP (Algemeen Burgerlijk Pensioenfonds) moest zien weg te werken. Verder probeerde ik in samenwerking met de directie vooral de veiligheid en gezondheid van het personeel te bevorderen met maatregelen als het verplicht dragen van een helm en gehoorbescherming.

Ik besloot op een gegeven moment om vervroegd uit te treden. Er stonden vele werkloze jonge artsen te dringen destijds en ik was het onbegrip en de voortdurende tegenwerking van Medische Zaken een beetje beu. Na mijn pensionering in mei 1980 heb ik nog jarenlang (tot 1992) EHBO-onderricht gegeven en verder heb ik nog dertien jaar gewerkt voor het Nederlandse Rode Kruis bij de Radiomedische Dienst van Scheveningen Radio.

Bovendien had ik toen meer tijd om te gaan zeilen. De zee, zeilschepen en navigatie, hebben - net als mijn werk als huisarts - mijn leven ook op een bijzondere manier verrijkt. Als HBS'er droomde ik al van de zee, van verre

Familie Posthuma in 1955 in Barsingerhorn. Vlnr Eelco, Margreet, moeder Trijnte, Els, vader Rein, Minke en de hond Trix. (foto: particuliere collectie)

Rein Posthuma op zijn zeilschip 'Duijffken II'.
(foto: particuliere collectie)

landen, lokkende verten en de kunst om op de sterren je weg te vinden. Er ging een wondere bekoring uit van silhouetten van schepen op de Noordzee. Ik ging dus zeilen zodra ik de kans kreeg en bracht vele vakanties door op het water. Het gevoel van vrijheid dat je daarbij ondervindt, het onbelemmerde uitzicht op de horizon en de verrukking van de natuur op het water: ik heb het jarenlang geproefd en ervan genoten tot ik er echt te oud voor werd.

Naweeën van de oorlog

De neiging tot mythologisering van het voormalig verzet is naar mijn ervaring niet alleen voorbehouden aan oud-verzetmensen. Dat kan ook haast niet anders, want mythe heeft te maken met overlevering, waarvan de juistheid oncontroleerbaar is.

Naarmate de gebeurtenissen langer geleden zijn en de opvolgende generaties erbij worden betrokken, zal de kans op mythevorming groter worden. Het is dan ook van bijzonder belang dat de tijdgenoten die in een bepaalde periode in de geschiedenis van het verzet een rol hebben gespeeld, of de gebeurtenissen van nabij hebben meegemaakt, zelf een waarheidsgetrouw verslag vastleggen. De kans op geschiedvervalsing zal dan klein zijn. Zelf kan ik me haast geen grotere ergernis voorstellen dan wanneer dramatische ervaringen door buitenstaanders worden verdraaid.

Vragen

Ik durf te beweren dat de concentratiekampslachtoffers een niet tevergelijken leed hebben ondergaan met wie dan ook. Ik heb geprobeerd mij dat voor te stellen toen ik in augustus 1992 met mijn vrouw Auschwitz bezocht. Ik vroeg me af hoe ikzelf zou hebben kunnen overleven in die eindeloos lange situatie van angst, woede, machteloosheid, weerloosheid, honger en verdriet.

Er zijn vragen waar men nooit een antwoord op kan krijgen, zoals de vraag hoe je je zou gedragen als je voor het vuurpeloton zou komen te staan. Wij die voor arrestatie gespaard zijn gebleven, leefden toch in een betrekkelijk

soort vrijheid. Wij waren allerm minst weerloos, wij kenden de voldoening die verbonden was aan illegaal werk, wij waren niet klein te krijgen. Wij waren jong en bestand tegen spanningen.

Ik wijs de suggestie af dat mensen uit het verzet die het geluk hadden niet gearresteerd te worden, de oorlog op een andere wijze ondergingen dan de onderduikers, de gezinnen die de onderduikers hadden opgenomen, de mensen die maandenlang in de vuurlinie leefden. Wie kan dat leed peilen? Wie durft te beweren dat de één meer heeft geleden dan de ander? Het verzet was niet de enige categorie Nederlanders die de nazimacht trotseerde. Daar waren ook de militairen van land-, lucht- en zeemacht. En niet te vergeten de bemanningen van de koopvaardij!

Grijze mist

Steeds meer mensen die zich - om welke reden dan ook - verdiepen in de grijze mist van het verleden, menen zich te herinneren dat ze eigenlijk ook aan de illegaliteit hebben deelgenomen. Er zijn fraudeurs geweest die handelden in onderduikadressen en die na de oorlog een Buitengewoon Pensioen aanvroegen. Er zijn zwart-handelaren van weleer, die via de Binnenlandse Strijdkrachten een 'witwassingsprocedure' ondergingen en nu met een Verzetsherdenkingskruis rondlopen.

Ten slotte zijn er nog de velen die tientallen jaren na de oorlog tot de conclusie zijn gekomen dat het incidenteel lezen en doorgeven van een illegaal blad of het herbergen van een onderduiker gedurende een paar dagen, hen recht geeft op een Buitengewoon Pensioen.

Levensvisie

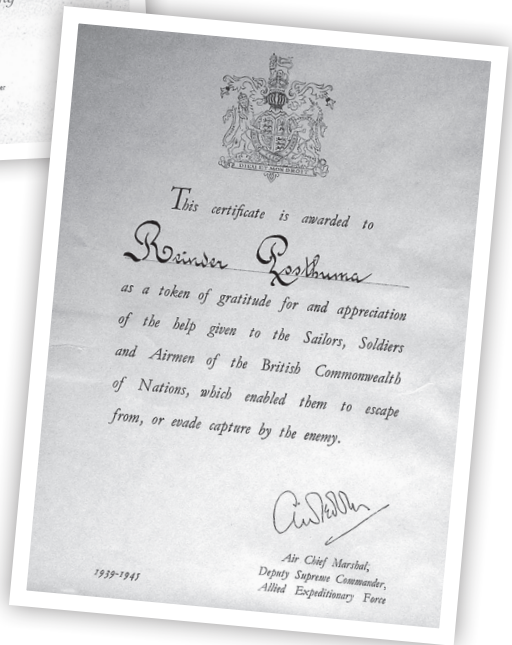
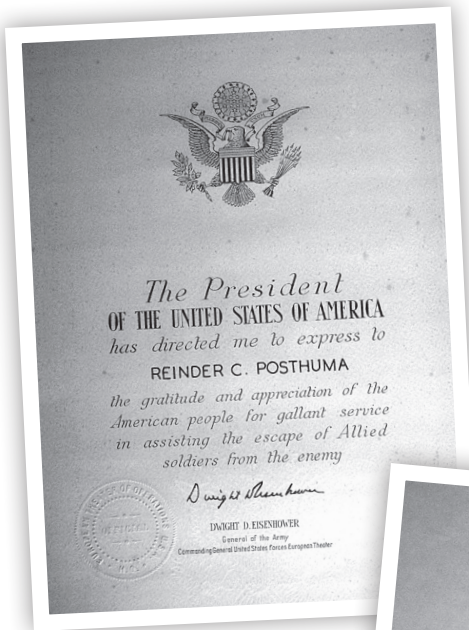
Als ik zou moeten aangeven welke levensvisie in de naoorlogse periode mijn handelen bepaalde, dan is daar

voor mijn gevoel sinds de middelbare school nauwelijks enige verandering in opgetreden. Ik ben wat kritischer, minder naïef en hopelijk wat wijzer geworden, maar nog steeds sta ik achter de beslissingen die ik in mijn leven heb moeten nemen en die mij op zijn zachtst gezegd weinig waardering hebben bezorgd.

Een verantwoordelijk mens moet nu eenmaal zelf de keuzes maken. De extreme omstandigheden waaronder dat tijdens de oorlog plaatsvond, leidden tot zelfinkeer; tot het besef van een fundamentele eenzaamheid.

Toen in het voorjaar van 1945 rondom ons in West-Friesland represaillemoorden plaatsvonden, ontstond er een onheilsverwachting, het gevoel dat het einde aanstaande was; dat je niet blijvend aanspraak kon maken op geluk. De bevrijding onderging je als een anticlimax. Het leven daarna was een toegift waar je eigenlijk geen recht op had. Teveel generatiegenoten hadden het leven verloren. Er was teveel ellende en verdriet bij anderen.

En daarna kwam de vraag: waarom?

In het voorjaar van 1946 kreeg Rein Posthuma twee oorkondes; een van de Engelse regering en een van de Amerikaanse regering, ondertekend door president Eisenhower. Zelf was hij niet in de gelegenheid ze in ontvangst te nemen. Op dat moment was hij in Nederlands-Indië. Rein Posthuma kreeg deze oorkondes naar aanleiding van zijn hulp aan neergeschoten Engelse en Amerikaanse piloten en z'n verzetswerk in de Tweede Wereldoorlog.